

2020

VILNIAUS
KOLEGIJA

UNIVERSITY OF
APPLIED SCIENCES

PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

STUDENTŲ BALSAS: PEDAGOGINIAI PROJEKTAI

Skiriama Vilniaus kolegijos 20-ies ir
Pedagogikos fakulteto 80-ies metų jubiliejams

©Vilniaus kolegija

Parengė: doc. dr. Vitalija Gražienė (vad.), Lina Pečiulienė, Ingrida Stankevičienė

Leidiny s svarstytas ir aprobuotas:

Vilniaus kolegijos Pedagogikos fakulteto Edukologijos katedros posėdyje (protokolo Nr. 2020-11-19 Nr. PD K2-13) ir Vilniaus kolegijos Leidybos grupėje (protokolo Nr. 2021-02-09 LKG-1).

Studentų balsas: pedagoginiai projektai [Elektroninis išteklius]: skiriama Vilniaus kolegijos jubiliejui / Vilniaus kolegija, Pedagogikos fakultetas, Edukologijos katedra; parengė Vitalija Gražienė, Lina Pečiulienė, Ingrida Stankevičienė. – Vilnius: Vilniaus kolegija, 2021.

ISBN 978-609-436-059-6

TURINYS

PROJEKTŲ METODO GALIMYBIŲ ERDVĖ	4
PEDAGOGINIŲ STUDIJŲ BAIGIAMŲJŲ PROJEKTŲ PAVYZDŽIAI.....	7
KAIP LAVINTI VAIKŲ EMOCINĮ INTELEKTĄ PRIEŠMOKYKLINĖJE GRUPĖJE?	8
1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS.....	9
2. TIRIAMOJI DALIS	11
3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS.....	23
4. IŠVADOS	28
5. PERSPEKTYVOS	29
6. SUMMARY	30
7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	31
8. PRIEDAI.....	34
KOKIUS METODUS TAIKYTI UGDANT VAIKŲ EKOLOGINĮ SĄMONINGUMĄ 5–6 METŲ AMŽIAUS GRUPĖJE?.....	41
1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS.....	42
2. TIRIAMOJI DALIS	43
3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA	49
4. IŠVADOS	56
5. PERSPEKTYVOS	56
6. SUMMARY	57
7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	57
8. PRIEDAI.....	59
KAIP PAGERINTI GRUPĖJE DIRBANČIŲ UGDYTOJŲ SĄVEIKĄ?	62
1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS.....	63
2. TIRIAMOJI DALIS	63
3. TYRIMŲ DUOMENŲ TEORINĖ INTERPRETACIJA	71
4. IŠVADOS	73
5. PERSPEKTYVOS	73
6. SUMMARY	74
7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	74
8. PRIEDAI.....	76

PROJEKTŲ METODO GALIMYBIŲ ERDVĖ

Projektų metodas vis labiau pripažįstamas ir vaisingai taikomas pedagogikoje¹, nors jis ilgai laikytas trumpalaikė mada, alternatyviu metodu, keliančiu grėsmes klasikinei didaktikai. Pažymėtina, kad nuo pat pirmo konceptualaus projektų metodo pristatymo Lietuvoje (Staerfeldt, Mathiasen, 1999²) plėtojasi ne vien siauresnė – kai metodas suprantamas kaip mokymo(si) metodas, bet ir daug platesnė projektinės veiklos samprata – kai metodas suprantamas ir kaip filosofija ar didaktinė koncepcija; mokymo(si) metodologijos, žinių konstravimo ir mokslinio požiūrio kombinacija; kaip reformų, demokratinės kaitos priemonė. **Projektų metodas šiandien suvokiamas ir apibūdinamas kaip vertingas, dinamiškas, patiriantis nuolatinę reflektavimo būseną ir praktinės raiškos įvairovę reiškiny.** Projektų metodas sėkmingai plinta ir neformaliojo ugdymo, ir bendrojo ugdymo, ir studijų laukuose. Pvz., projektinio darbo metodologija pagrįsti naujausi projekto *Inovacijos vaikų darželyje* (Nr. 09.2.1-ESFA-V-726-01-0001) leidiniai priešmokyklinio ugdymo pedagogams (2020)³.

Leidiny yra grindžiamas Vilniaus kolegijos Pedagogikos fakulteto Edukologijos katedroje atliktu tyrimu *Inovatyvus Vaikystės pedagogikos programos studentų profesinių kompetencijų ugdymo(si) modelis*⁴ (2020). Tyrimui naudoti įvairūs metodai – šaltinių analizė, ekspertinis vertinimas, anketavimas.

Šis bendraautorių tyrimas yra ir **dvidešimtmečio patirties fakultete**, taikant metodą koleginiuose studijose, apibendrinimas. Metodo taikymo svarba, siekiant studijų programos⁵ rezultatų, nebuvo abejota. Iš pradžių fakultete vyko metodo kursai dėstytojams, taip pat nuo 2000 metų dėstytas dalykas *Projektų metodas*, išleista gerosios patirties leidinių⁶, vėliau – nuo 2010 metų – metodas **kaip mokymo(si) strategija** tapo dalyko *Pedagoginių studijų baigiamasis projektas* pagrindu. Su laiku, žinoma, kai kas keitėsi, pvz., iš pradžių projektai buvo individualūs, o vėliau – grupiniai; keitėsi studentų pasiekimų vertinimo strategija (iš pradžių visos grupės studentų rezultatai vertinti vienodai, o dabar vertinimo metodika ir formulė leidžia pasverti ir individualų kiekvieno studento indėlį). Keitėsi ir rekomendacijos projekto rengimui, taip pat studentų grupės, projektų vadovų ir dalyko dėstytojo funkcijos, kai kurie formalieji reikalavimai.

Kodėl projektų metodas toks vertingas?

¹ Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009; Teresevičienė, Adomaitienė, 2000; Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007; Zaleskienė, Railienė, 2007; Gražienė, 2009, 2012; Zuzevičiūtė, Žvinienė, 2011 ir kt.

² Staerfeldt, E., Mathiasen, Ch. (1999), *Pedagogika ir demokratija*. Aidai.

³ I knyga - *Projektai priešmokykliniame ugdyme. Projektai grupei*; II knyga - *Projektai priešmokykliniame ugdyme. Projektai laukui*.

⁴ Tyrimo *Inovatyvus Vaikystės pedagogikos programos studentų profesinių kompetencijų ugdymo(-si) modelis* (2020) ataskaita (V. Gražienė (vad.), L. Pečiulienė, I. Stankevičienė).

⁵ Iki 2015 metų – *Ikimokyklinio ugdymo pedagogikos programa*.

⁶ Gražienė, V. (1997), *Artyn vaiko*. Gimtasis žodis; Gražienė, V. (1998) *Artyn vaiko*. Gimtasis žodis. Gražienė, V. (2001) *Projektų metodas ir pedagoginės studijos. Artyn studento*. Gimtasis žodis.

- projektinis mokymasis ir baigiamieji projektai padeda studentams įgyti, plėtoti ir įtvirtinti vertybines nuostatas bei šiuolaikinį požiūrį į ikimokyklinį ugdymą, taip pat ir įgyti profesinių gebėjimų bei žinių vaiko pažinimo, ugdymo turinio modeliavimo, bendradarbiavimo su šeima ir kolegomis srityse bei plėtoti bendrąsias kompetencijas – kritinį mąstymą, problemų sprendimą ir kt.; suteikia studentams daug nepakartojamų bendradarbiavimo, rimto ir atsakingo darbo grupėje patirčių;
- projektinė veikla ne tik ugdo studentų kompetencijas, – ji padeda iškelti aktyviąją, dalyvaujančią, dinamišką ir iniciatyviąją studentų pusę, o tai reiškia, kad pripažįstama ir gerbiama „studento perspektyva“, „studento balsas“;
- projektinis mokymasis yra labiau orientuotas į procesą (ne į produktą), negu tradicinis; yra dinamiškesnis, atviresnis; tai ne „linijinis“, o daugiasluoksnis ir integralus pažinimas; svarbu mokymasis (ir gautų rezultatų naudojimas) čia ir dabar; labiau remiamasi įvairove, alternatyvomis, kūrybiškumu, drąsiu naujų kelių ieškojimu (ne tik tuo, kas jau žinoma);
- ieškant pedagoginių problemų ir jas sprendžiant veiksmo tyrimo metu, projektinis mokymas(is) suteikia galimybių studentams išmokti orientuotis pedagoginių reiškinių realybėje;
- projektinis mokymas(is) suteikia galimybių studentams išbandyti ne tik tradicinę, bet ir alternatyvią mokslinio darbo metodologiją ir metodiką;
- projektų metodo taikymas kuria prielaidas labiau orientuotis į studijų rezultatus ir praktines absolventų kompetencijas;
- pedagoginių studijų baigiamuosiuose projektuose taikoma projekcinio mokymo(si) strategija kuria inovatyvų profesinių kompetencijų ugdymo(si) modelį;
- metodas atitinka ir normatyvinių dokumentų nuostatas, ir švietimo politikos gaires; pedagogų profesiją, rengimą ir kvalifikaciją reglamentuojantys teisės aktai nurodo projektus, kaip profesinių kompetencijų ugdymo(si) metodą.

Čia publikuojami trys įdomūs, originalūs projektai, sukurti 2019 m.⁷: *Kaip lavinti vaikų emocinį intelektą priešmokyklinėje grupėje?*, *Kokius metodus taikyti, ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą 5–6 metų amžiaus grupėje?*, *Kaip pagerinti grupėje dirbančių ugdytojų sąveiką?*

Nebūtinai su visomis autorių mintimis, pastebėjimais, išvadomis reikia sutikti. Projektai atspindi **būtent tos studentų grupės**, kuri gilinasi ir sprendžia **būtent tą problemą**, atradimų ir pažinimo kelią, o jis išties gali būti labai įvairus.

Būdingiausias projektų metodo principas yra lankstumas: kiekvienas projektas pirmiausia vertintinas kaip tam tikras **modelis**, ne kaip „pažodžiui“ atkartotinas pavyzdys, nes kiekviena pedagoginė situacija skiriasi. Studentai pasiūlo skirtingų problemų sprendimui, numato įvairias projektų realizavimo kryptis, įvairias projektinių idėjų tęsimo galimybes ir pan.

⁷ Projektų tekstai pateikiami su minimaliomis korekcijomis (pvz., reikalingomis dėl duomenų apsaugos).

Kiekvienas pedagoginėje realybėje vykdomas projektas yra unikalus ir nepakartojamas, todėl baigiamųjų projektų tekstai teikiami kaip empirinė medžiaga susipažinimui ir analizei, bet ne kaip vieninteliai tobuliausi ir kopijuotini pavyzdžiai.

Svarbu pažymėti, kad kartu su lankstumu laikomasi labai aiškių ir konkrečių etapų, projektai turi nusistovėjusią struktūrą. Ji ypatinga, nes, orientuojantis į pedagogines realijas, **projektai pradedami ne nuo teorinių įžvalgų, o nuo praktinių veiksmų**. Pirmiausia „žodis“ suteikiamas būsimiems praktikams – studentams, tik po to studentai savo atradimus kontekstualizuoja, interpretuoja, analizuoja, ar/kokią jų mintys turi atsvarą teoriniame lauke. **Projektų sandara** padeda studentams numatyti aktualias, svarbias pedagogines problemas, žadina arba stiprina jų smalsumą, interesą, padeda studentams sukaupti idėjas, susiplanuoti projektines veiklas, jas įgyvendinti, interpretuoti, aptarti (ir pristatyti gautus projekto rezultatus), numatyti idėjų tęstinumą.

Leidiny s pirmiausia skirtas pedagoginių studijų programų studentams, norintiems giliau susipažinti su Projektų metodu – tai jiems aktualu ir svarbu, nes jie ne tik patys kuria projektus, bet vėliau patys darbo vietose naudoja šį metodą, ugdydami vaikus.

Leidiny s turėtų būti naudingas ir dėstytojams, ieškantiems inovatyvių profesinių kompetencijų ugdymo būdų, taip pat ir Baigiamųjų darbų bei Pedagoginių studijų baigiamųjų darbų vadovams.

PEDAGOGINIŲ STUDIJŲ BAIGIAMŲJŲ PROJEKTŲ PAVYZDŽIAI

KAIP LAVINTI VAIKŲ EMOCINĮ INTELEKTĄ PRIEŠMOKYKLINĖJE GRUPĖJE?

Studentės:

Diana Petravičienė
Gita Čekanavičienė
Renata Oleičenko
Snežana Sipailo

**Baigiamojo projekto
vadovė:**

Sigita Leistrumienė

1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS

Dirbdamos ikimokyklinio ugdymo įstaigose pastebime, kad daugėja vaikų, kuriems sunkiai sekasi suvaldyti neigiamas emocijas: pyktį, baimes, liūdesį, nerimą; vaikų, kuriems sunku draugiškai bendrauti su kitais. Tai paskatino mus pasigilinti į emocinio vaikų ugdymo priešmokykliniame ugdyme problematiką, paieškoti būdų, kaip galėtume padėti vaikams pažinti, suprasti ir valdyti savo emocijas. Kuo toliau gilinomės, skaitėme literatūrą, tuo darėsi aiškiau, kokia tai aktuali šiandien, ypač Lietuvoje, tema – ankstyvas emocinis vaikų ugdymas.

Nepaisant sparčios mokslo raidos, nesustabdomo technologijų augimo, kurie turėtų palengvinti gyvenimą, dažnas susiduria su bendravimo sunkumais, vienatvės, nesusikalbėjimo problemomis. Tą patį, deja, patiria ir vaikai. Daugelis pažengusių visuomenių sprendžia problemas, susijusias su emocinio intelekto spragomis.

Kas lemia faktą, kad vaikui ir net suaugusiajam vis sunkiau įgyti gebėjimus suprasti savo ir kito žmogaus emocijas ir jausmus? Amerikiečių mokslininkų padarytų tyrimų statistiniai duomenys rodo, kad nuo 1980 metų sumažėjo vaikų ir paauglių socialiniai bei emociniai gebėjimai. Vaikai tapo nervingi ir neramus, irzlūs, kaprizingi ir depresyvūs, vieniši, impulsyvūs ir nepaklusnūs, per pastaruosius dešimtmečius žmogžudysčių skaičius padidėjo 4 kartus, savižudybių skaičius – 3 kartus, smurto ir prievartavimo atvejų padvigubėjo. Nemaža dalis paauglių ir suaugusiųjų yra emociškai pažeisti: blogos nuotaikos, depresyvūs, nemoka bendrauti, yra vieniši, jaučia stiprų pyktį, nerimą, yra agresyvūs, nemoka atpažinti savo ir kitų emocijų, yra nervingi ir impulsyvūs (Goleman D., 2009).

Kyla klausimas – kokie faktoriai daro įtaką šiems pasikeitimams? Vienas iš veiksnių yra naujos ekonomikos realijos, kurios priverčia tėvus daugiau laiko praleisti darbe. Šiuolaikinių tėvų karta privalo dirbti daug daugiau valandų, todėl jie turi daug mažiau laiko, kurį galėtų praleisti su vaikais, negu jų pačių tėvai kadaise. Mokslininkai padarė išvadą, kad tai yra emocinio nepasitenkinimo pasekmės. Taip pat paskaičiuota, kad vidutiniška amerikiečių šeima dirba 1000 valandų ilgiau per metus, nei prieš 25 metus (Gottman, 2015).

Žmonės linkę gyventi atskirtyje, nebendrauja su kaimynais. Vaikai vis mažiau laiko praleidžia bendraudami su savo bendraamžiais ir vis daugiau laiko praleidžia prie kompiuterių, televizorių ekranų bei telefonų.

Leidinyje „Socialinis emocinis ugdymas. Kas tai? Kuo gali mums padėti?“ (2009) teigiama, kad socialinis emocinis ugdymas laikomas viena veiksmingiausių geros vaikų psichikos sveikatos užtikrinimo ir smurto prevencijos priemonių. Šio ugdymo rezultatas – gyvenime svarbūs įgūdžiai – tai grandis, susiejanti akademines žinias su sėkme mokykloje, šeimoje, bendruomenėje, darbo vietoje. Daugelis mokslininkų pritaria nuomonei, kad reikalingi pokyčiai vaikų socialinio ir emocinio ugdymo srityse. Pasak Talvio, Berg, Litmanien, Lonka (2016), norint sėkmingai ugdyti XXI a. asmenybės įgūdžius, socialinis ir emocinis ugdymas tampa vis svarbesnis įvairiuose pasaulio šalyse. Kaip matome, emocinio intelekto būklės klausimas yra pasaulinio mąsto problema.

Lietuvoje emocinio intelekto vertinimo, matavimo problemas ir taikymo galimybes analizavo I. Remeikaitė (2002), D. Antinienė ir R. Lekavičienė (2012) bei I. Liubertienė, R. Kunickienė ir J. Kupriūnienė (2015). Tačiau, nepaisant šių teigiamų siekių, I. Liubertienė ir kt. (2015, p. 95) pabrėžia, kad Lietuvos gyventojų savivertės lygis ir laimės pojūtis yra vienas iš žemiausių visoje Europoje. Vaikų ir paauglių psichiatras, profesorius D. Pūras savo pranešimuose daug kartų pabrėžė, kad, nors lietuviai yra raštingi žmonės, bet emocinis raštingumas yra labai silpnas. Anot profesoriaus, lietuviai vis dar yra akli savo ir kitų jausmams, nepažįsta ir nenori pažinti savęs ir kitų. D. Pūro nuomone (2013), kol žmonės sąmoningai neišmoks pažinti savo ir artimųjų jausmų ir tinkamai juos reikšti, tol bus sunku išsivaduoti iš kraštą apėmusios beprasmiškų mirčių ir kitokių tragedijų epidemijos. Tai yra didžiulė Lietuvos problema, kurią reikia pripažinti ir pradėti spręsti.

Lietuvos švietimo kontekste emocinio ugdymo sąvoka nėra aiškiai apibrėžta ir išskirta, nors kitose užsienio šalyse tai yra neatsiejama švietimo dalis. Pasak L. Slušnio (2016), išsivysčiusiose šalyse daug dėmesio skiriama socialinės atsakomybės ir socialiai atsakingos asmenybės ugdymo programoms, o Lietuvoje vykdomi stichiški ir pavieniai projektai, kurie neužtikrina nuoseklaus

emocinio intelekto ugdymo. Kokybiškas ikimokyklinis ugdymas(is) turi aprėpti ir sujungti visas žmogaus ugdymosi sritis, įskaitant ir emocinio intelekto ugdymą. Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) teigiama, kad priešmokyklinio amžiaus vaikai domisi savimi ir vertina save kaip asmenį, apibūdina, kuo jis panašus į kitus vaikus ir kuo skiriasi; geba papasakoti, kas jam patinka (nepatinka) ir apie ką svajoja, išreiškia savo emocinę reakciją į pokyčius savo gyvenime ir artimiausioje aplinkoje. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje (tikėtina, kad ir šeimoje) vaikai pratinasi dalytis savo išgyvenimais, mokosi atpažinti savo ir kitų jausmus, paprastų emocinių sunkumų įveikos būdų. Ugdymo procese vaikai mokomi būti tolerantiškais, draugiškais ir konstruktyviai bendradarbiauti su kitais vaikais. Nors emocijos Priešmokyklinio ugdymo bendroje programoje (2014) laikomos *Sveikatos kompetencijos* dalimi – tai gebėjimas būti aktyviam, fiziškai išsikraunant išlieti emocinę įtampą, atsipalaiduoti, nusiraminti, gebėti savo emocinę savijautą apibūdinti ir pasakyti apie tai kitiems bei savo nuotaiką išreikšti kūnu – mimika, kūno poza ir pan., tačiau praktinių veiklų metu pastebima, kad dauguma priešmokyklinukų nepakankamai save kontroliuoja (saviugda), nejaučia kito nuotaikų, išgyvenimų.

Vaiko, kaip ir kiekvieno suaugusiojo, emociniam intelektui įtaką daro visa jį supanti aplinka. I. Liubertienė (2016) teigia, kad šalyje jau kuris laikas vykdomos iš užsienio nusižiūrėtos ir adaptuotos programos, kurios yra nukreiptos į socialinį ir emocinį vaikų ugdymą, tačiau jomis naudojasi tik keli procentai ugdymo įstaigų, nes pedagogai nėra tam pasirengę – patys nėra pakankamai emociškai išprusę. 2013 m. tarptautinės organizacijos UNICEF atliktas tyrimas apie vaikų gerovę išsivysčiusiose šalyse atskleidė, kad Lietuvos vaikai jaučiasi nelaimingiausi Europoje, kas antras moksleivis patiria patyčias, pirmaujame pagal vaikų savižudybių skaičių.

Valstybinėje švietimo 2013–2022 m. strategijoje vienas iš nurodytų prioritetų – dėmesys vaikų socialiniam ir emociniam ugdymui (Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija, 2013).

Taigi, šiuolaikiškam pedagogui keliamas nelengvas uždavinys – sėkmingai ugdyti vaikų socialines ir emocines kompetencijas.

Projekto tikslas: atrasti ugdymo būdus, lavinančius 5–6 m. amžiaus vaikų emocinį intelektą.

Projekto uždaviniai: atlikti veiksmo tyrimą – organizuoti ir įgyvendinti veiklas, kurios lavina vaikų emocinį intelektą; analizuoti ir interpretuoti gautus tyrimo rezultatus remiantis mokslinė pedagogine literatūra.

Hipotezė: tinkamai pedagogo parinkti ugdymo būdai padeda vaikui ugdytis emocinį intelektą.

Raktiniai žodžiai: emocinis intelektas, emocinio intelekto lavinimo būdai, priešmokyklinio amžiaus vaikai, tėvai, pedagogai.

2. TIRIAMOJI DALIS

Atsižvelgiant į iškeltą tyrimo tikslą – atrasti ugdymo būdus, lavinančius 5-6 m. amžiaus vaikų emocinį intelektą, projekto tiriamojoje dalyje pristatomas idėjų bankas, projekto grupės veiksmų planas ir veiksmo tyrimas, kuris bus vykdomas priešmokyklinėje grupėje.

2.1. Idėjų bankas

Pirminės idėjos	Kas pasiūlė	Atrinktos idėjos
Sukurti žaidimą EQ lavinimui. Žaisti jau žinomus žaidimus: „Nė garso“, „Aš – oro balionas“. „Pykčio maišelis“, „Tigro mankšta“. Vienaragio Gastono kvėpavimo pratimai. Atrasti vaikams įdomią literatūrą (Pvz.: „Švelnukai-šiurkštukai“ ir kt.) ir žaidimus („Draugystės voratinklis“). Knyga „Elmerio nuotykių“, „Spalvų Monstriukas“. Organizuoti išvyką į Zoologijos sodą/muziejų. Metodinės priemonės „Maišelis su emocijomis“. Filmuko „Ežiukas“ peržiūra.	S D G S R S, G R D D R S	Žaisti jau žinomus žaidimus: „Nė garso“, „Aš – oro balionas“ ir kt. Žaidimai kieme ar miško aikštelėje „Diena – naktis“, „Slėpynės“. Atrasti vaikams įdomią literatūrą, sukurti biblioteką ir skaityti knygas/istorijas vaikams grupėje. Pravesti <i>Kimochi</i> valandėles grupėje su istorijų skaitymu, emocijų valdymo pratimais ir žaidimais. Pokalbis su vaikais apie jausmus. Peržiūrėjus filmus, diskutuoti apie patirtus jausmus ir situacijų sprendimo būdus. Šiame tyrime emocinei raiškai naudoti <i>Kimochi</i> herojus (minkštus žaislus), leisti vaikams žaisti su jais pagal poreikį.
Pravesti <i>Kimochi</i> valandėles grupėje su istorijų skaitymu, emocijų valdymo pratimais ir žaidimais. Vaikų piešiniai. Filmo „Katės namai“ peržiūra. Vaidmenų žaidimai. Spektaklių „Kupriukas muzikantas“.	D S, G S, G, D, R	Vaikų stebėjimas per veiklas/renginius ir po jų. Metodinės priemonės „Maišelis su emocijomis“, „Emocijų ratas“. Filmo-istorijos peržiūra „Mes einame medžioti meškos“ peržiūra ir diskusija. Kiekvienai emocijai priskirti tam tikrą kvėpavimo bei judesių pratimą.
„Tolerancijos diena“ peržiūra.	G, R	
Kvėpavimo pratimai ir emocijų valdymo judesiai – žaidimai.	S	
Įtraukti vaikus į visus tolerancijai skirtus renginius, kurie vyks grupėje ir darželyje visą lapkritį, organizuoti išvykas į mišką. Organizuoti viktoriną „Ką žinau apie savo draugą?“.	D	
Grupėje skaityti vaikams pasirinktas knygas/istorijas apie EQ. „Vienaragis Gastonas“, „Ar pažįsti jausmus“, „Neišduosiu tavęs“, „Vienaragis Mao“, „Ei, Karžygy“, „Katulis ir pykčio maišelis“, „Pasakyk, ką jauti“, „Mano jausmai. Ką jie reiškia“, „Drąsysis Morisas“, „Kaip nugalėti drakonligę?“.	S, G, R	
„Kaip zuikis jausmus pažino“, „Pepė Ilgakojinė“.	D	Filmo „Mano kaimynas Totoro“ peržiūra ir diskusija. Skatinti vaikus pasakoti savo istorijas, žaisti vaidmenų žaidimus. Stebėti vaikų savikontrolę ir emocinę raišką išvykos į mišką metu.
Pratimas „Šviesoforas“	S	Išbandyti „Vėžliuko“ metodą. „Vėžliuko taisyklės“.

Pirminės idėjos	Kas pasiūlė	Atrinktos idėjos
Skatinti vaikus pasakoti savo istorijas, žaisti vaidmenų žaidimus. Sukurti savo unikalų žaislą arba projektinę veiklą „Vienaragis keliauja į namus“.	S	Lavinti vaiko savireguliaciją „Šviesoforo“ pratimo pagalba.
Sukurti savo unikalų žaislą Išbandyti „Vėžliuko“ metodą. „Vėžliuko taisyklės“.	S	Pasiūlyti tėvams projektą, kai žaislas spalvotas vienaragis keičiantis spalvotus batukus pagal jo nuotaiką keliauja savaitgaliais į namus. Tėvai kartu su vaikais fiksuoja įvairias patirtas emocijas (būtinoji sąlyga: ne tik džiaugsmą, bet ir kitas) ir papasakoja situacijas, kuriose jas patyrė.
Žaidimas „Pasirink atsakymą“ Vaikų interviu. Tėvų anketinė apklausa.	D, G, R	Žaidimas „Pasirink atsakymą“. Vaikai renka atsakymus, kas jų nuomone atitinka jų pojūčius. Keturių grupių vaikų tėvų anketinė apklausa.

2.2. Veiksmų planas

1. Grupelėje pasidalinti užduotimis ir aptarti jų atlikimo laiką;
2. Rasti ir analizuoti mokslinę literatūrą apie emocinį intelektą (EQ);
3. Organizuoti ir įgyvendinti veiklas, kurios lavina vaikų emocinį intelektą;
4. Parengti veiksmo tyrimo planą;
5. Atlikus veiksmo tyrimą, atskleisti pokyčius;
6. Organizuoti ir įgyvendinti tėvų anketinę apklausą;
7. Analizuoti tėvų apklausos duomenis.

2.3. Veiksmo tyrimo aprašymas

Tyrimo atlikimo vieta: Vilniaus X lopšelis - darželis, X priešmokyklinė grupė.

Tyrimo uždaviniai:

- organizuoti ir įgyvendinti veiklas, kurios lavina vaikų emocinį intelektą;
- atskleisti ugdymo būdus, lavinančius 5 – 6 m. amžiaus vaikų emocinį intelektą.

2.4. Veiksmo tyrimo „Emocinio intelekto lavinimo būdai priešmokyklinėje grupėje“ planas

Data	Veikla	Pastabos
11.15	• Pokalbis su 22 vaikais prieš tyrimą. • Anketinė tėvų apklausa. • Knygų skaitymas grupės bibliotekoje („Kaip zuikis jausmus pažino“, „Pepė Ilgakojinė“, „Spalvų monstriukas“ ir kt.), „Katulis ir pykčio maišelis“, „Mano jausmai“, „Vienaragis Gastonas“, „Mr. Pusskins“, „Vienaragis Mao“, „Drąsusis Morisas“, „Ei, Karžygy“, „Neišduosiu tavęs“, „Pasakyk, ką jauti“, „Kaip nugalėti drakonligę?“.	Išdalintos anketos tėvams/patalpinama apklausa internete. Paprašoma užpildyti per savaitę.
11.18–11.28	• Vaikų stebėjimas per praktines veiklas/renginius (Kimochi valandėlės, renginiai, skirti tolerancijai ir kt.). • Žaidimų savireguliacijai, emocinei raiškai organizavimas ir realizavimas. • Filmų „Einame medžioti meškos“ ir „Mano kaimynas Totoro“ peržiūra.	Vaikų biblioteka. Pasirinktos knygos skaitomos vaikams kiekvieną savaitės dieną. Vaikų stebėjimo protokolai pildomi veiklų metu ir vaikų žaidimo metu.
12.13	• Filmuko „Ežiukas“ peržiūra. • Tarpinių duomenų analizė, apibendrinimas, išvados. • Tyrimo rezultatų analizė.	

Veiksmo tyrimo eiga

Tyrimė dalyvavo 22 priešmokyklinės grupės vaikai (5–6 m.), 13 mergaičių ir 9 berniukai. Tyrimas vyko nuo 2019 11 15 iki 2019 12 13 dienos.

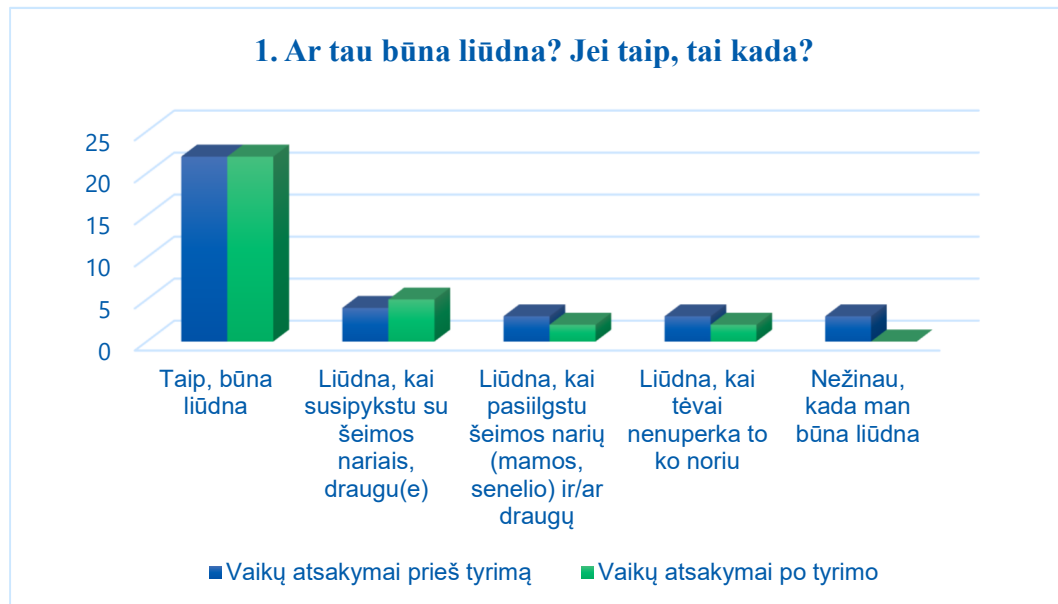
2.5. I veiksmo tyrimo dalis

Pokalbio su vaikais tikslas: išsiaiškinti, ar priešmokyklinio amžiaus vaikai geba atpažinti savo jausmus ir kaip atpažįsta kito žmogaus emocijas.

Pokaltbis su vaikais prieš tyrimą 2019 11 15 d.

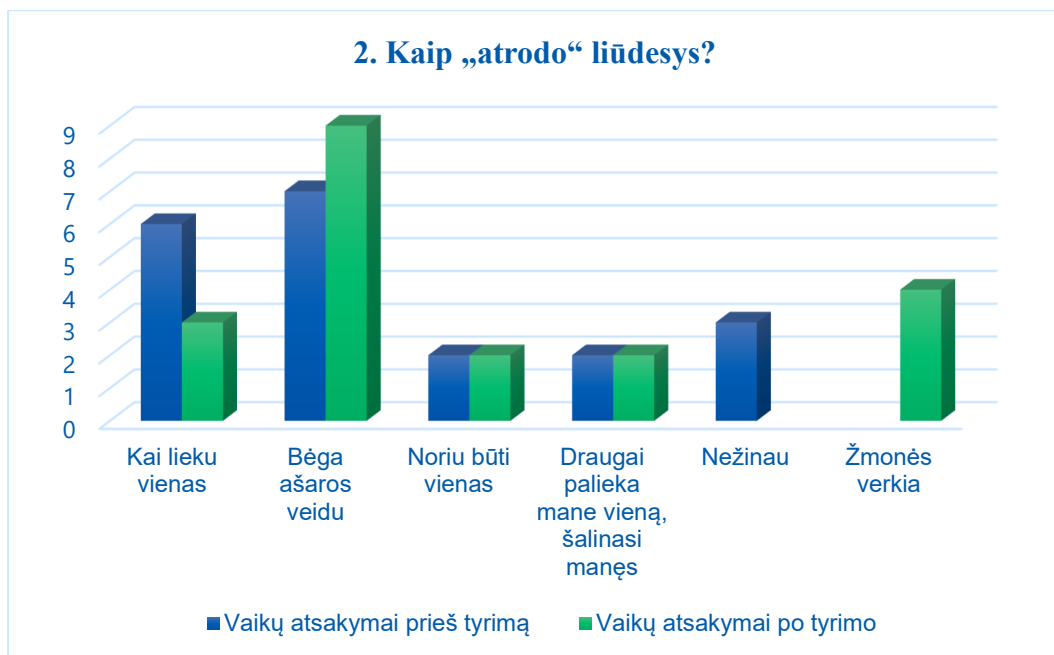
Pokalbis su vaikais po tyrimo 2019 12 13 d.

Vaikai atsakinėjo į pateiktus klausimus. Diagramose ir lentelėse (20 priedas) pateikiami tiriamųjų atsakymai prieš ir po tyrimo.

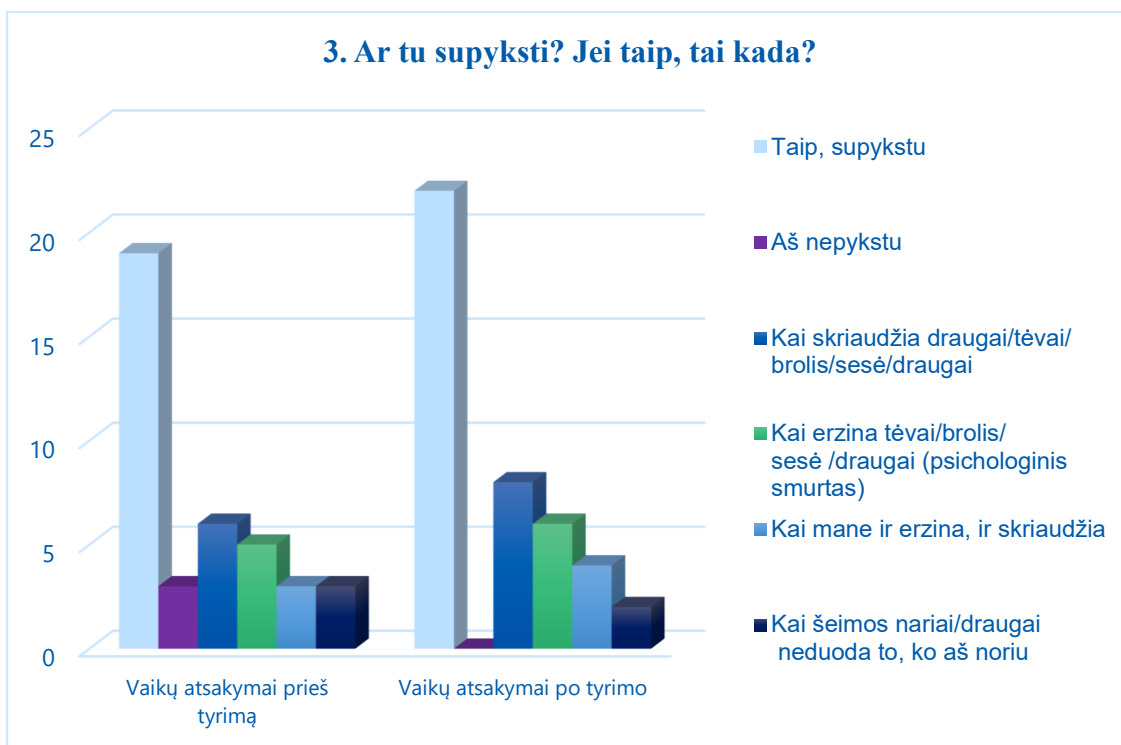
1 pav. Vaikų liūdesio priežastys (vaikų sk.)

Apklausa prieš tyrimą parodė, kad visi tyrimė dalyvavę vaikai atpažįsta liūdesio emociją ir dauguma gali įvardinti, kada jiems būna liūdna. Dauguma teigė, kad jiems būna liūdna, kai susipyksta su šeimos nariais ar draugu(-ais), vaikai yra skriaudžiami ar kai pasiilgsta šeimos narių, draugo(-ų). Apklaustos rezultatai po tyrimo pakito neženkliai. Prieš tyrimą 3 vaikai teigė, kad nežino, kada jiems būna liūdna, po tyrimo visi vaikai gebėjo įvardinti liūdesio priežastis.

2 pav. Vaikų gebėjimas atpažinti liūdesio požymius (vaikų sk.)

Apklausa prieš tyrimą parodė, kad dauguma vaikų geba atpažinti liūdesio požymius – ašaras, vienatvę, šalinimąsi. Po tyrimo visi vaikai įvardino kai kuriuos liūdesio požymius.

3 pav. Vaikų pykčio priežastys (vaikų sk.)

Prieš tyrimą 3 vaikai įvardino, kad niekada nesupyksta. Pusė tiriamųjų teigė, kad dažniausiai jie supyksta, kai juos erzina ir/ar skriaudžia šeimos nariai ar draugas (ai). Po tyrimo visi apklaustieji vaikai įvardino, kad supyksta ir apibūdino pykčio priežastis.

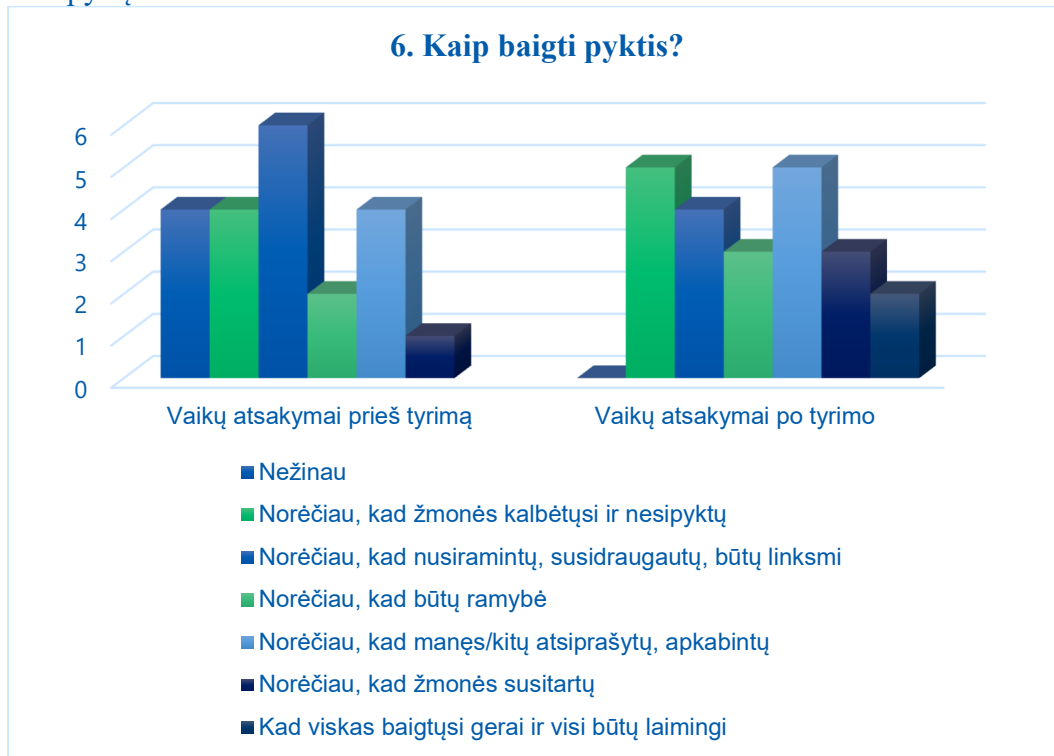
4 pav. Vaikų gebėjimai atpažinti pykčio požymius (vaikų sk.)

Šis klausimas vaikams buvo sunkiausias – apklausa prieš tyrimą parodė, kad vaikams sunku įvardinti pykčio požymius. Tik pusė tiriamųjų žinojo, kad kai jie (arba kiti žmonės) supyksta, pasikeičia veido spalva, balsas, mimika. Po tyrimo visi vaikai gebėjo įvardinti pykčio požymius. Keli vaikai, atsakydami į šį klausimą, įvardino kelias pykčio priežastis – „vaikai nori mane nuskriausti“, „šaukia draugai arba šeimos nariai“.

5 pav. Vaiko veiksmai supykus (vaikų sk.)

Dauguma tiriamųjų savo pyktį išreiškia fiziškai: mėto žaislus, spardosi, mušasi. Dalis nori atsiriboti, pabūti vieni. Pirminė apklausa parodė, kad kai kurie vaikai neatskiria liūdesio nuo pykčio emocijos, 3 vaikai teigė, kad niekada nesupyksta. Po tyrimo vaikai rinkosi verbalinius būdus išspręsti konfliktui. Vaikai teigė, kad kalbasi, nes muštis negalima, pasako „*Stop – man nepatinka*“, mažiau vaikų reiškia pyktį fiziškai.

6 paveikslas. Situacijos sprendimo būdai susipykus (vaikų sk.)

Prieš tyrimą 4 vaikai teigė nežinantys, kaip spręsti situaciją susipykus. Visi tyrime dalyvavę vaikai norėtų, kad susipykus žmonės atspirašytų, kalbėtųsi, susitartų, kad būtų ramybė. Po tyrimo visi apklaustieji vaikai žinojo ir įvardino situacijos sprendimo būdus susipykus.

Apklausa prieš tyrimą parodė, kad visi tyrime dalyvavę vaikai atpažįsta liūdesio emociją ir dauguma gali įvardinti, kada jiems būna liūdna, bet vaikams sunku įvardinti pykčio požymius. Kai kurie vaikai neskyrė liūdesio nuo pykčio.

Pakartotina vaikų apklausa grupėje po tyrimo parodė, kad tikslingai organizuota emocinės raiškos veikla padeda vaikams geriau atpažinti savo ir kitų emocijas, lavina vaikų tiek kinestetinę, tiek verbalinę emocinę raišką, skatina empatiją. Tyrimo metu buvo tikslingai planuojamos veiklos emocinei raiškai lavinti – vaikai noriai įsitraukė į knygų skaitymą, filmų peržiūrą, žaidimus, valandėles, išvykas. Vaikai aktyviai dalyvavo pokalbiuose, diskutavo ir klausinėjo. Dauguma tyrime dalyvavusių vaikų po tikslingų veiklų jau gebėjo įvardinti pykčio, liūdesio jausmus ir apibūdinti, kaip/kada šie jausmai jiems pasireiškia, visi vaikai įvardino situacijos sprendimo būdus.

2.6. II veiksmo tyrimo dalis

Ugdomosios veiklos tikslas: skaitant knygas, lavinti vaikų emocinę raišką.

Knygų skaitymo trukmė: 2019 11 15–2019 12 13

Tyrimo metu buvo siekiama, kad pasirinktos istorijos „užkabintų“ ir atlieptų bendras 5–6 metų vaikų patirtis, skatintų vaikus diskutuoti, interpretuoti ir geriau atpažinti savo (ir herojų) emocijas. Buvo pasirinkta 12 knygų ir dauguma iš jų perskaitytos vaikams tyrimo metu.

Pasirinktos knygos „Pepė Ilgakojinė“ skaitymas vyko kiekvieną dieną, rytinių veiklų metu. Pastebėta, kad vaikai istorijų apie Pepės nuotykius klausėsi susidomėję, prašė paskaityti daugiau,

žaidimo metu vaidino girdėtus epizodus, kiekvieną dieną laukė tęsinio, uždavė klausimus, diskutavo. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ši istorija vaikams buvo įdomi ir tinkamai parinkta – ne per daug paprasta, ne per daug sudėtinga. Klausydami Pepės nuotykių, įsivaizduodami jos pokštus ir aplinką, vaikai pakankamai lengvai galėjo atpažinti pagrindines istorijos idėjas bei suvokti jų prasmę. Pavyzdžiui, visiems atrodė visai normalu, kad Pepė gyvena viena ir turi tokius augintinius kaip bezdžionėlė ir arklys. Pastebėta, kad kiekvienas vaikas iš to paties pasakojimo gebėjo „išgauti“ vis kitokią prasmę. Po diskusijos su vaikais paaiškėjo, kad tam tikrose situacijose kai kuriuos Pepės išrastus dalykus gebės pritaikyti ir sau (pvz., eiti „daikteliauti“). Knygų skaitymo metu buvo įgyvendinamas svarbiausias pedagogo uždavinys – skaityti vaikams tokius tekstus, kurie skatintų mąstyti ir interpretuoti, atpažinti savo ir kitų jausmus.

Skaityta literatūra vaikams (4 priedas):

1. Baltrušaitienė, Š. (2017). *Kaip zuikis jausmus pažino*. Vilnius: Nieko rimto.
2. Botyriūtė, P. (2018). *Vienaragis Mao*. Marijampolė: Novos gama.
3. Chien Chow Chine, A. (2019). *Mano jausmai: vienaragis Gastonas*. Vilnius: Baltos lankos.
4. Forssen Ehrlin, C. – J. (2018). *Drąsusis Morisas*. Savaitė aukštyn kojomis. Vilnius: Alma littera.
5. Young, K. (2017). *Ei, Karžygy*. Vilnius: Vaga.
6. Kazlauskienė, R. (2019). *Drakoniuko Jono nuotyčiai. Kaip nugalėti drakonligę?* Kaunas: Debesų ganyklos.
7. Korolainen, T., Ronns, Ch. (2017). *Katulis ir pykčio maišelis*. Vilnius: Nieko rimto.
8. Lindgren, A. (2007). *Pepė Ilgakojinė*. Vilnius: Garnelis.
9. Loyd, S. (2006). *Mr. Pusskins*. Great Britain: Orchard books.
10. Moore – Mallinos, J. ir Mazali. G. (2018). *Mano jausmai. Ką jie reiškia?* Vilnius: Alma littera.
11. Nunez Pereira, C., Valcarcel, R. 2017. *Pasakyk, ką jauti. Emocijų knyga*. Vilnius: Alma littera.
12. Vaitkutė, N. (2017). *Neišduosiu tavęs*. Vilnius: Nieko rimto.

Literatūros skaitymo ir stebėjimo analizė (žr. 5–15 priedus).

- Vaikams buvo pateikti klausimai, siekiant išsiaiškinti, ar vaikai skiria ir geba įvardinti emocijas.
- Taip pat buvo pateikti atviri klausimai, kurie padėtų išsiaiškinti, kaip vaikai veiktų tam tikrose situacijose.
- Skaitymo metu ugdytiniai uždavė klausimus apie iliustracijas ir skaitomą tekstą.
- Vaikai dalinosi patirtimis – kalbėjo apie tai, kas nutiko tą dieną, kaip jautėsi ir ką jie patyrė panašioje situacijoje.
- Skaitant istorijas, vaikai emociškai išgyveno situacijas kartu su herojais ir buvo pakankamai empatiški.

2.7. III veiksmo tyrimo dalis

Ugdomosios veiklos tikslas: per žaidimą, istorijų pasakojimą lavinti vaikų saviugdą (savivoką, savikontrolę), empatiją ir bendravimą su bendraamžiais.

Žaidimas „Voratinklis“ (*Kimochi* valandėlės metu). Žaidimo trukmė 15 min. Dalyvių skaičius: 19. Priemonės: siūlų kamuolys, minkštas kilimėlis.

Vaikai susėda ratu ant minkšto kilimėlio. Pedagogas pakviečia vaikus pažaisti draugystės žaidimą, paaiškina taisykles. Vaikai paeiliui turi apsivynioti siūlą taip, kad nepaleistų iki žaidimo pabaigos. Kiekvienas pasako savo vardą, kas jam patinka, kas nepatinka ir kokį patiekalą labiausiai mėgsta. Po to perduoda siūlą kamuolį priešais sėdinčiam draugui – taip mezgamas draugystės voratinklis. Kai visi papasakoja apie save, kamuolys vyniojamas atbuline tvarka ir vaikai turi papasakoti ką prisimena apie grupės draugą.

Žaidimas vaikams labai patiko, visi džiaugėsi, galėdami papasakoti apie save. Apie draugų pomėgius buvo sunkiau pasakoti, dauguma vaikų prisiminė tik kas ką mėgsta valgyti. Žaidimas pavyko, nes visi vaikai save kontroliavo, nei vienas nepaleido siūlo. Išnarplioti voratinklį padėjo pedagogas, kuris prašė vaikų priminti, ką kiekvienas sužinojo apie grupės draugus, tikslinosi išnarpliojimo eiliškumą: „Ar teisingai supratau, dabar turiu paimti siūlą iš Viktorijos?“.

Žaidimo „Nė garso“ organizavimas ir įgyvendinimas

Žaidimo tikslas: lavinti vaikų savikontrolę.

Žaidimo trukmė: 5 min.

Žaidimas organizuotas Ryto rato metu. Vaikai, sustoję ratelyje, turėjo perduoti šalia esančiam draugui varpelį. Žaidimo tikslas – perduoti varpelį draugui taip, kad jis nesuskambėtų. Vaikai labai stengėsi, bet varpelis dažnai suskambėdavo. Vaikams patiko pats procesas, o tai, kad jiems nepavyksta varpelio perduoti tyliai, visai jų netrikdė. Varpelis ratu buvo siunčiamas kelis kartus.

„Kimochi“ valandėlė

Trukmė: 20 min.

Tikslas: ugdyti vaikų emocinę savikontrolę.

Priemonės: *Vikšrelis* (suglaustais sparneliais) su jausmais „drąsus“, „išsigandęs“.

Žodynas: sunkus, išsigandęs, drąsus, mažas, „pokalbis su savimi“.

Vaikai supažindinami su *Vikšreliu*, skaitoma jo istorija. Vaikams paaiškinama, kad *Vikšrelis* yra vikšras, kuris bijo pavirsti drugeliu. Vaikams parodoma, kaip pasislepia sparneliai, kai *Vikšrelis* yra išsigandęs ir drovus; paaiškinama, kad *Vikšrelis* padės jiems išmokti būti drąsiais ir išbandyti naujus dalykus, net jaučiant baimę ar drovumą. Vaikų ratelyje kartojamas ritualas, kaip ir su kitais *Kimochi* žaislais: *Vikšrelis* siunčiamas ratu – vaikai jį apkabina ir, sakydami „1–2 apkabinu“, perduoda šalia esančiam draugui.

Veiklos metu vaikams paaiškinamas baimės jausmo valdymo metodas – pokalbio su savimi metodas: „Kai mes jaučiamės išsigandę, mes galime kalbėtis su savimi (mintyse) ir taip sumažinti baimės jausmą“.

Vikšrelis bijo skraidyti, bet vaikai jam padeda, sakydami: „Aš galiu. Aš drąsus. Aš esu padaręs daug sunkių dalykų prieš tai. *Vikšrelis* siunčiamas ratu, kad kiekvienas palaikytų (apie 20 s). Kai *Vikšrelis* grįžta pas pirmąjį vaiką, vaikams padėkoma, kad padėjo *Vikšreliui* būti drąsiam ir paskatino pradėti skraidyti. Vaikų paklausiama „Kaip *Vikšrelis* jautėsi prieš pradėdamas skristi?“ („Buvo nedrąsus, bijojo“) ir „Kaip *Vikšrelis* susidorėjo su savo baime?“ („Pasikalbėjo su savimi ir jį padrąsino vaikai“).

Antroje dalyje vaikams pasiūlomas žaidimas ratelyje „Kažkas slepiasi“. Žaidimo metu vaikai mokosi spręsti problemas, atrasti būdus, kaip būti drąsiems, skatinamas jų smalsumas.

Vaikai skaičiuotės būdu išrenka vieną vaiką, kuris su *Vikšreliu* turi išeiti iš patalpos. Po to ištraukiama kortelė su vaiko vardu, kuris turės pasislėpti po pledu ratelio viduryje ir pasakyti, ko kartais bijo. Kai pakviečiamas vaikas su *Vikšreliu*, jo paprašoma spėti, kas slepiasi po pledu. Atspėjęs tas, kuris slėpėsi, turi įvardinti savo baimę. Žaidimas buvo kartojamas du kartus, nes vis daugiau vaikų norėjo sudalyvauti slėpynių procese. Vaikai vardino įvairias baimes: tamsos, didelių šunų, miške sutikti vilką, nuodingų vorų, baimė likti vienam namuose ir kt.

Valandėlė užbaigiama kvėpavimo pratimu „Užpūsk žvakę“ ir „Aš – oro balionas“.

Veikla kūrybiškumui, fantazijai ir empatijai lavinti

Pedagogas pasiūlė mergaitei pažaisti žaidimą „Sukurk savo pasaką“. Ant stalo buvo išdėlioti įvairūs daiktai ir paaiškinta, kad tai jos pasakos herojai. Užduotis – sugalvoti istoriją ir įsivaizduoti, kad daiktai – tai pasakos herojai su vardais. Ant stalo buvo padėta kaladėlių, gamtinė medžiaga (kaštonai, kankorėžiai ir kt.) ir maža lėlė su tautiniais rūbais. Mergaitė nedvejodama pasirinko lėlę ir pasakė, kad čia bus jos Pepė Ilgakojinė. Pepės Ilgakojinės istorijas vaikai su pedagogu pradėjo skaityti jau tyrimo pradžioje. Stebint vaikų emocijas, ši knyga jiems labai patiko, grupės vaikai įdėmiai klausė pasakojimų apie Pepės Ilgakojinės nuotykius ir su nekantrumu laukė tęsinio. Taigi, mergaitė drąsiai

ėmė daiktus vieną po kito ir improvizavo: „O čia Pepės šuniukas, nes ji turi tik arklį ir beždžionėlę. Ji su šuniuku eis daikteliauti“. Kad istorija nenutrūktų, per pauzes pedagogas klausė: „Kaip tu manai, ką Pepė jaustų, jei neturėtų savo draugų?“, „Kaip atpažinti tikrą draugą?“.

Pasakodama savo pasaką mergaitė kūrybiškai fantazavo, logiškai konstravo sakinius, įvardino vienatvės, baimės, liūdesio bei draugystės emocijas. Po pasakojimo nupiešė piešinį.

Veiklos miško aikštelėje

Atliepian tyrimo uždavinius, išvykos į mišką metu vaikams buvo pasiūlytas žaidimas „Diena – naktis“. Žaidimas lavina saviugdą (savivoką, savikontrolę), ugdo vaikų bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus. Labiausiai vaikus pralinksmino tos situacijos, kai jie gebėjo išbūti „sustingę“, o pedagogui nepavykdavo (čia reikėjo improvizuoti, suvaidinti). Vaikai išgyveno daug teigiamų emocijų, išmoko „tyliai sėlinti“ miško takeliais (pažinimo džiaugsmas, dar neatrastų dalykų stebėjimas), nes miško gyventojai pasirodo tik tyloje, miškas mėgsta tylą ir ramybę. Išvykos metu buvo ir nusivylimo: vaikai net ir tyloje neišvydo nei kiškių, nei lapiukų, rado tik kiškių olą (šie gyvūnai – realūs Verkių miško gyventojai).

Gamtoje vaikai spontaniškai tyrinėjo, stebėjo, klausinėjo, rinkosi sau įdomią veiklą ar žaidimą, eksperimentavo su gamtine medžiaga. Net ir pedagogo inspiruoto žaidimo su taisyklėmis metu vaikai gamtoje veikė aktyviau. Išvykos metu nepastebėta jokių konfliktų tarp grupės vaikų.

Filmų peržiūros

Žiūrėdami filmą „**Mes einame medžioti meškos**“ vaikai ugdėsi gebėjimą atpažinti emocijas.

Stebėjimo laikas: 9.30–9.45. **Filmo trukmė:** 5 min., diskusija po filmo peržiūros 10 min.

Ką veikė vaikai? Vaikų reakcija filmo metu.

Vaikai žiūrėjo filmą susikaupę, nes siužetas buvo dainuojamas anglų kalba ir reikėjo klausyti pedagogo asistento sakomo vertimo lietuvių kalba. Vaikams patiko dainos žodžiai, ištiktukai, jaustukai. Paskutinį stulpelį bandė kartoti visi, ypač patiko kartoti priedainį ir jaustuką „O-ou!“. Vaikai diskutavo tarpusavyje, reiškė emocijas (nustebdavo, juokėsi)

Po filmo peržiūros buvo užduoti klausimai vaikams: apie ką filmas? Kiek ir kokių veikėjų? Kokia aplinka/gamta? Ką „medžiotojų“ šeima jautė keliaudami iki urvo? Kaip jie jautėsi pamatę mešką?

A atsakė, kad filmas apie mešką ir, kad reikia saugoti žvėrelius ir gamtą. E jį pertraukė, sakydama, kad filmas apie baimę. Veikėjus teisingai įvardino ir suskaičiavo J, kuri pastebėjo, kad veikėjas yra ir meška, ir šuo, ne tik tėtis, mama, vaikai. A įvardino gamtos reiškinius ir kliūtis, kurias turėjo įveikti keliautojai. Vaikai pasakė, kad keliaudami iki urvo herojai buvo labai drąsūs ir linksmi, bet kai pamatė mešką labai išsigando ir pradėjo bėgti.

Vaikai aktyviai įsitraukė į veiklą, diskutavo tarpusavyje, atsakė į pateiktus klausimus. Veikla vaikams patiko.

Žiūrėdami filmą „**Mūsų kaimynas Totoro**“ vaikai ugdėsi gebėjimą atpažinti emocijas.

Stebėjimo laikas: 9.30–10.30. **Filmo trukmė:** 60 min.

Ką veikė vaikai? Vaikų reakcija filmo metu ir diskusija po peržiūros.

Filmo metu vaikai jį žiūrėjo susikaupę, uždavė pedagogui kelis klausimus. Po peržiūros dauguma atpasakojo filmo siužetą – filmas buvo apie dvi mergaites sesutes, kurios susidraugavo su stebuklingais miško gyventojais, o draugiškąją miško dvasią pavadino Totoro. Totoro padėjo mergaitėms įveikti baimę ir liūdesį, padėjo nuvykti pas mamą ir pabaigoje susitaikyti sesutėms. Vaikai filmo metu komentavo: „Man baisu, kad ji nukris. Auklėtoja, ji nukris?“, juokėsi iš linksmų situacijų (labai pralinksmino siužetas, kai May žaidė su Totoro ir kai May ieškojo stebuklingo medžio – praėjimo į stebuklingą mišką ir niekaip nerado). Pedagogas filmo metu paklausė: „Kas čia guli, vaikai?“ (tai buvo mistinė miško būtybė, labai panaši į kiškį). Vaikai linksminosi: „Vaiduoklis? Voverė? Kiškis? Taip, tai kiškis, tik stebuklingas!“. Pedagogas po filmo peržiūros vaikų klausė atvirų klausimų, kad pratęstų diskusiją (pvz., ką jaučia vaikai tamsoje, vieni miške laukdami tėčio?). Vaikai

įvardino situacijas, kai herojai jautė baimę, liūdesį, ilgesį, pyktį. Diskusija užsitęsė, nes A panoro atpasakoti visa filmo turinį.

Žiūrėdami filmą „Ežiukas“ vaikai ugdėsi gebėjimą atpažinti emocijas.

Stebėjimo laikas: 9.30–9.40. **Filmo trukmė:** 1–2 min., diskusija po filmo peržiūros 5 min.

Vaikai žiūrėjo filmą ir bandė šokti, nes grojo linksma muzika. Bet pirmą kartą peržiūrėjo nesusikaupę, tad negalėjo papasakoti filmo turinio. Žiūrėjo antrą kartą. Vaikai pažymėjo, kad ežiukui buvo liūdna (tai matėsi iš ežiuko nusiminusio veidelio, jis ėjo susigūžęs, lėtai, atsiduso, verkė, niekas nenorėjo su juo draugauti dėl jo aštrių spygliukų). Vaikai diskutavo, atsakinėjo į klausimus: „Ar ežiukas kaltas, kad toks dyglus? Ne, jo yra tokia prigimtis, jį tokį sukūrė gamta. Kaip pasielgė kiti žvėreliai? Kodėl nustebo ežiukas? Jis nieko negavo dovanų, iš jo pasijuokė. Kažkas pavogė jo dovaną, Pamiušo padėti į dėžutę. Kodėl baltos pagalvėlės ir buvo dovana? Nes jis tapo minkštas. Jo spygliukai jau nedūrė taip. Jie gali žaisti kartu“.

Žaidimas „Pasirink atsakymą“

Žaidimo tikslas: lavinti vaikų emocijų supratimą.

Žaidimo trukmė: 5 min.

Stebėjimo laikas: 9.30–9.45

Žaidimo trukmė: 15 min.

Žaidimo klausimų pavyzdžiai (21 priedas)

Vaikams siūloma pasirinkti vieną iš teiginių. Žaidimas realizuotas su visa grupe kartu, kad vaikai atsakinėtų po vieną, keltų ranką. Buvo pakankamai įdomu, bet nedrąsūs vaikai pakartodavo kitų vaikų atsakymus ar visai nenorėdavo atsakyti. Toks variantas priimtinas, nes net tie, kurie neatsako, stebi ir ugdosi. Buvo šiek tiek triukšminga.

Kitas žaidimo variantas yra kalbėtis su vaikais individualiai. Tokiu būdu atsiveria draugiškumo atmosfera, atsipalaiduojama, siūlomi savo variantai.

Žaidimas „Vėžiuko taisyklės“

Pratimo tikslas: parodyti vaikams emocinio intelekto saviugdos strategijas.

Pratimo trukmė: 9.30–10.00

Pratimo eiga: diskutuojama, kodėl vėžliukas slepiasi po savo šarvais. Jis jaučiasi saugus, kai slepiasi po savo šarvu ir išmoksta sunkiose situacijose pasispėti nuo pavojaus. Kalbamasi apie galimybę tapti vėžliuku. Vaikui parodoma, kad jis gali nusiraminti, „pasislėpdamas po šarvu“ (galva nuleidžiama ant krūtinės, kūnas apkabinamas rankomis), vieną kartą giliai įkvepiama ir iškvepiama). Vaikams tokia taisyklė gali padėti, kai kyla problemos bendravimo situacijose. Vaikai sėdėjo ant kilimo, žiūrėjo filmą, žaidė su žaislais, žiūrino paveikslėlius. Vaikai suprato, kad iškilus pavojui, vėžlys paprastai po savo šarvu kurį laiką tūno, nes šarvas yra tarsi saugi tvirtovė. Vaikai keliauja ieškoti vėžliuko laiško, kuris paslėptas iš anksto.

„Vėžiuko“ taisyklės:

1. Sustok, atsitrauk;
2. Pasislėpk savo kiaute (užsimerk ir mintyse skaičiuok iki 10 ar 20, pagalvok apie savo gimtadienį ar kokį kitą malonų įvykį);
3. Pagalvok (ką daryti kitiems, kad jų elgesys būtų draugiškas, ko nori kiti ir ko nori tu, ką daryti tau ir jiems);
4. Padaryk (pasirink geriausią sugalvotą išeitį).

Savikontrolės pratimas „Šviesoforas“ pagal D. Goleman (2009)

Pratimo tikslas: pratintis valdyti pyktį įvairiose situacijose.

Pratimo eiga: ant lentos pakabinamas šviesoforas, pagamintas iš apvalių rutulių (raudonos, geltonos ir žalios spalvos). Būnant grupėje, pedagogas ir vaikai naudojami grupės „šviesoforu“, vykstant už grupės ribų, naudojamas sumažintas variantas. Užplūdus pykčiui, rodoma raudona šviesa. „Tu pyksti, aš suprantu. Sustok, nusiramink, pagalvok“. Vaikui „įteikiama“ geltona šviesa. Klausimai

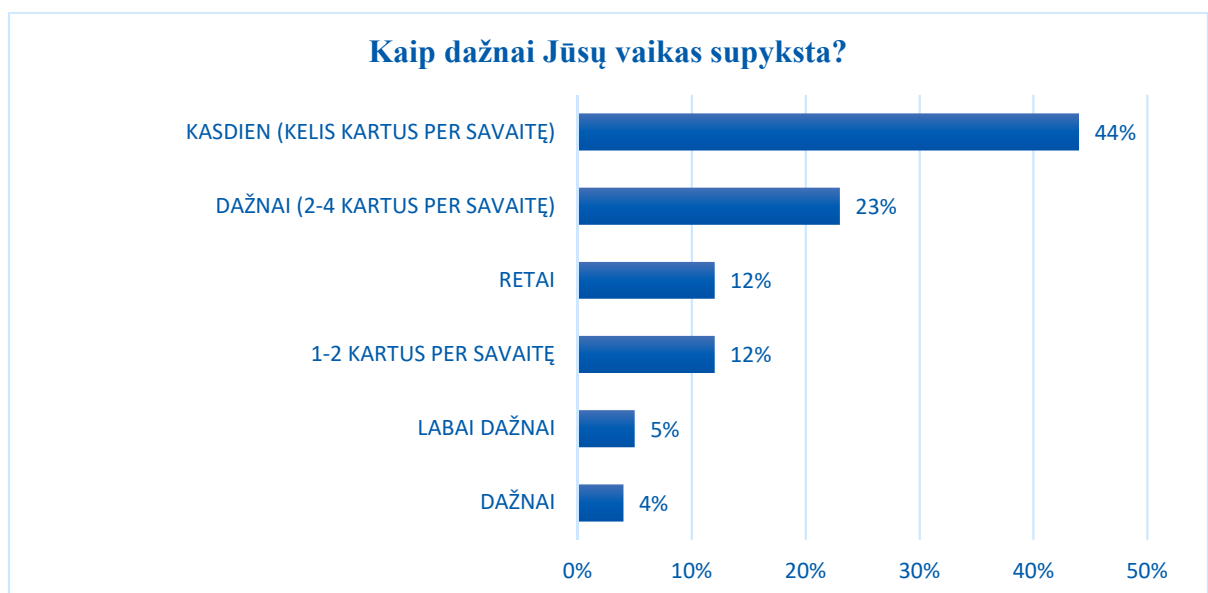
vaikui: „Dėl ko supykai? Gal kad nepavyko iškirpti aplikacijos detalės? Bet žirklių mėtyt nevalia. Kas gali atsitikti, jei žirkklėmis pataikysi į draugą, į langą? Ką norėtum padaryti? Tu nori, kad aš tau padėčiau? Nori, kad tau padėtų draugas? Pabandysi iš naujo? Gal pabaigsi darbelį vakare ar kitą dieną? Esi pasiruošęs priimti sprendimą? Vaikas gauna žalią šviesą. Pasakyk, kokį variantą pasirinkai“.

2.8. Tėvų anketinės apklausos rezultatų analizė

Tėvų anketinės apklausos tikslas: išsiaiškinti, ar tėvai pastebi savo vaikų emocijas ir, jei taip, tai kaip jie elgiasi situacijose, kai vaikai jaučia (ir išreiškia) pyktį, liūdesį ir baimę.

Sudarytas klausimynas tėvams, siekiant išsiaiškinti, kaip dažnai vaikai jaučia pyktį, baimę, liūdesį, kaip reiškia šias emocijas ir kaip tėvai reaguoja į vaiko emocijų raišką. Anketos anoniminės, klausimai atviri.

Tyrimė dalyvavo 57 respondentai (5–6 metų amžiaus vaikų tėvai) iš keturių ikimokyklinio ugdymo įstaigų.

1 pav. Vaiko pykčio raiškos dažnumas (proc.)

Tyrimų rezultatai parodė, kad daliai (44 %) vaikų pyktis kyla kasdien, kelis kartus per dieną, kiti (23 %) kelis kartus per savaitę. 12 % vaikų jaučia pyktį 1–2 kartus per savaitę arba dar rečiau. Apibendrinant galima teigti, kad beveik pusė apklaustųjų tėvų teigia, kad jų vaikas pyksta kiekvieną dieną, kiti rečiau. Pykčio emociją jaučia visi vaikai.

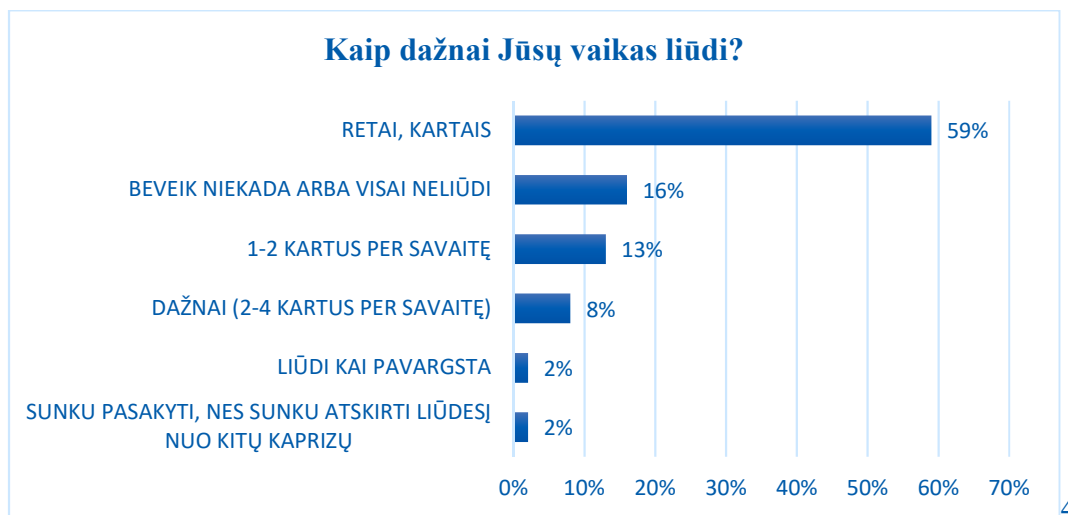
2. Kaip jis/ji dažniausiai išreiškia pyktį?

Tyrimas atskleidė, kad 28 % vaikų reiškia savo jausmus fiziniais veiksmais: rėkdami, verkdami. 23 % vaikų parodo tai veido išraiška, emocionaliai elgiasi: (trepsi, bėga į savo kambarį). 12 % vaikų pasako tėvams, kad supyko. 10 % vaikų pasireiškia agresyvumo požymiais. (16 priedas, 1 lentelė). Analizuojant apklausos rezultatus pastebėta, kad dauguma vaikų pyktį reiškia ne verbaliniu būdu, kai kuriems vaikams pasireiškia agresyvumo požymiais, tik nedidelė dalis vaikų pasako, kad supyko. Apibendrinant galima teigti, kad labai svarbu yra ieškoti būdų vaikų emocinio intelekto ugdymui. Analizuojant vaikų apklausos rezultatus prieš tyrimą pastebėta, kad 11 respondentų negalėjo įvardinti pykčio požymių. (20 priedas 4 lentelė)

3. Ką darote, kai Jūsų vaikas supyksta?

Apklausa parodė, kad tėveliai bando padėti savo vaikui atpažinti pykčio priežastis: 66 % kalbasi, 40 % aiškinasi priežastį. Dalis (18 %) tėvelių pažymėjo, kad tokioje situacijoje išlieka ramūs, 20 % nuramina vaiką apkabinant ir 40 % ieško sprendimų. Tėvų atsakymai į šį klausimą yra labai įvairūs, akivaizdu, kad tėvų veiksmai vaikui supykus priklauso nuo aplinkybių, „<...kartais ignoruoju, kartais paaiškinu, kad neverta dėl to pykti ir muštis, kartais stipriai apkabinu.“ (16 priedas, 2 lentelė). Vaikų apklausos tyrimas atskleidė – dauguma vaikų teigė, kad savo pyktį išreiškia fiziškai: mėto žaislus, spardosi, mušasi. (20 priedas, 5 lentelė).

4. Kaip dažnai Jūsų vaikas liūdi?

2 pav. Vaiko liūdesio raiškos dažnumas (proc.)

Tyrimo rezultatai parodė – 59 % tėvų mano, kad liūdesys vaikams nėra būdingas, šis jausmas pasireiškia retai arba kartais. Net 16 % tėvų teigia, kad jų vaikas beveik niekada arba visai neliūdi. Tik keli respondentai (8 %) teigia, kad jų vaikas liūdi dažnai. Lyginant tėvų ir vaikų apklausos rezultatus pastebėta – visi apklaustieji vaikai teigia, kad jiems būna liūdna, o tėvų nuomone, daugiau nei pusei vaikų liūdesys nėra būdingas. Galima daryti išvadą, kad kai kurie tėvai neskiria vaiko liūdesio emocijos nuo kitų, arba nepastebi vaiko liūdesio (16 priedas, 3 lentelė).

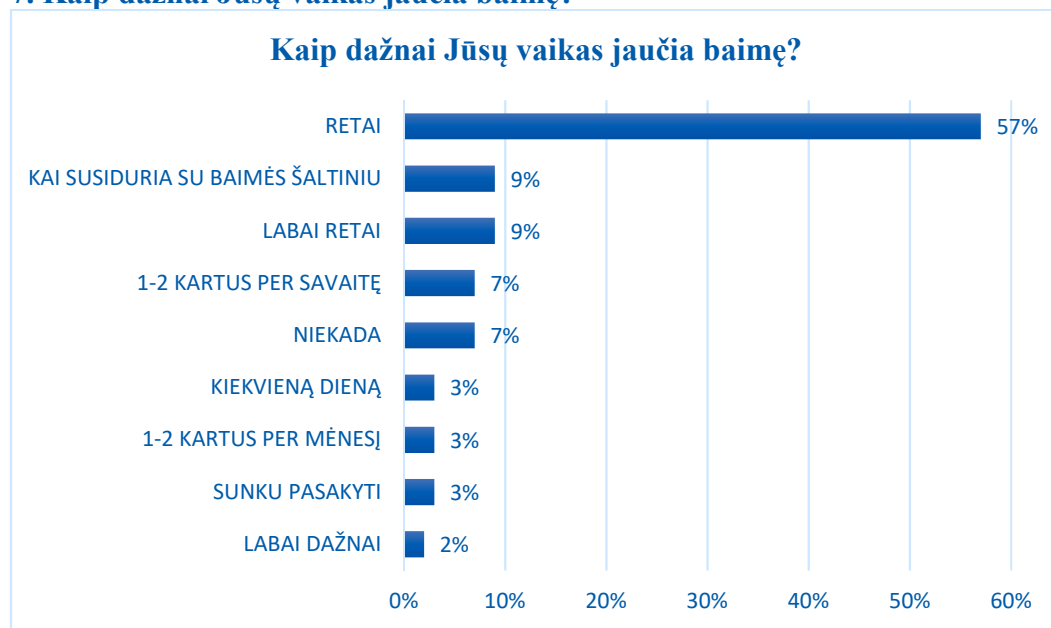
5. Kaip jis/ji dažniausiai išreiškia liūdesį?

Tyrimas atskleidė, kad vaikų liūdesio išraiška dažniausiai (37 %) pasireiškia verkimu. 23 % apklaustųjų vaikų įvardina savo liūdesio priežastį. 19 % vaikų įvardina liūdesį kaip tuo metu jaučiamą emociją, tačiau negali ar nenori įvardinti liūdesio priežasties. Vaikų apklausos rezultatai parodė, kad 3 respondentai negeba atpažinti liūdesio požymių (20 priedas 2 lentelė). Kiti 19 % vaikų liūdesį reiškia labai skirtingai. Dauguma tėvelių supranta, kad jų vaikas liūdi, stebėdami jų elgesį, mimiką. (16 priedas, 3 lentelė)

6. Ką darote, kai Jūsų vaikas liūdi?

Tyrimo rezultatai parodė, kad visi tėveliai kalbasi su liūdinčiu vaiku, 72 % aiškinasi jo liūdesio priežastis, guodžia, ramina, apkabina. Keli (5 %) respondentai atsakė kad leidžia vaikui liūdėti priklausomai nuo priežasties. Dauguma (95 %) vaikui liūdint būna kartu su vaiku, kiti (3 %) atvirkščiai leidžia pabūti vienam. Tik 1 iš apklaustųjų nedaro nieko ir leidžia vaikui liūdėti. Apibendrinant galima teigti, kad beveik visi tėvai jautriai reaguoja į vaiko liūdesį (16 priedas, 4 lentelė).

7. Kaip dažnai Jūsų vaikas jaučia baimę?

3 paveikslas. Vaiko baimės raiškos dažnumas (proc.)

Tyrimas atskleidė, kad dauguma (56 %) vaikų baimę jaučia retai. 9 % respondentų nurodė, kad vaikas jaučia baimę kai susiduria su baimės šaltiniu – (bijo garsių garsų, tamsos, nepažįstamų situacijų arba šunų) ir tik 2 % nurodė, kad jų vaikas su baimė susiduria kiekvieną dieną. 7 % respondentų atsakė, kad jų vaikas baimės nejaučia niekada. Pokalbio su vaikais rezultatai parodė, kad vaikams baimė nėra būdinga. Tik nedidelė dalis vaikų bijo konkrečių dalykų ar situacijų.

8. Kaip jis/ji dažniausiai reiškia baimę?

40 % tėvų įvardino, kad jų vaikas pasako, kad bijo. 17 % apklaustųjų tėvų teigia, kad jų vaikas įvardina savo baimės šaltinį. Kiti 47 % baimę reiškia fizine išraiška, verkimu, šaukimu, atrodo neramūs. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikai baimė reiškia labai emocionaliai. Tik 7 % respondentų teigia, kad jų vaikas baimės nejaučia (16 priedas, 5 lentelė).

9. Ką darote, kai Jūsų vaikas bijo?

Tyrimas atskleidė, kad vaikui jaučiant baimę 53 % apklaustųjų tėvų kalbasi su vaiku, aiškinasi baimės priežastis. 10 % padrąsina vaiką. 10 % apkabina nuramina, 10 % būna šalia. Tik 1 iš apklaustųjų patys parodo, kad ir jiems būna baisu (16 priedas, 6 lentelė).

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad dažniausiai vaikai jaučia pykčio emociją, baimės ir liūdesį vaikai jaučia retai. Vaikų emocijų raiškos būdai dažniausiai yra ne verbaliniai, vaikai verkia, rėkia, mušasi. 5–6 metų vaikas jau gali suvokti savo emocijas, jas įvardinti, pasakyti jų priežastis. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad tik dalis vaikų geba įvardinti savo emocijas ir labai nedidelė dalis geba įvardinti jų atsiradimo priežastis bei tinkamai išreikšti savo emocijas. Dauguma tėvų teigia, kad kalbasi su vaiku, aiškinasi, tačiau analizuojant anketas pastebėta, kad vaikų emocijų raiška ne visada yra tinkama.

Tėvų atsakymų analizė parodė, kad vaikams dažniausia būdingos pykčio bei liūdesio emocijos. Vaikų pykčio raiškos būdai ne visada yra tinkami.

3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETAVIMAS

Tyrimo metodologija nesupriešina kokybinių ir kiekybinių ugdymo reiškinių, o juos sugretina. Mokslininkų teigimu, kiekybinius ir kokybinius tyrimus taikantys tyrėjai palaiko kiekybės

ir kokybės integraciją, kuri užtikrina tyrimo patikimumą ir validumą (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008). Projekto veiksmo tyrimui naudoti ir kiekybiniai (tėvų anketa), ir kokybiniai tyrimo metodai. Atliekant kokybinius tyrimus, pasirinktas individualaus giluminio interviu (pokalbio) su priešmokyklinio amžiaus vaikais metodas ir stebėtų situacijų (veiklų) analizė. B. Bitino (2006) teigimu, kokybiniai metodai naudingi, kai siekiama suformuluoti sąvokas, nusakančias žmogaus fenomenus, taip pat atskleisti patirties atvejų prasmę ir interpretaciją. Interviu metodas (pokalbis) leidžia tyrėjui formuluoti teoriškai kryptingus fiksuotus klausimus, į kuriuos norima gauti kokybiškai interpretuojamus atsakymus.

Kitas kokybinio tyrimo metodas – stebėjimas, pasak B. Bitino (2006), padeda gauti informaciją apie ugdytinių elgesį ar ugdytojo veiklą, ugdomosios sąveikos ypatumus. Kiekvienu tyrimo metodu surinkta informacija yra tik tam tikrų reiškinio aspektų atskleidimas, tačiau kartu sudėjus – viena kitą papildo ir atskleidžia visą reiškinį.

Veiksmo tyrimo metu priešmokyklinio amžiaus vaikų emocinė raiška buvo tirama trimis aspektais, išskiriant tokias emocinio intelekto ypatybes: *empatija, jausmų išraiška ir jų supratimas, valdymasis (savireguliacija, savivoka)*.

Atlikto veiksmo tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų emocinę raišką įtakoja daug aspektų: juos supanti aplinka, dalyvavimas grupės gyvenime (ir šeimoje), vaikų gebėjimas spręsti problemas, savivoka, temperamentas ir kita.

Apklausa prieš tyrimą parodė, kad visi tyrime dalyvavę vaikai atpažįsta liūdesio emociją ir dauguma gali įvardinti kada jiems būna liūdna. Ketvirtas klausimas vaikams buvo sunkiausias, apklausa prieš tyrimą parodė, kad vaikams sunku įvardinti pykčio požymius. Kai kurie vaikai neatskiria liūdesio nuo pykčio, 3 vaikai teigė, kad niekada nesupyksta. Dauguma tyrime dalyvavusių vaikų norėtų, kad susipykus žmonės atsiprašytų, kalbėtųsi, susitartų, kad būtų ramu. Pakartotina vaikų apklausa grupėje parodė, kad tinkamai parinktos veiklos ir metodai padeda vaikams geriau atpažinti savo ir kitų emocijas, lavina vaikų tiek kinestetinę, tiek verbalinę emocinę raišką, skatina empatiją.

Dauguma tyrime dalyvavusių vaikų po pakartotinos apklausos gebėjo įvardinti pykčio, liūdesio jausmus ir apibūdino, kaip/kada šie jausmai jiems pasireiškia, pagerėjo vaikų savivoka ir mąstymo įgūdžiai – vaikai jautėsi svarbūs, stengėsi rasti atsakymus į klausimus, neliko žodžio „nežinau“. Tyrimo metu ir po jo pastebėta vaikų emocinės raiškos pažanga santykiuose su bendraamžiais – vaikai tarpusavio konfliktus dažniau sprendė kalbėdamiesi, naudojo ženklą „Stop – man nepatinka“, išmoko pykčio valdymo žaidimą „Užpūsk žvakę“, buvo labiau empatiškai draugų atžvilgiu. Priešmokyklinio amžiaus vaikai išmoksta spręsti problemas per patirtį, taigi, svarbiausia užduotis pedagogui – sudominti vaikus tokiomis veiklomis, kuriose jie patys turėtų ieškoti atsakymų ir išečių. Tyrimo metu buvo tikslingai planuojamos veiklos emocinei raiškai lavinti – vaikai noriai įsitraukė į knygų skaitymą, filmų peržiūrą, žaidimus, valandėles, išvykas. Aktyviai dalyvavo pokalbiuose, diskutavo ir klausinėjo. Dalyvavo grupės ir darželio tolerancijos renginiuose, kuriuose rodė pakankamus savireguliacijos įgūdžius, laikėsi tinkamo elgesio susitarimų (apie tai grupėje buvo kalbama viso tyrimo metu).

Tačiau vaikų pasirengimas suprasti ir perteikti jausmus bei gebėjimas tai daryti yra du skirtingi dalykai. L. E. Shapiro (2008) pabrėžė šeimos svarbą, ugdant vaiko emocinį intelektą: „Šeimose, kuriose jausmai atvirai reiškiami ir aptariami, vaikai išsiugdo žodyną galvojimui apie jausmus ir jų perteikimui. Šeimose, kuriose jausmai slopinami ir vengiama emocijų perteikimo, vaikai dažniau būna emociniai nebyliai“. Tyrimo metu buvo organizuota ir įgyvendinta tėvų anketinė apklausa, kurios tikslas buvo išsiaiškinti, ar tėvai pastebi savo vaikų emocijas ir jei taip, tai kaip jie elgiasi situacijose, kai vaikai jaučia (ir išreiškia) pyktį, liūdesį ir baimę.

Tėvų anketinė apklausa parodė, kad tėvai atpažįsta situacijas, kai jų vaikas(ai) supyksta ar liūdi. Apklausa parodė, kad tėvai nežino, kada ir ko jų vaikai bijo, nes dažniausias atsakymas buvo „Sunku pasakyti“ arba „Retai“. Tik kelios šeimos įvardino konkrečias vaikų baimes. Norėdami išspręsti situacijas, tėvai *kalbasi* su vaikais, guodžia, ramina, padrašina. Tačiau, pokalbio su tiriamaisiais metu keli vaikai teigė, kad kai jie supyksta, yra paliekami vieni, išsiunčiami į kitą

kambarį, ant jų šaukiama (kartais skriaudžiami fiziškai – patempiama ausis, suduodama per rankas) ir dėl to jie labai liūdi.

Apibendrinant visų tyrime dalyvavusių tėvų (keturių grupių) apklausos duomenų rezultatus, galima teigti, kad dauguma vaikų pyksta kasdien, kelis kartus per dieną. Pyktį vaikai paprastai išreiškia emocijomis, rėkdami, verkdami. Tėvai kalbasi su vaikais, stengiasi išsiaiškinti priežastį, ieško kompromisų, leidžia vaikui pabūti vienam (pokalbis su vaikais atskleidė, kad tėvai ne tik *kalbasi*, kai jų vaikai supyksta). Rezultatai atskleidė, kad tėvų nuomone, vaikai liūdi retai, kartais. Liūdesį vaikai išreiškia pasakydami apie tai tėvams, susigraudina, verkia. Dauguma tėvų, remiantis apklausos duomenimis, kalbasi su vaikais, aiškinasi, guodžia, apkabina, kai vaikai liūdi. Tyrimas atskleidė, kad daugumos tėvų nuomone, vaikai baimę jaučia retai ir labai retai. Kai vaikai patiria baimę, pasako apie tai tėvams, būna arčiau suaugusiojo ar slepiasi už jo, apsikabina. Tėvai kalbasi su vaiku, aiškinasi.

3.1. Emocijų prigimtis

Psichologijos mokslas aiškina emocijas, kaip žmogaus santykio su vidinio ar išorinio pasaulio objektais išgyvenimą. Jausmai – sąlygiškai pastovūs, patvarūs, ilgą laiką trunkantys emociniai išgyvenimai. Jausmai apspręsti socialinės aplinkos (auklėjimo, asmeninės patirties). Ir vieni, ir kiti motyvuoja žmogų elgtis vienaip ar kitaip ir veikia asmenybės vystymąsi (Myers, 2000). Psichologas P. Ekmanas (2015) savo tyrimuose remiasi Č. Darvino teorija, kuri nurodo, kad žmogus iš savo protėvių emocijas paveldėjo genetiškai – sunkiausiose padėtyse žmogui vadovauja jausmai, jie padeda spręsti gyvenimiškas užduotis, jausmai gelbsti ištikus pavojui, kai siekdami tikslo turime įveikti nesėkmes. Mokslininkai, tarp jų P. Ekman (2015) išsamiai apibūdino emocijų fiziologinę išraišką, kaip į kiekvieną emociją reaguoja žmogaus veidas ir kūnas. Paprastai tokią akimirką limbinėse smegenyse esantis centras skelbia pavojų, ragindamas visas smegenis veikti kuo skubiausiai. Remdamasis tyrimais, I. Greenspan Stanley (1999) teigė, kad atakuojant staiga, mąstančiosioms smegenims nespėjus susivokti, kas vyksta, migdolinis kūnas gali valdyti mūsų veiksmus netgi tuo metu, kai mąstančiosiose smegenyse sprendimas dar tik gimsta. Migdolinio kūno veikla ir jo sąveika su naująja smegenų žieve yra **emocinio intelekto** pamatas (Goleman D. 2009).

Pagal R. Plutchik (1980), emocijos skirstomos į: pirmines 6 bazinės emocijas (džiaugsmas, pyktis, pasibjaurėjimas, baimė, nustebimas, liūdesys) ir mišrias emocijas (pvz. pyktis + džiaugsmas = pasididžiavimas). Amerikiečių psichologas C. E. Izardas išskyrė dešimt pagrindinių emocijų: džiaugsmą, susidomėjimą, susijaudinimą, nuostabą, liūdesį, pyktį, pasibjaurėjimą, neapykantą, baimę, gėdą, kaltę, o kitos emocijos tai yra šių dešimties emocijų derinys (Myers D. 2000). Anot P. Ekman (2015), kiekvieno žmogaus jausmingumas yra labai individualus. Specifiniai pojūčiai – alkis, šaltis, karštis, skausmas, seksualiniai jautimai, taip pat bendresnio pobūdžio sąvokos (bendruomenė, kultūra, vitališkumas), turi įtakos žmogaus savijautai, emocijoms, jausmams, nuotaikai, kitoms psichinėms funkcijoms.

Pagrindinės emocijų funkcijos:

1. Reguliacinė – emocijos reguliuoja elgesį;
2. Komunikacinė – emocijos inicijuoja ir palaiko tarpasmeninę komunikaciją;
3. Vertinamoji – suteikia subjektyvią informaciją apie aplinkinį pasaulį.

Psichologijos vadovėlyje (Myer, 2000) rašoma, kad emocijų raišką galime suprasti iš fiziologinių rodiklių (pvz.: stipriau plaka širdis, prakaituoja delnai ir pan.); žodinės kalbos ženklų (žodžiais įvardijami išgyvenimai); nežodinės kalbos ženklų (veido išraiška/kūno kalba (pvz.: sukąsti dantys, suspausti kumščiai). P. Ekman (2015) teigė, kad žmogaus veidas yra vienas iš pagrindinių emocijų pranešėjų, kuris suteikia puikią galimybę pažinti žmogaus jausmus. Emocijas sudaro: fiziologinis sužadinimas, išraiška ir išgyvenimas (sąmoningas). Iš dalių visumos galime spręsti apie savo ir kitų žmonių emocijas. P. Ekman (2007), atlikęs nemažai stebėjimų ir tyrimų, sudarė

standartizuotą įvairių emocijų veido mimikos aprašymo bei nustatymo metodą, kuris tinka bet kokio amžiaus žmogui (nuo kūdikio iki senyvo amžiaus bei įvairių kultūrų žmonėms).

Emocijos, jų raida ir įtaka vaiko asmenybės formavimuisi turi labai daug reikšmės. Įvairiausiais tyrimais psichologai ir psichiatrai bandė išsiaiškinti emocijų fenomeną, jas išmatuoti, klasifikuoti, susieti su kitais potyriais bei reakcijomis. Sunkiai apibrėžiamas jausmų ir emocijų paaiškinimas išlieka kaip įvairių teorijų ir tyrinėjimų objektas. Tam tikra išsami emocijų ar jausmų teorija dar nesukurta, nors jų bandoma panaudoti ir yra nemažai įdomių. Šiuo metu esamos teorijos praplečia, papildo viena kitą, kas leidžia pamatyti emocijų ir jausmų fenomeną ir šios žmogaus psichinės srities funkcionavimo sudėtingumą (Lesinskienė, Karalienė, 2008). Iki šiol nagrinėjamas senas ginčas: ar širdis daužosi todėl, kad bijome, ar bijome todėl, kad daužosi širdis? (Myers, 2000). Nėra atskiros emocijų raidos teorijos – augančio vaiko emocijų raida nagrinėjama aiškinant asmenybės raidą kompleksiskai (Žukauskienė, 2007). Kiekvienos teorijos šalininkai emocijų raidą aiškina savaip: Z. Freudas – psichoanalitine teorija, psichosocialiniu vystymusi – E. Eriksono, prieraišumo teorija – J. Bowlby ir M. Ainsworth, kognityvine teorija – J. Piaget, biheviorizmo – J. B. Watson ir B. F. Skinnerio teorija. Socialinis mokymasis apibūdina tokį faktą, kad vaikas gali pasirinkti ir tinkamą, ir netinkamą elgesio modelį, nes vaikas mėgdžios suaugusiųjų elgesio modelį. Šiuo metu vis labiau stiprėja kognityvinė elgesio teorija ir jos taikymas. Manoma, kad nepriimtinas elgesys ir negatyvios emocijos kyla neteisingai perteikiant išorinius įvykius. Kaip vaikas sugeba atpažinti kito žmogaus emocijas? Galima teigti, kad apytiksliai iki 2 metų amžiaus vaikas turi pagrindinių emocijų raiškos mechanizmus, kurie tobulės su patirtimi. Bet vaiko gebėjimai atpažinti ir suprasti kito emocijas dar primityvūs. Vaikui trūksta patirties šioje srityje, taip pat tai reikalauja ir kognityvinių įgūdžių.

3.2. Emocinio intelekto samprata

R. Kunickienė (2015) savo darbe apie emocinį intelektą nurodo trumpą EI tyrinėjimo istoriją:

- 1920 – Edward Thorndike pirmasis prabilo apie „socialinį intelektą“;
- 1940 – David Wechsler išskyrė „neintelektinius aspektus“;
- 1974 – Claude Steiner: išspausdintas pirmasis straipsnis apie emocinį raštingumą;
- 1983 – Howard Gardner: publikuotas darbas apie intelektų įvairovę;
- 1995 – Daniel Goleman: išleista pirmoji knyga apie emocinį intelektą (Emocinis intelektas. Kodėl jis gali būti svarbesnis už IQ?) <.....>⁸.

Priešmokyklinio amžiaus vaikų mąstymas egocentriškas ir tai tiesiogiai veikia jų tarpusavio santykius su aplinkiniais. Šiame amžiuje vaikas geriau supranta kitų žmonių teigiamas emocijas, negu neigiamas. Priešmokykliniame amžiuje turėtų atsirasti gebėjimas sulaikyti savo veiksmą, užgniaužti emocijų protrūkį. Svarbu stebėti ir suprasti, kaip vaikas suvokia savo ir kitų žmonių emocijas bei mintis, ką ir kaip paaiškina apie save ir kitus. Priešmokyklinio amžiaus vaikams pradžia pakanka šitų trijų žingsnių. Yra manoma, kad emocinis intelektas formuojasi ir lavinasi iki 40-50 metų, jis tampa sudėtingesnis ir apima daugiau žingsnių. R. Lekavičienė, D. Antinienė (2012) mano, kad vaikystė ir paauglystė – metas išsiugdyti svarbiausius, mus visą gyvenimą valdysiančius emocinius įpročius, aplinkinių žmonių ir savo emocijų pažinimas ir supratimas, jų valdymas bei kontrolė, empatija ir t. t. skatina efektyvų tarpasmeninį bendravimą, pozityviai veikia individualius sprendimus ir asmens psichologinį funkcionavimą. Autorės teigia, kad emocinis intelektas yra gana svarbus asmeninio ir profesinio gyvenimo sėkmės rodiklis. Sėkmės susilaukiama tada, kai dėmesys skiriamas savęs pažinimui, lankstumui, savikontrolei, efektyviam konfliktų valdymui. Visa tai siejama ne tiek su akademiniiais gebėjimais, kiek su asmens emocine patirtimi.

⁸ Toliau projekte labai išsamiai pristatomos H. Gardner, S. Neal, I. Jarabek, P. Ekmano, D. Goleman, Stanley I. Greenspan, K. Hille, P. Evanschitzky, A. Bauer ir kitų mokslininkų idėjos ir atradimai (projektas trumpintas).

Vis dar diskutuojama, kada geriausia ugdyti emocinį intelektą: ar pradėti darbą jau su vaikais, ar programos veiksmingesnės suaugusiems. Vieni mąsto, kad reikia pradėti nuo vaikystės, kitų mokslininkų požiūriu emocinį intelektą reikia ugdyti jau suaugusiems žmonėms, nes tam reikia gebėjimo mąstyti, analizuoti, juk ne veltui antras šio junginio žodis ir yra intelektas. Vaikai kai kurių šių gebėjimų dar neturi. Kaip teigia O. Monkevičienė (2004), priešmokyklinio amžiaus vaikams būdingas simbolinis mąstymas, tačiau pradeda reikštis mąstymo, grindžiamo logikos dėsniais užuomazgos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad emocinį intelektą ugdyti galima ir vaikystėje, tiesiog reikia parinkti, atsižvelgiant į vaikų amžių, tinkamas ugdymo programas.

3.3. Vaikų emocinio intelekto lavinimo būdai

Emocijas galime ugdyti ne vien susitelkę į emocijų ugdymą, bet ir per kitus dalykus: daile, statybinius ir vaidmenų žaidimus, matematiką ir konstravimą, muziką, aplinkos pažinimą, fizinį aktyvumą, kalbos lavinimą. Vaikai nuolatos rodo emocijas. Kartais juos apima stiprūs jausmai, vaikas kartais gali nesuvokti, ką jaučia ir kaip su tuo jausmu elgtis. Kad galėtume tinkamai parodyti vaikui, kaip jis gali pažinti ir tinkamai reikšti emocijas, patys suaugusieji, kurie yra šalia vaiko, turi aiškiai suprasti: jausmai, kad kokie stiprūs ar nemalonūs, yra normali ir labai svarbi kiekvieno žmogaus gyvenimo dalis.

Psichologė A. Kurienė (2016) analizuoja vaiko emocijų lavinimo būdus. Tik gimęs kūdikis turi labai mažai jausmų reiškimo būdų. Dvimetis ar trimetis savo pyktį gali parodyti per rėkimą, trypimą, kritimą ant žemės, gali net grasinti, tačiau ne itin gerai supranta, kas ir kodėl jam darosi. Šis amžius kupinas emocinių patyrimų. Stiprių jausmų apimtas vaikas turėtų iš suaugusiųjų sulaukti pagalbos, o ne bausmės. Tokiu būdu mes suteiksime jam psichologinį apkabimą, apkabiname netiesiogiai, bet tai įmanoma tik tokiu atveju, šalia esantis suaugusysis pats supranta, kad jausmai yra normali ir privaloma gyvenimo dalis. Jei neleidžiama pykti, liūdėti namie, vaikai gali netinkama elgesį demonstruoja darželyje. Pasak psichologės, nei vieno žmogaus gyvenimas nepraeina be pykčio, baimės, liūdesio, jei nėra vietos jausmas čia, vaikas ieškos kitų alternatyvų. Kiekvienas vaikas turi turėti galimybę ir vietą parodyti savo gerumą ir negatyvą. Norint užauginti sveiką vaiką, svarbu žinoti, kad turime rūpintis ne tik vaiko fizine sveikata, sveika mityba, asmens higiena bet ir psichikos sveikata (suprasti, kad visos emocijos svarbios, būti geranoriškam, gebėti susikaupti, pavargus pailsėti) bei socialine sveikata (mokėti susidraugauti ir palaikyti draugystę, suprasti, suvokti, kodėl negalima muštis, prasivardžiuoti, tyčiotis, būti budriam bendraujant su nepažįstamais žmonėmis, stengtis atsargiai elgtis gatvėje.)

Kuriant emocinio ugdymo programas neretai labai nutolstama nuo pačios emocinio intelekto esmės ir imamasi mokyti savęs pateikimo, konflikto sprendimo strategijų. Tai reikalingi dalykai, tačiau esmė – išmokti dirbti su emocine informacija. R. Lazdin (2019) analizavo daug ankstyvojo ugdymo teorijų, tarp kurių yra ir Gardnerio intelektų teorija. R. Lazdin (2019) siūlo savo išbandytą praktikoje metodą „Vienas vaikas – 7 intelektai“. Autorė svarsto apie būtinybę ir svarbą kiekviename vaike lavinti visus 7 intelektus, vienas iš kurių yra emocinis intelektas. Autorė analizuoja emocinio ugdymo sąvokas, pateikia esmines emocinio intelekto pamokas:

1. Kad kokie mes, tokie ir mūsų vaikai;
2. Parinkti vaikams veiklas, pavyzdžius, literatūrą, kurie skatina progresuoti emocinį intelektą, padeda vystytis normaliems socialinėms įgūdžiams (tinkamo turinio emocijoms bei moralės ugdymui);
3. Emocijų atpažinimas, vaizdinė medžiaga, Roberto Plutchiko emocijų ratas, garsus emocijų vardinimas, jų priežastys, kitų žmonių stebėjimas, žaidimai;
4. Meditacija, joga, sąmoningumo meditacija (angl. mindfulness meditation) padeda vaikui geriau suprasti savo emocijas ir jausmus, tuo pačiu ir kitus;
5. Žaidimai: „Tylos Karalius“, „Ramybės lizdelis“(pabūti vienam), minkštųjų žaislų meditacija;
6. Relaksacinė muzika;

7. Mokytiis pačiam. Mokslininkai teigia, kad vaikai, ypač naujos kartos iš prigimties geba pajusti ir įgyvendinti kitų vaikų poreikį jausti žaidimo malonumą. O suaugusieji iš savo prizmės diktuoja savas taisykles
8. Skaitymo galia. Skaitymas universalus būdas pažindinti vaiką su pasaulio moralę jo ir jos veikimo mechanizmais.

Psichologė M. Molicka (1999) pažymėjo, kad vienišumas yra mūsų dienų liga, ir atsakomybė už tai tenka tik suaugusiems. Skaitant plečiasi vaiko pasaulio pažinimas, vaikas susitapatina su įvairiais veikėjais, išgyvena jų jausmus, gali fantazuoti. Anot M. Molickos (1999), pasakos – vaikui artimiausi kūriniai, kuriuose realus pasaulis pinasi su išgalvotu ir kuria jam suprantamą tikrovę. Knygose vaikas susipažįsta su jam nerimą keliančiomis situacijomis ir randa pavyzdžių, kaip spęsti problemas. Knygose galima rasti tam tikras taisykles, kurių laikosi žmonija, vaikai susipažįsta su žmonių siekiais, tikslais, suvokia būties prasmę, mokosi tinkamo elgesio, moralės, elgesio normų, kurių iš jo tikimasi. Pasitelkus kruopščiai parinktus kūrinius galima vaikui padėti suprasti jaučiamas emocijas bei įveikti emociškai sunkias situacijas. Vaikai mokosi suprasti tikrovę, taip kaip galima ją pakeisti. Geras pavyzdys leidžia vaikui patirti džiaugsmą. Skaitant vaikas gali susitapinti su herojumi, perimti jo morales nuostatas, pamatyti savo išgyvenimo priežastį, suvokti jaučiamas emocijas, rasti sau tinkamą sprendimo būdą. Vaikas lyg ir supranta, kad veiksmas vyksta magiškam pasaulyje, bet tai kaip tik padeda sumažinti nerimą ir baimę, tai išlaisvina vaiko vaizduotę. Vaikas net netiesiogiai patenkina savo poreikius, gali pasijusti mylimas, priimamas, pripažįstamas, saugus. Vaikui sunku kalbėti apie save ir apibūdinti savo savijautą. Tapatindamasis su įvairiais knygų herojais, jis lengviau pažįsta ir įvardina savo jausmus. Tai padeda lengviau perteikti svarbius dalykus, kalbant apie kitą vaiką, personifikuotą žaisliuką ar kalbanti gyvūnėlį. Tuomet vaikas įsijautęs į veikėjo vaidmenį lengviau papasakos apie savijautą, tai kaip netiesioginis problemų sprendimo būdas. Iš surinktos grupėje bibliotekos vaikai ir tėvai galėtų bet kada pasiskolinti knygą. Vaikams skirtos knygos iš grupės bibliotekėlės suteikia puikią progą tėvams ir vaikams pabendrauti, dažnas knygelių skaitymas namie ugdo meilę literatūrai, kuri gali tęstis visą gyvenimą. Net pačius tėvus galima paprašyti rūpintis periodinių bibliotekos atnaujinimų ir papildymu.

Priešmokyklinio amžiaus vaiko mąstyme yra dar nemažai egocentiškumo, dėl to jis gali elgtis, patiriant įvairias emocijas, ne visai tinkamai. Būtent dėl šios priežasties galėtų teigiamai veikti vaiko supažindinimas su savo ir kitų emocijų įvardinimu, apibūdinimu, paaiškinimu. Pozityvaus mąstymo pagrindai turi būti dedami jau nuo pat vaikystės. Dėl to atsiranda ir „emocinio intelekto“ bei emocinio intelekto ugdymo svarbumo sąvokos. Emocijų sukeltas fiziologines reakcijas organizmui atpažinti yra sunku net suaugusiam, ką jau kalbėti apie vaikus. Bandome „skaityti“ iš kūno pozos, judesių, veido išraiškos, balso intonacijų, žodžių, garsų. Labai svarbu pažinti ir stebėti vadinamąją kūno kalbą. Yra nemažai metodikų ir knygų, kurios moko pažinti ir interpretuoti nežodinius signalus, kūno pozas, judesius. Gebėjimas „skaityti“ jausmus labai teigiamai veikia savijautą bei socialinį bendravimą. Iškelta prielaida, kad emocijų raiška gali padėti pajusti, tai ką jaučia kiti. Veido išraiška ne tik perduoda emociją, bet ją sustiprina ir valdo (Myers, 2000)

4. IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius apie priešmokyklinio amžiaus vaikų emocinio intelekto ugdymą paaiškėjo, kad emocinis intelektas yra labai svarbus ir reikalingas vaiko tolimesniam gyvenimui. Vaikams reikia padėti suprasti savo emocijas – lavinti emocinį intelektą. Emociškai išsivystęs vaikas geriau jaučiasi, sutaria su kitais vaikais, jaučiasi mėgstamas ir pripažintas, jam patinka būti vaikų darželyje. Tokie vaikai turi mažiau elgesio problemų.

2. Pedagogai įvairiais būdais gali padėti vaikui išreikšti savo emocijas ir jas suprasti. Vaikui svarbu padėti suvokti ir suprasti tai, ką jis jaučia, atpažinti ir suprasti kitų bendraamžių ar suaugusiųjų jausmus. Pasak mokslininkų, pedagogų bendravimo būdai su vaiku skatina arba stabdo jų emocinį vystymąsi. Tyrimo metu visos veiklos buvo fokusuojamos į vaikų emocinio intelekto lavinimą. Pasirinkti metodai ir būdai saviugdai (savivokai, savikontrolei), emocijų raiškai, jausmų

atpažinimui, empatijai lavinti: knygų skaitymas, istorijų pasakojimas, filmai, žaidimai. Pedagogai ne tik organizavo veiklas, bet leido vaikams veikti savarankiškai, skatino vaikus kelti klausimus.

3. Atlikto veiksmo tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų emocinę raišką įtakoja daug aspektų: juos supanti aplinka, dalyvavimas grupės gyvenime (ir šeimoje), vaikų gebėjimas spręsti problemas, savivoka, temperamentas ir kita. Apklausa prieš tyrimą parodė, kad visi tyrime dalyvavę vaikai atpažįsta liūdesio emociją ir dauguma gali įvardinti, kada jiems būna liūdna. Apklausa prieš tyrimą parodė, kad vaikams sunku įvardinti pykčio požymius ir, kad kai kurie vaikai neatskiria liūdesio nuo pykčio. Pakartotina vaikų apklausa parodė, kad tikslingai, įdomiai organizuotos veiklos padeda vaikams geriau atpažinti savo ir kitų emocijas, lavina vaikų tiek kinestetinę, tiek verbalinę emocinę raišką, skatina empatiją. Dauguma tyrime dalyvavusių vaikų po veiksmo tyrimo gebėjo įvardinti pykčio, liūdesio jausmus ir apibūdino, kaip/kada šie jausmai jiems pasireiškia. Tyrimo metu ir po jo pastebėta vaikų emocinės raiškos pažanga santykiuose su bendraamžiais – vaikai tarpusavio konfliktus dažniau sprendė kalbėdamiesi. Atlikto veiksmo tyrimo rezultatai parodė, kad tėvai atpažįsta situacijas, kai jų vaikas(ai) supyksta ar liūdi. Dauguma tėvų tokiose situacijose kalbasi su vaikais, aiškinasi, guodžia, apkabina. Anketinė apklausa atskleidė, kad daugumos tėvų nuomone, vaikai baimę jaučia retai ir labai retai. Kai vaikai patiria baimę, pasako apie tai tėvams, būna arčiau suaugusiojo ar slepiasi už jo, apsikabina.

Hipotezė, kad tinkamai pedagogo parinkti ugdymo metodai ir būdai padeda vaikui ugdytis emocinį intelektą, pasitvirtino.

5. PERSPEKTYVOS

Emocinis ugdymas organizuojamas kaip procesas, kurio metu vaikai ir suaugusieji įgyja žinių, nuostatų, įgūdžių ir kompetencijų emocinio intelekto srityse: savo emocijų suvokimas (savivoka) ir valdymas (savitvarda), pozityvių tikslų išsikėlimas ir pasiekimas (jausmų raiška), kitų globa ir rūpinimasis kitais, pozityvių santykių su kitais kūrimas ir palaikymas (empatija). Reikia nepamiršti, kad tai yra abipusis procesas, todėl būtina lavinti ir pedagogų, ir tėvų emocinį intelektą.

Tai reiškia, kad ugdant vaikus, reikia ir patiems ugdytojams tobulinti žinias ir gebėjimus šioje srityje. Nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintos svarbios Švietimo įstatymo pataisos, kuriose numatoma, kad visi mokiniai turi turėti galimybę ugdyti socialines ir emocines savo kompetencijas, o pedagogai – galimybę jas stiprinti šioje ugdymo srityje. Pataisose numatyta, kad pedagogai ne rečiau kaip kartą per ketverius metus privalės tobulinti kvalifikaciją mokinių socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymo (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 1, 2, 19, 23, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23-1, 23-2 straipsniais įstatymas, 2016). Tikėtina, kad tai suteiks puikią galimybę lankyti seminarus, konferencijas ir mokymus emocinio intelekto tematika.

Turime nepamiršti apie tėvų švietimą. Mes, kaip pedagogai, turime šviesti tėvus apie emocinio intelekto žmogaus gyvenime svarbą. Tai galėtų būti paruoštos prezentacijos, parinkti šaltiniai ir literatūra.

Atlikto tyrimo laikotarpis gana trumpas, tad visų parinktų knygų vaikams perskaityti nepavyko. Todėl knygas skaitysimė ir toliau. Turime pažymėti, kad yra ne tik gerų užsienio autorių kūrinių, tinkančių vaiko emociniam intelektui lavinti, bet ir nemažai lietuvių autorių. Labai svarbu parinkti tinkamo turinio knygas, naudoti jų skaitymą ugdomaisiais tikslais. Vaikams patinka žiūrėti perskaitytų knygų iliustracijas, kurti žaidimų situacijas kūrinio motyvais. Jie džiaugiasi, jei yra galimybė parinkti panašų į knygos veikėjus žaisliuką. Vaikai su nuostaba pasakoja apie savo jausmus, kurie sutampa su jų pačių išgyvenimais. Knygų skaitymas yra puiki galimybė organizuoti naratyvinį žaidimą bei organizuoti įvairias integruotas veiklas (piešimas, darbeliai, lipdymas, aplikacijos, šviesos stalo veiklos ir pan.).

Perspektyvoje turime perskaityti M. Molickos (2009) knygos „Terapinės pasakos“ antrą dalį. Šioje knygoje pateiktos pasakos padės vaikams įveikti įvairias baimę ir nerimą keliančias situacijas,

tokias, kaip kito vaiko atsiradimas šeimoje, mylimo gyvūnėlio netektis, vizitai pas gydytojus, vaiduoklių baimę, nepritapimas prie bendraamžių, nederamas elgesys ir pan.

Norime pabandyti įvykdyti projektą VIENARAGIS GASTONAS KELIAUJA Į NAMUS, Pasiūlyti tėvams įsitraukti į šį projektą. Projekto tikslas: plėtoti vaikų ir tėvų prasmingą bendravimą, skatinti praleisti laiką kartu, lavinti tėvų ir vaikų emocinio intelekto gebėjimus. Žaisliukas kiekvieną savaitgalį keliauja į namus; prašoma fiksuoti nuotraukose, kurioje situacijoje Gastonas buvo patenkintas, kurioje nuliūdęs, kurioje piktas ir panašiai. Tuo momentu padarome nuotrauką, o vaikas bando laikydamas vienaragį veido išraiška parodyti tą emociją. Užduotis tėvams: stebėti šeimoje situacijas, ar bandyti jas kurti, bandyti nustatyti, kaip jaustųsi herojus tuo momentu, aptarti. Nuotraukos siunčiamos auklėtojais paštu. Su vaikais žiūrima, diskutuojama, aptariama.

Planuojame įkurti vaikų biblioteką. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad tinkamai pasirinktą literatūrą vaikams padeda lavinti EI. Tinkamai parinktos pasakos ar istorijos leidžia vaikams įsitraukti emociškai ir juos motyvuoti (Brėdikytė, 2017). Skaitant istorijas, vaikai emocionaliai išgyvena situacijas kartu su herojais ir ugdomi empatiją.

Būdai kuriuos ateityje rinksime planuojant lavinti emocijas:

- **Žaidimai.** Per žaidimus vaikas turi galimybę išreikšti savo emocijas ir jausmus, stebi ir mokosi elgesio iš kitų, komunikuoja.
- **Piešimas.** Piešimas tai vaiko iš vidaus į išorę kryptis. Savo išgyvenimus vaikas perteikia per piešinį. Tai kelionė į vaiko vidinį pasaulį. Dažniausiai vaikas spontaniškai išlieja savo jausmus ant popieriaus lapo.
- **Sąveikos būdas.** Kai šalia esami žmonės nesupranta vaiko poreikių, jie neįstengia duoti vaikams, to, ko jiems reikia. Neišspęsti emociniai konfliktai tam tikrais amžiaus periodais lieka vidiniais konfliktais. Pozityvūs auklėjimo metodai skatina vaikus reikšti savo poreikius, nuomonę, bendrauti ir derintis prie kitų aplinkinių. J. Gray (2017) aprašė principus, kuriuos svarbu įskiepyti vaikams:

1. Gali būti kitoks negu visi;
2. Gali klysti;
3. Gali rodyti neigiamas emocijas;
4. Gali daug norėti;
5. Gali prieštarauti, bet nepamiršk taisyklių.

6. SUMMARY

As educators we notice that the number of children who do not know to manage negative emotions, such as anger, fear, sadness, or who do not have good social skills, lack empathy, is increasing. That is why decided to investigate this topic deeper and look for means how to help develop emotional intelligence of pre-primary age children, which is described as ability to recognize, understand and manage one's own, and other people's emotions.

After having analysed different sources about 5–6 year old children's emotional intelligence (EI) development we realised how important is EI for the child's whole life. Sometimes, it is even more important than a high IQ.

It is necessary to help children in early age to understand his / her own emotions as well as peers' and adults'.

Teachers' role is very important here. The goal of the project was to focus on several aspects of emotional intelligence development: self-awareness, self-regulation, empathy, ways of expressing ones emotions by using different methods, such as story-telling, movies, various games.

Pedagogues organised different activities, but they also inspired children to act independently, to pose questions and discuss.

Analyses of the questionnaire for parents reveals that children get angry every day, sometimes several times per day. Children usually express their anger emotionally, by shouting and crying. The

parents tend to talk to the children, to search compromise, but they sometimes leave children alone to calm down.

The answers in the questionnaire also show that children seldom feel sad or scared. In such cases the parents hug their kids, try to calm them down.

The results of the action research show that the emotional expression of the children is influenced by many aspects, such as the surrounding in the classroom and at home, children's ability to solve problems, self-awareness, temperament, etc. The results of the research demonstrate that purposeful and interesting organised activities, focused on emotional expression, help children recognise and understand their own and other people's emotions, develop both kinesthetic and verbal emotional expression, foster empathy.

Most of the children, who participated in the project, after the repeated inquiry were able to define anger, sadness and could explain which elements help them recognise these emotions. All the children could describe the ways of solving the situation when they get angry.

In the course of the research pedagogues noticed that the children started looking for more appropriate ways of solving conflicts, choosing talking, instead of actions.

We think that the hypothesis of the research, namely: relevant and purposeful choice of pedagogical methods can help children develop their emotional intelligence – was proved.

7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Antinienė, D., ir Lekavičienė, R. (2012). Socialinės kompetencijos samprata ir dinamika pastarąjį dešimtmetį: Lietuvos studentų tyrimas. *Psichologija*, 45, 89–102. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/1535/918>
2. Bar-On, R. (2006). *The BarOn model of emotional-social intelligence(ESI)*. [žiūrėta 2020 - 01-01]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/6509274_The_Bar-On_Model_of_Emotional-Social_Intelligence
3. Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
4. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužo leidykla.
5. Dodge, D. ir T., Heroman, C. (2008). *Vaiko smegenų veiklos skatinimas*. Vilnius: Presvika.
6. Ekman, P. (2007). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. Owl Books (NY).
7. Ekman, P. (2015). *Darwin and Facial Expression: A Century of Research in Review*. Publisher: Malor Books .
8. Goleman, D. (2008). *Emocinis intelektas darbe*. Vilnius: Presvika.
9. Goleman, D. (2009). *Emocinis intelektas*. Vilnius: Presvika.
10. Gottman, J. & DeClaire, J. 1998. *Raising an Emotionally Intelligent Child*. Publisher: Prentice Hall & IBD.
11. Gray, J. (2017). *Vaikai kilę iš dangaus*. Vilnius: Alma Littera.
12. Gražienė, V. (2009). *Projektų metodo pagrindai*. Vilnius: Gimtasis žodis.
13. Gražienė, V. (2001). *Artyn studento. Projektų metodas ir pedagoginės studijos*. Vilnius: Gimtasis žodis.
14. Gražienė, V. (1997). *Artyn vaiko*. Vilnius: Polilogas.
15. Gražienė, V. (1998). *Artyn vaiko*. Vilnius: Polilogas.
16. Greenspan Stanley, I. (1999). *Building Healthy Minds: The Six Experiences that Create Intelligence and Emotional Growth in Babies and Young Children with Nancy Breslau Lewi*. Prieiga per internetą: <https://www.stanleygreenspan.com/>
17. Hansen Lemme, B. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
18. Hille, K., Evanschitzky, P. ir Bauer, A. (2013). *3–6 metų vaiko raida*. Vilnius: Tyto Alba.

19. Juškienė, V. (2017). V. Juškienė: Emocinis intelektas Lietuvoje suprantamas neteisingai. Prieiga per internetą: <https://www.atsakingatevyste.lt/2017/03/15/v-juskiene-emocinis-intelektas-lietuvoje-daznai-suprantamas-neteisingai/>
20. Kunickienė, R. (2013). Raseinių PPT. Prieiga per internetą: <http://raseiniuppt.istaiga.lt/rss>
21. Kunickienė, R. (2015). Emocinio intelekto (EI) lavinimas ugdymo įstaigoje. Prieiga per internetą: file:///D:/kolegija/baigiamasis/Emocinis_intelektas.pdf
22. Kunickienė, R. ir Neale, S. (2015). *Emocinio intelekto lavinimas ugdymo įstaigose: galimybės ir iššūkiai*. Tyrimo ataskaita. Raseiniai: Raseinių pedagoginė psichologinė tarnyba, BCS International Raseinių PPT. Prieiga per internetą: <http://raseiniuppt.istaiga.lt/rss>
23. Kurienė, A. (2016). *Kaip užauginti žmogų*. Vilnius: Alma littera.
24. Kušlevič-Veršekienė, D. ir Pukinskaitė, R. (2009). *Paauglių emocinis intelektas: psichosocialinių sunkumų, stresinių gyvenimo įvykių bei demografinių charakteristikų analizė // Socialinis darbas*. Mokslo darbai. Nr. 8 (1). Vilnius: MRU. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11840> .
25. Lazdin, R. (2019). *Vienas vaikas – 7 intelektai*. Vilnius: Alma litera.
26. Lekavičienė, R. ir Antinienė, D. (2018). *Bendravimo psichologija šiuolaikiškai. Žinios ir užduotys*. Vilnius: Vaga.
27. Lesinskiene, S. ir Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Kaišiadorys: Printėja.
28. Lietuvos Respublikos Seimo 2013 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. XII-745 Dėl valstybinės švietimo 2013-2022 metų strategijos patvirtinimo. Valstybės žinios, 140 (7095). Prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/b1fb6cc089d911e397b5c02d3197f382>
29. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2014). *Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa*. Vilnius: Šviesa.
30. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 1, 2, 19, 23, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59 straipsnis pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23-1, 23-2 straipsniais įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas, 2016, Nr. XII-2685. TAR 25852, p. 2. Prieiga per internetą: <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0/icaQmZkXVE>
31. Liubertienė, I., Kunickienė, R. ir Kupriūnienė, J. (2015). Socialinių emocinių kompetencijų lavinimas ugdymo įstaigose. *Socialinė sveikata*, 2 (4), 90–100. Prieiga per internetą: http://www.socialinisdarbas.lt/files/socialinisdarbaslt/SS_41.pdf
32. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
33. Molicka, M. (1999). *Terapinės pasakos*. Vilnius: Vaga.
34. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2004). *Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
35. Neale, S., Spencer-Arnell, L., & Wilson, L. (2011). *Emotional intelligence coaching: Improving performance for leaders, coaches and the individual*. Kogan Page Publishers.
36. Plutchik, R. (2001). The nature of emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American scientist*, 89(4), 344-350.
37. Pūras, D. (2013). *Iššūkiai įgyvendinant Lietuvos psichikos sveikatos politiką. Mokslo studija*. Vilniaus universiteto leidykla.
38. Remeikaitė, I. ir Lekavičienė, R. (2002). *Emocinis intelektas ir jo vertinimo problema. Psichologija*, 26, 54–65. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4397/6626>
39. Szanton, E. S. (2001). *Į vaiką orientuotas ugdymas nuo gimimo iki trejų metų*. Vilnius: Lietus.
40. Shapiro, L. E. (2008). *Kaip ugdyti vaiko emocinį intelektą: vadovas tėvams*. Vilnius: Presvika.
41. Slušnys, L. ir Šukytė, D. (2016). *Ką gali mokytojas*. Vilnius: Tyto alba.

42. Valantinas, A. (2009). Socialinis emocinis ugdymas. Kas tai? Kuo gali mums padėti? *Švietimo problemos analizė*, 10, 38. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Sv_prob10_Socialinis%20emocinis%20ugdymas.pdf
43. Šukytė, D. (2016). *Socialinis ir emocinis ugdymas*. Klaipėda: UAB „Baltic Printing House“.
44. Talvio, M., Berg, M., Litmanen, T. & Lonka, K. (2016). The Benefits of Teachers Workshops on Their Social and Emotional Intelligence in Four Countries. *Creative Education*, 7.
45. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margieji raštai.
46. ГОТТМАН, Д. ир ДЕКЛЕР, Д. (1997, 2019). *Эмоциональный интеллект ребёнка. Практическое руководство для родителей*. (5-е издание). Издательство: Манн, Иванов и Фербер.
47. Экман, П. (2019). *Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь*. Издательство: Питер Серия: Сам себе психолог.

8. PRIEDAI

1 priedas

Individualaus kiekvieno studento (-ės) projektinės veiklos dienoraščio forma⁹

Studento (-ės) vardas, pavardė: X

Grupė: Y

Veiklos data (savaitėmis)	Veiklos pobūdis (kas konkrečiai atlikta)
2019 10 30–2019 11 03	Grupelės diskusija su projekto vadove, aptartas idėjų bankas.
2019 11 04–2019 11 10	Bibliotekos kūrimas, literatūros apie EQ analizė ir atranka.
2019 11 14	Susitikimas su vadove, kurio metu aptarta: BP struktūra, temos pagrindimas ir aktualumas, aptarti tyrimo metodai, poveikio priemonės. Aptartas literatūros sąrašas. Sudaryti klausimai pokalbiui su vaikais, sudaryta anketinė apklausa tėvams.
2019 11 15	Projekto vizija, tikslas, uždaviniai. Numatytas tyrimo veiksmų planas. Idėjų bankas įgyvendinimas, bendradarbiaujant su darbo grupe. Veiksno tyrimo plano parengimas. Pirminis pokalbis su vaikais grupėje. Išdalintos anketos priešmokyklinės grupės tėvams.
2019 11 15–2019 12 13	II veiksmo tyrimo dalis. Knygų ir istorijų skaitymas grupėje, diskusija su vaikais skaitymo metu ir po („Pepė Ilgakojinė“, „Kaip zuikis jausmus pažino“). Stebėjimų protokolų pildymas. Grupės trumpalaikių ugdymo(si) planų rengimas, įgyvendinimas atliepant PSBP ir darželio projekto „Spalvotas ruduo, spalvotas aš“, kuris skirtas tolerancijai, tikslus bei uždavinius. Bendradarbiavimas su darbo grupe apie vaikų bibliotekos sudarymą, žaidimų organizavimą, filmų peržiūrą.
2019 11 18–2019 12 12	Vaikų emocinės raiškos stebėjimas grupėje, renginiuose, išvykose. Žaidimų organizavimas ir įgyvendinimas, analizė. Žaidimai: „Voratinklis“; žaidimai miško aikštelėje; Kimochi valandėlė ir kita veikla kūrybiškumui, fantazijai ir empatijai lavinti; emocijų valdymo pratimai, veiklos miško aikštelėje, filmų „Mes einame medžioti meškos“, „Mūsų kaimynas Totoro“, peržiūra, diskusija ir analizė su vaikais.
2019 11 18–2019 11 29	Kontrolinės grupės tėvų anketinės apklausos rezultatų analizė.
2019 12 13	Pakartotina vaikų apklausa kontrolinėje grupėje.
2019 12 13–2019 12 16	Tyrimo duomenų analizė ir interpretavimas.
2019 12 09–2019 12 15	Teoriniai aspektai: mokslinės literatūros analizė: emocinio intelekto sąvokos. Bendradarbiavimas su darbo grupe.
2019 12 16–2019 12 22	Išvados, teksto, stiliaus koregavimas, santrauka.

Studento/-ės komentarai apie jo/jos indėlį į projektą:

Aktyvus komunikavimas ir bendradarbiavimas su darbo grupe, darbo vadove; projekto įgyvendinimo koordinavimas; veiksmo tyrimo organizavimas ir įgyvendinimas; inovatyvių metodų taikymas PSBP tyrimo metu (aktyvus skaitymas – diskusija, emocijų valdymo pratimai, istorijų/pasakojimų kūrimo žaidimas ir kt.).

⁹ Čia apsiribota tik vieno studento individualaus dienoraščio pavyzdžiu.

Anketa tėveliams

Gerbiami tėveliai,

Esame Vilniaus kolegijos, X kurso studentės. Šiuo metu rašome pedagoginių studijų baigiamąjį darbą ir atliekame tyrimą. Prašome Jūsų atsakyti į tris atvirus klausimus. Jūsų atsakymai konfidencialūs, jie bus naudojami tik darbo duomenų analizei.

Dėkojame už pagalbą ir skirtą laiką.

1. Kaip dažnai Jūsų vaikas supyksta?

.....

Kaip jis/ji dažniausiai išreiškia pyktį?

.....

Ką darote, kai Jūsų vaikas supyksta?

.....

2. Kaip dažnai jūsų vaikas liūdi?

.....

Kaip jis/ji dažniausiai išreiškia liūdesį?

.....

Ką darote kai Jūsų vaikas liūdi?

.....

3. Kaip dažnai Jūsų vaikas jaučia baimę?

.....

Kaip jis/ji dažniausiai reiškia baimę?

.....

Ką darote kai Jūsų vaikas bijo?

.....

Pokalbio su vaikais klausimai

1. Ar tau būna liūdna? Jei taip, tai kada?
2. Kaip „atrodo“ liūdesys?
3. Ar tu supyksti? Jei taip, tai kada?
4. Kas rodo, kad supykai (ar supyko kitas žmogus)?
5. Ką darai, kai supyksti?
6. Kaip baigti pyktis?

Literatūros šaltinių sąrašas vaikų bibliotekėlei

1. Baltrušaitienė, Š. (2017). *Kaip zuikis jausmus pažino*. Vilnius: Nieko rimto.
2. Botyriūtė, P. (2018). *Vienaragis Mao*. Marijampolė: Novos gama.
3. Chien Chow Chine, A. (2019). *Mano jausmai. Vienaragis Gastonas*. Vilnius: Baltos lankos.
4. Forssen Ehrlin, C.-J. (2018). *Drąsusis Morisas. Savaitė aukštyn kojomis*. Vilnius: Alma littera.
5. Young, K. (2017). *Ei, Karžygy*. Vilnius: Vaga.
6. Kazlauskienė, R. ir Tautkevičius, V. (2019). *Drakoniuko Jono nuotyčiai. Kaip nugalėti drakonligę?* Kaunas: Debesų ganyklos.
7. Korolainen, T. ir Ronns, Ch. (2017). *Katulis ir pykčio maišelis*. Vilnius: Nieko rimto.
8. Lindgren, A. (2019). *Pepė Ilgakojinė*. Vilnius: Garnelis.
9. Loyd, S. (2006). *Mr. Pusskins*. Great Britain: Orchard books
10. Moore-Mallinos, J. ir Mazali, G. (2018). *Mano jausmai. Ką jie reiškia?* Vilnius: Alma littera.
11. Nunez Pereira, C. ir Valcarcel, R. (2017). *Pasakyk, ką jauti. Emocijų knyga*. Vilnius: Alma littera.
12. Vaitkutė, N. (2017). *Neišduosiu tavęs*. Vilnius: Nieko rimto.

T. Korolainen, Ch. Ronns (2017) knygos „Katulis ir pykčio maišelis skaitymas“ Vaikų gyvenimo ir ugdymo(si) proceso vaikų darželio grupėje stebėjimo ir analizės protokolas

Grupės pavadinimas: X

Stebėjimo data: 2019 11 26

Vaikų skaičius grupėje: 20

Vaikų amžius: 5–6 metai

Stebėjimo laikas: 9:30–10:15

Stebėjimo aspektai ir klausimai stebėjimui	Pastebėjimų fiksavimas (užrašote tai, ką matote)	Pastebėjimų interpretavimas (ką galėtų reikšti pastebėti dalykai?)
Kokia atmosfera pasakos/istorijos „Katulis ir pykčio maišelis“ skaitymo metu?	Vaikai klausosi susidomėję. Prašo parodyti knygos iliustracijas.	Vaikai knygos „Katulis ir pykčio maišelis“ iki šiol neskaitė. Skaitau atsukus paveikslėlius į vaikus. Vaikai skaitymo metu užduoda klausimus apie iliustracijas ir skaitomą tekstą.
Kokius klausimus pateikė pedagogas?	- Ką jautėsi Katulis prabudęs ryte? - Kodėl jis buvo suirzęs? - Kodėl mama pavadino Katulį pikčiurna? Ką reiškia šis žodis? - Kaip Katulis išreiškė savo pyktį toliau? - Ką pasiūlė Katuliui nykštukas? - Kaip pykosi šuniukai? - Kaip savo nepasitenkinimą išreiškė avinėlis? - Kodėl susipyko katytės? - Kodėl garsiai šaukė laukiantieji prie pieno parduotuvės? - Kodėl pykčio maišelis susprogo? - Kas išplaukė iš pykčio maišelio? - Pabandome savo pyktį išpusti į balionėlius ir susprogdinti juos.	Vaikams buvo pateikti klausimai, kad išsiaiškinti ar vaikai skiria ir geba įvardinti jausmus, emocijas. Taip pat buvo pateikti atviri klausimai, kurie padėtų išsiaiškinti kaip vaikai veiktų tam tikrose situacijose.
Kokius atsakymus pateikė vaikai?	- Jam buvo labai šilta, jis neišsimiegojo, susapnavo negerą sapną, užsigavo. - Jis nuskriaudė mamą, mamai buvo liūdna, mama myli savo vaiką, Katulis negražiai pasielgė.	Autentiška vaikų kalba (netaisyta). Atsakinėjo aktyvesni vaikai ir mergaitė, kuri pasaką jau žinojo.

¹⁰ Projekto priedams dar yra parengti (tik čia nepublikuojami) šių knygų skaitymo vaikams analizės protokolai: A. Chien Chien, „Mano jausmai. Vienaragis Gastonas“ (2019), Sam Loyd, „Mr. Pusskins“ (2006), K. Young, „Ei, karžygys“ (2017), R. Kazlauskienė, V. Tautkevičius, „Drakoniuko Jono nuotyčiai. Kaip nugalėti drakonligę“ (2019), P. Botyriūtė, „Vienaragis Mao“ (2018), N. Vaitkutė, „Neišduosiu tavęs“ (2017), C. J. Forseen Ehrling, „Drąsusis Morisas. Savaitė aukštyn kojomis“ (2018), J. Moore-Mallinos, „Mano jausmai. Ką jie reiškia“, G. Mazali, „Pasakyk, ką jauti. Emocijų knyga“ (2018), Š. Baltrušaitienė, „Kaip zuikis jausmus pažino“ (2017), A. Lindgren, „Pepė Ilgakojinė“ (2007).

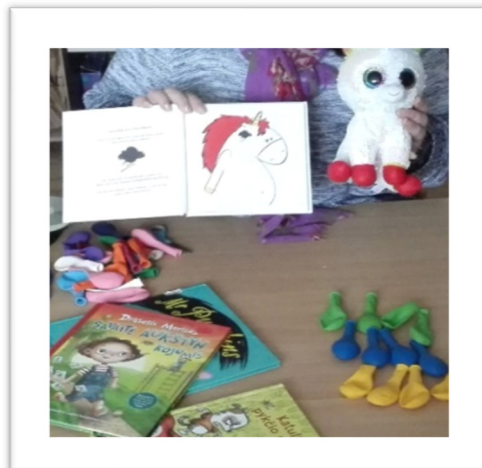
Stebėjimo aspektai ir klausimai stebėjimui	Pastebėjimų fiksavimas (užrašote tai, ką matote)	Pastebėjimų interpretavimas (ką galėtų reikšti pastebėti dalykai?)
	- Nuo žodžio piktas, pikty, panašus į žodi varna, murma. - Katulis išmėtė daiktus, triukšmavo, daužė. - Šuniukai negalėjo pasidalyti žaislais, norėjo to pačio žaislo. - Avinėlio automobilis sugedo, jis pavargo. - Katytės negalėjo nuspręsti kokį žaidimą žaisti, kas komandos, nepriėmė į žaidimą. - Kai pyksti, norisi rėkti, triukšmauti, - Nes daug piktų sutiko Katulis, gal suskaičiuokime, jis didelis kaip namas, balionėlis susprogsta, kai daug pučiamo. - Kaip smagu pusti.	
Kokius klausimus pateikė vaikai?	Kodėl jo toks vardas? Mama verkė, kai Katulis ją nuskriaudė?	
Kas jums labiausiai šioje grupėje patinka?	Geranoriškai nusiteikę vaikai.	
Ką pamatėte/patyrėte grupėje, ko nesitikėjote pamatyti?	Aš Katulis šiandien būsiu, Noriu ir aš būti Katuliu, tik geru.	
Ar vaikai atrodo laimingi?	Vaikai atrodo laimingi.	
Ar vaikams pasaka/istorija įdomi?	Taip, įdomi, nori žaisti ir rodyti Katulio kelionę.	
Ar vaikai atrodo/jaučiasi nekontroliuojami, destruktivūs?	Ne	
Ar vaikai atrodo/jaučiasi užsiėmę žaidimais ar kita veikla?	Dauguma vaikų klausosi susidomėję.	
Ar vaikai atrodo/jaučiasi irzlūs, nelaimingi?	Ne	
Ar pasakų/istorijų skaitymo laikas tinkamas vaikams, ar pakankamai orientuota į kiekvieno vaiko poreikius?	Taip, veikla organizuota tinkamu laiku, emocijų pažinimo savaitė, Ryto rato metu.	Skaitome įvairių laiku
Vaikas triukšmauja?	Vaikai skaitymo metu vaizduoja piktą Katulį, triukšmauja.	
Vaikas verkia, nusiminęs.?	Ne	
Vaikas pyksta?	Tik, kaip vaidina pasakojimo veikėjus.	
Vaikas elgiasi agresyviai, mušasi ar pan.?	Ne	
Vaikas išsigandęs, bijo?	Ne	

Veiksmo tyrimo foto galerija

6 priedas¹¹

Filmo „Ežiukas“ peržiūra

Svečiai grupėje

Vaikams skaityta literatūra

Vaikų įsivertinimo saulutė

¹¹ Projekto priedams dar yra parengta (tik čia nepublikuojama): Vaikų emocinio intelekto lavinimo būdai pagal R. Kuzmickienę (2015), Emocinis raštingumas pagal D. Goleman (2009), Savikontrolės pratimas „Šviesoforas“ pagal D. Goleman (2009), Žaidimas „Pasirink atsakymą“ pagal K. Hille, P. Evanshtzky, A. Bauer (2014), Idėjos EI ugdymui, 17 Socialinių-emocinių kompetencijų, kurios gali būti ugdomos, lavinant limbinis smegenis arba emocinį intelektą (S. Neale, L. Spencer-Arnell, L. Wilson, 2011), Pokalbio su vaikais rezultatai, Tėvų anketinės apklausos rezultatai.

KOKIUS METODUS TAIKYTI UGDANT VAIKŲ EKOLOGINĮ SĄMONINGUMĄ 5–6 METŲ AMŽIAUS GRUPĖJE?

Studentės:

K. Ž.
O. E.
E. V.

Baigiamojo projekto
vadovė:

Elena Markevičienė

1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS

Ekologinio ugdymo grandinė prasideda šeimoje, vėliau tęsiasi ikimokyklinėje įstaigoje, mokykloje ir toliau plėtojasi suaugusio žmogaus gyvenime. Vaikystėje patirtas sąlytis su gamta yra neišdildomas, nes prabudina vaiko susidomėjimą, žingeidumą, suteikia stimulą žaidimui, darbinei ir meninei veiklai. Kita vertus, ne viską bendraudamas su gamta vaikas supranta teisingai, ne visada formuojasi teigiami vaiko santykiai su augalais, gyvūnais ir negyvąja gamta. Tad iškyla uždavinys vaikui sukurti visapusiškai skatinančią jo vystymąsi aplinką, mokyti jį mylėti, saugoti, suprasti gamtą, o tai įmanoma tik paties vaiko veikloje, kai jis pats stebi, tyrinėja, eksperimentuoja, planuoja, svarsto. Juk ne paslaptis, jog ekologinis ugdymas tampa vis svarbesnis ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Tinkamai padėti pagrindai ikimokykliniame ugdyme gali padėti besiformuojančiai asmenybei kritinio mąstymo pagrindus, ugdyti visas sėkmingam mokymuisi mokykloje reikalingas kompetencijas, taurinti jausmus, stiprinti vertybes, skatinti kūrybiškumą. Taigi ekologinio ugdymo temą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, galima priskirti prie įgyjančių vis didesnę aktualumą. Žinant, kad ekologinio sąmoningumo ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tampa vis aktualesnis, iškyla tikslas apžvelgti metodus jam ugdyti ir kai kuriuos iš jų išbandyti.

Projekto tikslas: nustatyti vertingiausius 5–6 m. vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymo metodus ir kai kuriuos išbandyti.

Projekto uždaviniai:

1. Atlikti tyrimus, siekiant išsiaiškinti ir pritaikyti vertingiausius metodus, ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje;
2. Analizuoti ir interpretuoti gautus tyrimo rezultatus remiantis moksline pedagogine literatūra.

Hipotezė. Pasirinkus tinkamus ugdymo metodus, galima sėkmingai ugdyti 5–6 metų amžiaus vaikų ekologinį sąmoningumą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

2. TIRIAMOJI DALIS

Projekto įgyvendinimui buvo pasirinkti trys kokybiniai tyrimai – du veiksmo tyrimai ir stebėjimas. Idėja – organizuoti du skirtingus veiksmo tyrimus skirtingose ugdymo įstaigose, o vėliau atlikti stebėjimą ir išsiaiškinti, kuris tyrimuose naudotas metodas yra tinkamesnis 5–6 m. vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymui.

Kokybinio tyrimo instrumentas – veiksmo tyrimas. Pirmajame tyrime dalyvavo X darželio 5–6 m. „A“ grupės vaikai (grupės sąrašė 20 vaikai). Savaitės eigoje ugdytiniai buvo detalčiai supažindinti su atliekų rūšiavimu, skirtingų spalvų konteneriais, rūšiavimo taisyklėmis ir t.t. Vaikams kilo daug minčių ir idėjų šia tema, todėl pasiūlius grupėje pasigaminti šiukšlių rūšiavimo dėžes ir jas naudoti kiekvieną dieną, jie sutiko ir ėmėsi iniciatyvos.

Kokybinio tyrimo instrumentas – veiksmo tyrimas. Antrajame tyrime dalyvavo Y darželio 5–6 m. „B“ grupės vaikai (grupės sąrašė 23 vaikai). Vaikai buvo supažindinti su ekologiškais produktais, daržovių auginimu, sveikų patiekalų gaminimu ir t.t. Vaikai atliko eksperimentą darželio grupėje, kurio metu sodino ir prižiūrėjo svogūnus. Vėliau ragavo ekologiškus, pačių užsiaugintus svogūnų laiškus ir derino su kitais maisto produktais.

Kokybinio tyrimo instrumentas – stebėjimas. Buvo stebimos dvi skirtingos 5–6 m. amžiaus vaikų grupės pagal sukurtą stebėjimo protokolą, kuris yra prieduose. X darželio „A“ grupėje buvo atlikti trys stebėjimai pirmąją praktikos savaitę ryte, per pietus ir vakare bei trys stebėjimai trečiąją savaitę ryte, per pietus ir vakare. Tikslas – išsiaiškinti, ar vaikai pagal paskirtį naudoja šiukšlių rūšiavimo dėžes, kokios jų fizinės bei emocinės veiksenos. Y darželio „B“ grupėje taip pat buvo atlikti trys stebėjimai pirmąją praktikos savaitę ryte, per pietus ir vakare bei trys stebėjimai trečiąją savaitę ryte, per pietus ir vakare. Tikslas – išsiaiškinti, ar vaikai prižiūri pasodintus augalus, domisi jų augimu. Toks tyrimo metodas buvo pasirinktas todėl, kad mūsų atlikti veiksmo tyrimai reikalauja tęstinumo. Jie yra ilgalaikiai ir jų veiksmingumą galima pamatyti tik po tam tikro laiko tarpo. Stebėjimo metu buvo siekiama surinkti informaciją apie esamą situaciją ir atsakyti į klausimus „Kas? Kada? Kaip? Kur? Kiek?“. Taigi norėdamos patvirtinti arba paneigti savo iškeltą hipotezę, pasirinkome stebėjimo tyrimą.

2.1. Idėjų bankas

1 lentelė. Idėjų bankas.

Idėja	Kas pasiūlė?	Tikslai
1. Vaikų veikla grupės gamtinės veiklos erdvėje (augalai, gyvūnai).	O	Siekti, kad vaikai domėtųsi bei tyrinėtų gyvąją gamtą.
2. Išvyka į Vilniaus universiteto botanikos sodą.	E	Siekti, kad auganti karta nenutoltų nuo gamtos, pažintų ją, suprastų ir išmoktų vertinti.
3. Komposto talpos su sliekais darželio teritorijoje tyrinėjimas.	K	Ugdyti vaikų gamtos pažinimą, siekti, kad vaikai suartėtų su gamta.
4. Žygis į mišką.	O	Siekti, kad vaikai stebėtų, tyrinėtų, lygintų įvairius aplinkos bei gamtos reiškinius.

5. Šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir naudojimas praktiškai.	K	Ugdyti suvokimą, kad mes atsakingi už sveiką ir švarią aplinką.
6. Bendro darbo kūrimas panaudojant antrines žaliavas.	E	Skatinti vaikų kūrybiškumą panaudojant antrines žaliavas.
7. Pedagogų apklausa apie tai, kokius metodus jie taiko ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą.	O	Sužinoti, kokius metodus naudoja pedagogai ugdydami vaikų ekologinį sąmoningumą.
8. Ekologiškų produktų ragavimas ir panaudojimas maisto gaminiui.	E	Ugdyti sveikos gyvensenos įgūdžius, formuoti sveikatos, kaip vertybės sampratą.
9. Lauko aplinkos tvarkymas.	K	Formuoti vertybines orientacijas per praktinę aplinkosauginę veiklą.
10. Gamtinių medžiagų panaudojimas meninėje veikloje.	O	Ugdyti vaikų meninius bei kūrybinius gebėjimus, skatinti gerbti save ir savo aplinką.
11. Knygos ekologijos tema kūrimas.	K	Siekti, kad kiti pedagogai ugdytu vaikų ekologinį sąmoningumą.

2.2. Veiksmo tyrimų planas

2 lentelė. Veiksmo tyrimų planas

Veikla	Atsakingi
1. Išklausti ir parašyti visos grupės idėjas	K, O, E
2. Atsižvelgiant į išteklius ir veiksmus, kuriuos galime atlikti praktikos metu, išrinkti tinkamas veiklas veiksmo tyrimui atlikti	K, O, E
3. Prieš atliekant veiksmo tyrimą, susitarti su grupės pedagogu dėl jo atlikimo	K, E
4. Įgyvendinti veiklas: Antrinių žaliavų rūšiavimas ir ekologiškų daržovių sodinimas	K, O, E
5. Atlikus veiksmo tyrimus juos aprašyti ir išanalizuoti	K, O, E
6. Gautus rezultatus išanalizuoti, apibendrinti ir pateikti išvadas	K, O, E
7. Suformuojamos perspektyvos	K, O, E

2.3. Veiklų aprašymas

2.3.1 Šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir naudojimas praktiškai

Vienas iš mūsų pasirinktų veiksmo tyrimų – šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir panaudojimas praktiškai. Tokia veikla paskatins vaikus po truputį išsiugdyti ekologinį sąmoningumą. Labai svarbu vaikus nuo mažens mokyti rūšiuoti, neteršti ir saugoti mus supančią aplinką, nes kuo anksčiau pradėsime apie tai kalbėti, tuo lengviau jie supras ekologijos svarbą dabar ir ateityje.

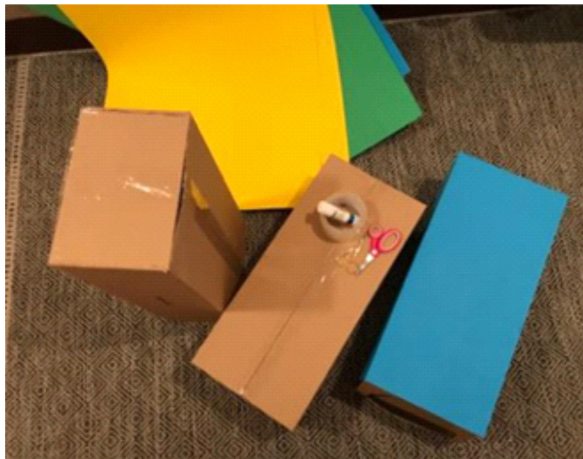
Namie paruošėme dėžes, jas apklijavome atitinkamomis spalvomis: mėlyna, žalia ir geltona (žr. 1 pav.). Dėžių gamybai panaudojome antrines žaliavas – kartonines dėžes. Ankstų penktadienio rytą jas atnešėme į „A“ darželio grupę. Veiksmo tyrimas prasidėjo penktadienį, „ryto rato“ metu.

Grupėje jau stovėjo paruoštos spalvotos šiukšlių dėžės ir laukė vaikų. Taikėme vaikų dėmesį atkreipiančius būdus ir naudojome tokius metodus, kaip ugdymo skatinimas sukuriant tinkamą aplinką ir ugdymas pavyzdžiu. Tai vaikus labai paskatino suklusti, susirinkti „ryto ratą“. „X“ darželyje ryto rato metu vaikų paklausėme, ką jie žino apie šiukšles, kur jas reikia mesti ir ką su jomis daryti. Tik keli vaikai galėjo atsakyti į užduodamus klausimus. Vaikai teigė, jog yra matę spalvotas šiukšlių dėžes, bet kam jos skirtos, niekada taip ir nesuprato. Smagu, kad buvo ir tokių vaikų, kurie su tėveliais kartu rūšiuoja, bet vis dar negali atsiminti, ką reiškia atitinkamos spalvos konteineriai ir kokias šiukšles į kokią šiukšlių dėžę reikia mesti.

Pasikalbėjus su vaikais žiūrėjome filmuką, jis prasidėjo įžanginiu video, kuriame „Kakė makė“ ir „Netvarkos nykštukas“ kalbėjo apie šiukšles, kodėl jas reikia rūšiuoti ir kodėl reikia saugoti gamtą. Tuomet šie du pagrindiniai veikėjai keliavo į šiukšlių rūšiavimo fabriką, kuriame buvo demonstruojama, kur keliauja visos žmonių rūšiuojamos šiukšlės. Vaikai įdomiai stebėjo veiksmą ekrane ir klausėsi pasakojimo (žr. 2 pav.). Filmukui pasibaigus buvo aptariama bendra situacija, matyta vaizdo įrašė, vaikai dalinosi įspūdžiais, idėjomis, mintimis apie nagrinėjamą temą. Kelios vaikų mintys: „Reikia plastiką išmesti, kad nenukristų ant žemės“, „Žmonės nesaugo gamtos, nes galvoja, kad visur yra šiukšliadėžė“, „Negalima šiukšlinti, nes mirs gyvūnai“, „Jeigu rūšiuosime, gamta bus švari ir blizgė“.

Po filmuko peržiūros ir refleksijos buvo vykdomas veiksmo tyrimas – atliekamos užduotėlės, vaikai piešė, spalvino, karpė, klijojo (žr. 3 ir 4 pav.). Paruoštos vizualizacijos vaikams padeda lengviau suprasti ir įsiminti į kokios spalvos šiukšlių dėžę dėti tam tikras šiukšles. Geltona šiukšlių dėžė skirta plastikui, žalia – stiklui, o mėlyna – popieriui. Pagaminus ir dekoravus šiukšlių dėžes, išrinkome joms tinkamiausią vietą grupėje ir pastatėme. Vaikams davėme įvairias šiukšles ir prašėme įmesti į tinkamos spalvos konteinerį. Džiugu, kad dauguma vaikų jau gebėjo parinkti tinkamos spalvos šiukšlių dėžę (žr. 5 pav.).

Vaikai labai džiaugėsi galutiniu rezultatu ir nekantravo pradėti rūšiuoti buitines atliekas (žr. 6 pav.). Mes taip pat buvome labai patenkintos vaikų atliktu darbu (žr. 7 pav.). Toliau įtvirtinti veiksmo tyrimui planuojamas atlikti dar vienas kokybinis tyrimas – stebėjimas. Jo tikslas – išsiaiškinti, ar vaikai ir toliau naudoja pačių paruoštas šiukšlių rūšiavimo dėžes.

1 pav. Namie paruoštos dėžės

2 pav. Piešimas ir karpymas

3 pav. Klįjavimas

4 pav. Šiukšlių rūšiavimas

5 pav. Vaikų džiaugsmas

6 pav. Galutinis rezultatas

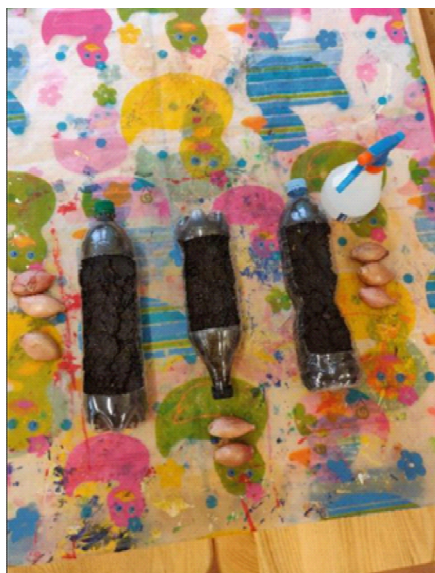
2.3.2. Ekologiškų daržovių sodinimas naudojant antrines žaliavas

Kitas mūsų pasirinktas veiksmo tyrimas – ekologiškų daržovių sodinimas, panaudojant antrines žaliavas. Šio tyrimo tikslas paskatinti vaikus naudoti antrines žaliavas skirtingoms veikloms ar priemonėms parengti bei mokyti užsiauginti ekologiškas daržoves, pratinti prie sveikos gyvensenos. Labai svarbu ugdyti vaikų suvokimą, kad vienkartinius daiktus galima panaudoti antrą, trečią ar net ketvirtą kartą, tereikia fantazijos ir kūrybiškumo. Taip pat naudinga mokyti vaikus, kad ekologiškas daržoves galima auginti ne tik lauke, bet ir viduje, visais metų laikais ir taip papildyti savo maisto racioną. Antrinių žaliavų panaudojimas, ekologiškų daržovių auginimas taupo ir laiką, ir pinigų, ir daro mus sveikesniais, kuria gražesnę, sveikesnę aplinką bei rytojų.

Namie paruošėme plastikinius butelius, išpjovėme juose skyles, kad įgautų vazono formą. Penktadienį atnešėme vazonus į „Y“ darželio grupę ir padėjome ant stalo, gerai vaikams matomoje vietoje. Vaikai iš karto susidomėjo nematytomis priemonėmis, norėjo sužinoti, kam tai yra skirta ir

klausinėjo, ką šiandien veiksime. Veiksmo tyrimui taikėme du metodus – žodinį ir praktinį. Ryto rato metu susirinkome aplink stalą ir uždavinėjome vaikams klausimus – ką čia matote? Kaip manote ką mes dabar darysime? Ar svogūnai yra sveikas maistas? Iš ko yra pagaminti indėliai sodinimui? Vaikams buvo sunku suprasti sąsajas tarp mūsų uždavinėjamų klausimų ir priemonių, tačiau jie drąsiai atsakinėjo ir po kurio laiko suprato, kad į butelius sodinsime svogūnus. Ugdytiniai nustebo ir su nekantrumu norėjo pradėti sodinimo darbus, nes tokio būdo jie dar niekur nebuvo matę. Keli vaikai atsiminė ir papasakojo, jog ir jų tėveliai namuose darė iš kartoninės pieno pakuotės lesyklėlę paukščiams.

Labai džiugu, kad vaikai daug žinojo apie daržovių naudą žmogaus organizmui. Kelios vaikų mintys: „Jeigu nevalgysime svogūnų laiškų, skaudės pilvukus“, „Svogūnų laiškai padaro neskanų maistą skaniu“, „Jeigu nesodinsime daržovių, reikės pirkti iš parduotuvės, o ten neskanūs“, „Jei valgysime daržoves, būsime sveiki ir nesirgsime“. Po pokalbio prasidėjo darbas. Vaikai pripildė vazonus žemėmis (žr. 8 pav.). Toliau sekė sodinimas, vaikai patys kišo svogūnų galvas į žemę (žr. 9 pav.). Paklausus, ką reikia daryti toliau, pasiūlė palaistyti, kad daržovės greičiau augtų (žr. 10 pav.). Vazonams buvo išrinkta gerai apšviesta vieta ant palangės, ten svogūnus ir patalpinome (žr. 11 pav.). Toliau įtvirtinti veiksmo tyrimui planuojamas atlikti dar vienas kokybinis tyrimas – stebėjimas. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, ar vaikai stebi, domisi, ar laisto augančius svogūnus.

8 pav. „Vazonų“ pripildymas žemėmis

9 pav. Svogūnų sodinimas

10 pav. Svogūnų laistymas

11 pav. Galutinis rezultatas

2.3.3. Stebėjimas

Atlikus pasirinktus veiksmo tyrimus, nusprendėme atlikti dar vieną kokybinį tyrimą – stebėjimą. Stebėjome dvi skirtingas 5–6 m. amžiaus vaikų grupes pagal sukurta stebėjimo protokolą, kuris pateiktas prieduose (priedai 1–12). Toks tyrimo metodas buvo pasirinktas todėl, kad mūsų atlikti veiksmo tyrimai reikalauja tęstinumo. Jie yra ilgalaikiai ir jų veiksmingumą galima pamatyti tik po tam tikro laiko tarpo. Nusprendėme kiekvienoje grupėje atlikti po šešis stebėjimus, iš viso padarėme dvylika kokybinių tyrimų – stebėjimų. Atlikus du veiksmo tyrimus kiekvienos savaitės pradžioje keliavome į grupes ir stebėjome vaikus, kokios jų fizinės, emocinės elgsenos su paruoštais daiktais, šiuo atveju su pačių pagamintomis šiukšlių rūšiavimo dėžėmis ir pačių pasodintais svogūnais.

Pirmąją savaitę skirtingomis dienomis stebėjome vaikus ryto veikloje, popietės ir vakaro veiklose. Visai mūsų grupei pirmąją savaitę pavyko padaryti šešis stebėjimus dvejuose skirtingose

grupėse. Pirmosios savaitės rezultatai mus šiek tiek nuvylė, nes vaikai labai pasyviai įsitraukė į veiklas, nemaža dalis jų tiesiog nekreipė dėmesio į veiksmo tyrimų metu paruoštus daiktus. Tuomet mes padarėme pertrauką ir antrąją savaitę nedarėme nei vieno stebėjimo, leidome vaikams labiau apsibrasti ir susigyventi su naujais daiktais, naujais ugdomais įpročiais.

Prasidėjus trečiajai savaitei mes vėl grįžome į grupes ir atlikome stebėjimus. Per trečiąją savaitę vėl atlikome šešis kokybinius tyrimus – stebėjimus. Laikėmės tos pačios struktūros ir veiksmų eigos, stebėjome vaikus tris kartus skirtingomis savaitės dienomis, vieną dieną ryto veiklų metu, kitą dieną popietės veiklų metu, o trečią dieną vakaro veiklų metu. Lyginome trečios savaitės stebėjimų metu gautus rezultatus su pirmosios savaitės stebėjimo gautais rezultatais. Rezultatai mus visas maloniai nustebino. Trečiąją savaitę abiejuose grupėse vaikai buvo daug sėkmingiau įsitraukę į veiklas, nei pirmąją savaitę. Ženkliai daugiau vaikų jau patys, be jokio paskatinimo rūšiavo šiukšles. Taip pat daug daugiau vaikų jau prižiūrėjo augalus, nes vaikai patys pamatė rezultatą, jog augalai pradėjo augti, todėl juos ėmė labiau prižiūrėti, jiems visa tai buvo tarsi savotiška motyvacija dar labiau pasistengti.

Atlikus tyrimus priėjome tokias išvadas, jog vaikams reikia laiko apsibrasti su naujais daiktais, augalais, žiniomis. Jie galbūt susidomi čia ir dabar, tačiau praėjus šiek tiek laiko, vaikai tiesiog pamiršta, todėl viską reikia pakartoti kasdien, priminti vaikams, šiuo atveju kur reikia mesti šiukšles, į kokios spalvos šiukšlių dėžę mesti atitinkamą daiktą ir tai, jog augalus kasdien reikia prižiūrėti, palaistyti, nes kitaip nebus galutinio rezultato. Praėjus šiek tiek laiko vaikams neberekės priminti, jiems atsiras įgūdžiai, vaikai patys norės veikti, įsitraukti į veiklas. Vaikai yra labai žingeidūs, todėl kuo toliau, tuo daugiau klausimų jiems kyla ir jie dar labiau įsigilina į esamą situaciją.

3. TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

3.1. 5-6 metų amžiaus vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymas

Darnus vystymasis – tai ilgalaikė, nuolatinė visuomenės plėtra, tenkinanti žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudojant ir papildant gamtos išteklius, išsaugant Žemę ateities kartoms (Venckus 2012: 21). Aplinkosauginis visuomenės švietimas yra šalies darnaus vystymosi įgyvendinimo priemonė. Taip pat aplinkosauginis visuomenės švietimas yra būtina darnaus vystymosi sąlyga, keičianti vartotojišką žmogaus požiūrį į gamtos išteklius ir jos vertybes. Tokio švietimo tikslas – formuoti visuomenę, kuri, racionaliai naudodama ir papildydama gamtos išteklius, saugodama sveiką aplinką, gamtos bei kultūros paveldo vertybes ateities kartoms, siektų ir gebėtų užtikrinti šalies darnų vystymąsi (Baltrėnas et al. 2008: 454). Mokslininkai pastebi, kad vaikų gebėjimų ugdymas labai svarbus, kadangi darnaus vystymosi švietimo tikslas – ugdyti kompetencijas, todėl vaikų kompetencijų ugdymas ikimokykliniame amžiuje tampa svariu argumentu ugdant teigiamą santykį su gamta bei įtraukiant vaikus į įvairias veiklas pažįstant jį supantį pasaulį ir jame egzistuojančias problemas (Beišienė ir Lukavičienė, 2015). Taigi ekologinis, aplinkosauginis švietimas turi prasidėti jau darželyje. Svarbiausias ikimokyklinio ugdymo Lietuvoje uždavinys – skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą ir stiprinti vaiko sveiktą. Pasak P. Baltrėno (2008: 456), ikimokykliniu laikotarpiu reikia formuoti palankaus aplinkai vaiko elgesio nuostatas, gamtojautą ir elementarius aplinkotyros įgūdžius:

1. ugdyti jautrumą gamtos grožiui bei norą ir gebėjimus pažinti aplinką;
2. formuoti elementarius aplinkosaugos įgūdžius;
3. skatinti vaiką visais pojūčiais tyrinėti jį supančią aplinką;
4. formuoti vertybines orientacijas per praktinę aplinkosauginę veiklą;
5. mokyti perteikti gamtojautą kūrybinėje ir meninėje veikloje;
6. formuoti aplinkosauginio darbo įgūdžius atliekant paprasčiausius darbus;
7. formuoti atsakomybės jausmą už artimiausioje aplinkoje gyvenančius organizmus;

8. netiesiogiai daryti įtaką aplinkosauginiam tėvų sąmoningumui.

Taigi ikimokyklinių įstaigų tikslas – perteikti ekologijos ir aplinkosaugos žinių bei įgūdžių sistemą, formuoti palankų aplinkai gyvenimo būdą, vaikų iniciatyvą skatinančioje darželio aplinkoje.

Nors ekologinės grėsmės atrodo pakankamai didelės, mes vis tiek nieko nedarome, kad jos išnyktų. Kaip teigia psichologai, žmogus neigiamą informaciją apie klimato kaitą atmeta, nes jam užtenka nerimo ir dėl jo paties asmeninių rūpesčių. Taip jau sukonstruota žmogaus sąmonė ir mūsų išgyvenimo mechanizmas – gavę gąsdinančios, nemalonios informacijos, mes ją paprasčiausiai neigiame, atstumiamo, net jeigu ir patikime ją, todėl gąsdinimo taktikos visiškai neveiksmingos. Kur kas efektyvesnis būdas yra žmonių įpročių formavimas nuo pat vaikystės. Juk įpročiui suformuoti užtenka 21 dieną atlikti tą patį veiksmą. Jei vaikas nuo mažens įpras gerbti gamtą, kurioje gyvena, matys rūšiuojančius tėvus, tai juos paveiks labiau nei sausi faktai apie klimato kaitą (Glebavičiūtė et al. 2011: 15). Tad ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbantiems pedagogams iškyla labai svarbus uždavinys – padėti vaikui formuoti ekologinius įpročius, panaudojant tinkamus metodus.

Siekiant sėkmingai ugdyti ekologinį sąmoningumą ikimokyklinėje įstaigoje, reikia parinkti tinkamus metodus tam įgyvendinti. Įvairių metodų paskirtis – padėti atsiskleisti vaikui, paskatinti jo saviraišką, siekti, kad numatytas ugdymo(si) turinys taptų vaiko savastimi. Yra išskiriami kūrybiniai – interpretaciniai, modeliavimo, skatinimo – inicijavimo – motyvavimo, pagalbos – paramos ir kiti metodai. Taip pat yra ir ugdymo(si) strategijos – pasirinktos ugdymo filosofijos pagrindu sudaryta metodinių būdų sistema ugdymo(si) tikslams pasiekti (Jankauskaitė et al. 2006: 49). Technologijos – ugdymo skatinimas, sukuriant tinkamą aplinką, ugdymas pavyzdžiu, kūrybinė vaiko ir pedagogo sąveika, spontaniškasis ugdymas, terapinis ugdymas. Išanalizavusios įvairius ugdymo būdus ir strategijas, nusprendėme savo veiksmo tyrimams pasirinkti šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimą ir panaudojimą praktiškai, bei ekologiškų daržovių sodinimą, naudojant antrinės žaliavas, kaip ekologinio sąmoningumo ikimokyklinėje įstaigoje ugdymo metodus.

Vaiko raidos psichologų nuomone, vaiko ugdymas prasideda vos jam gimus. Pirmieji šešeri gyvenimo metai ypač svarbūs vaiko asmenybės formavimuisi, nes tuo metu padedami jo asmenybės pamatai. Nuo jų priklauso, kokį pasaulį užaugęs vaikas norės matyti – kvepiantį pieva ar asfaltu. Vaikai mokosi ne klausydami gražių žodžių, o stebėdami aplinkinių elgesį (Glebavičiūtė et al. 2011: 15). Tad savo tyrimams atlikti nusprendėme pasirinkti 5–6 metų amžiaus vaikus, nes jie jau yra pakankamai sąmoningi, kad suprastų ekologijos svarbą mūsų gyvenime. Kaip teigia A. Landsbergienė, penkerių metų vaikai jau domisi priežastimi ir pasekme, patys nori priimti svarbius sprendimus, nori būti suaugę, supranta, kas teisinga ir kas ne, supranta ir gerbia taisykles, o šešerių metų vaikai taip pat nori būti savarankiški ir patys priimti sprendimus, geriau ima suprasti pasaulį aplink save, vertina taisykles ir teisingumą, lengviau randa kompromisą, rūpinasi naminiiais gyvūnais ir net vabzdžiais. Pagal šiuos požymius galima spręsti, kad tokio amžiaus vaikai jau tikrai gali gilinti savo žinias ir ekologijos srityje.

3.2. Atliekų rūšiavimo nauda

Ekologijos sampratoje šiukšlių rūšiavimas užima vieną iš svarbiausių vietų žmogaus vertybinių nuostatų formavimui. Tai ne tik žinojimas, kur reikia išmesti jau nebereikalingus daiktus, bet ir supratimas, kam to reikia ir kaip tai tinkamai daryti. Šiandien „gyvenimas be atliekų“ laikomas šiukšlių tvarkymo strategija, o rytoj ši sistema gali būti vertinama kaip ekonomiškai naudinga galimybė.

Viskas prasideda šeimoje, šeimoje vaikai išmoka vaikščioti, kalbėti, būti savarankiškais asmenybėmis, taip ir ekologijos pamatai turi būti sukurti jau šeimoje. Vienas iš geriausių mokymosi būdų yra mokymasis pavyzdžiu. Vaikai iš prigimties yra stebėtojai, jie stebi juos supančią aplinką. Dažnai jie dar nesupranta, koks elgesys yra geras, o koks yra blogas, jie tiesiog elgiasi taip, kaip yra

elgiamasi jo aplinkoje, kur jis daugiausia laiko, šeimoje, darželyje. Atliekų tvarkymo ir panaudojimo sistemoje ypač svarbus aktyvus gyventojų dalyvavimas. Juk viena svarbiausių grandžių – buitinių atliekų rinkimas ir rūšiavimas, kurį geriausia atlikti jų susidarymo vietoje, t. y. namuose (Stanaitis et al. 2009: 156). Jeigu vaikas visuomet meta visas šiukšles į vieną šiukšlių dėžę, jam bus labai sunku suprasti, kas yra rūšiavimas ir kam jo reikia. Labai svarbi kasdieninė elgsena, kurią vaikai akimirksniu nusižiūri ir dedasi sau į galvą. Jeigu namuose yra įprasta rūšiuoti šiukšles, vaikams nereikės aiškinti, kodėl tai yra svarbu (Glebavičiūtė et al. 2011: 208).

Atliekos mums neturi kelti pasibjaurėjimo, kaltės ar netikrumo jausmo, jos turi būti priimamos kaip vertingi ištekliai, kuriuos galima rūšiuoti, vėliau perdirbti, ar panaudoti antrą kartą. Gyvenimo be atliekų sistema neapsiriboja vien jų mažinimu – ji skatina mėgautis paprastais malonumais, valgyti vietoje užaugintą sezoninį maistą, sveikiau gyventi, daugiau laiko praleisti gryname ore, dalyvauti bendruomenės veikloje ir apskritai gyventi paprasčiau, kad atsirastų daugiau laiko ir vietos svarbiems dalykams (Johnson 2013: 303). Jeigu vaikai nuo mažens bus mokomi rūšiuoti ir tinkamai panaudoti antrines žaliavas, jie ateityje turės labai platų ekologinį mąstymą, gyvens sveikiau ir tvarkingiau. Todėl jau darželyje vaikai turi susipažinti su šiukšlių rūšiavimo principu. Remiantis asmenine patirtimi galima teigti, jog darželyje pedagogai neteikia pakankamai dėmesio šiukšlių rūšiavimui, paprasčiausiai darželių grupėse nėra šiukšlių rūšiavimo dėžių.

Su vaikais reikėtų kalbėti ne tik apie šiukšlių daromą žalą gamtai, bet ir apie tai, ką daryti, kad šiukšlės nedarytų tokios didelės žalos aplinkai ir jos neterštų. Vienas iš svarbiausių dalykų, kuriuos turėtų žinoti vaikai, tai šiukšlių dėžių spalvos. Jos yra skirtingos ir kiekviena nurodo, kur kokios rūšies šiukšles reikia mesti. Popierius – mėlynos spalvos konteineriai, į juos galima mesti kartoną, popierių, laikraščius, žurnalus. Stiklas – žalios spalvos konteineriai, į juos galima mesti tuščius butelius, stiklainius, stiklinės pakuotės duženas. Plastiką – geltonos spalvos konteineriai, į juos galima mesti plastikinius butelius, plastikinius maišelius, plėvelę (Glebavičiūtė et al. 2011: 256–260). Spalvų pažinimas, šiukšlių atrinkimas, supratimas kur reikia mesti kiekvieną šiukšlę ugdo ne tik ekologinį sąmoningumą, bet ir kritinį mąstymą. Paimdami kiekvieną šiukšlę vaikai galvoja ir apmąsto, ką su ja daryti ir kur dėti, jiems tenka prisiminti, kokiai šiukšlių grupei reikia priskirti norimą išmesti daiktą.

Tai yra ilgas ir daug kantrybės reikalaujantis procesas. 5–6 metų amžiaus vaikui dar sunku rūšiuoti, nes jis nori eiti lengvesniu keliu ir, žinoma, mesti šiukšles bet kur. Derėtų jau tokio amžiaus vaikams pasakoti, kodėl svarbu rūšiuoti atliekas, kad jis pradėtų mąstyti. Reikia skatinti vaikus suprasti, kad jie dar labiau domėtusi priežastimi rūšiuoti šiukšles ir pasekme, kas gali nutikti, jeigu jie to nedarys. Jeigu vaikams nepradėsime pasakoti ir nemokysime jų, tai kuo jie vyresni užaugs, tuo jiems bus sunkiau suprasti, kodėl šiukšlių rūšiavimas toks svarbus visuomenei ir gamtai. Pirmiausia auklėtojos, tėvai, globėjai turėtų parodyti pavyzdį, kaip jie tai daro, kad vaikai galėtų stebėti ir daryti tą patį. Vien pasakojimas vaikams nebus suprantamas dalykas, ugdantis ekologinį sąmoningumą reikia nemažai laiko ir kantrybės, nes tai yra ne vienos dienos darbas, pirmiausia vaikui turi ateiti supratimas, kodėl mes visi tai darome ir kam to reikia, o vėliau įgūdžiai, kurie susiformuoja maždaug per 21 dieną kasdien atlikus tą patį veiksmą. Jei vaikas nuo mažens įpras rūšiuoti šiukšles, matys rūšiuojančius tėvus, pedagogus, tai juos paveiks labiau nei sausi faktai apie spalvotus šiukšlių konteinerius (Glebavičiūtė et al. 2011: 15).

Pasirinkus tinkamus metodus, galima nesunkiai vaikus išmokyti mąstyti apie pasekmes, rezultatus, išmokyti gyventi ekologiškai. Supratimas ir mąstymas ateina veikiant, todėl geriausia kartu su vaikais veikti ir stengtis, jog jie norėtų tai daryti.

Praeities pakeisti negalime, tačiau galime susitelkti į ateitį. Gyvenimo be atliekų ateitis priklauso nuo to, ką perduosime savo vaikams, ir nuo to, ką planuojame palikti po savęs.

Suaugusieji turi pasirinkti – ar perduoti vaikams daiktus, ar suteikti jiems žinių ir įgūdžių, padėsiančių sukurti tvarią ateitį. Vaikams reikia palikti tokį paveldą, kurį galima perduoti neribotai,

kurio negalima sugadinti ar pamesti tai – žinios ir įgūdžiai. Pokyčiai prasideda pirmiausia nuo mūsų pačių, mūsų supratimo apie aplinką ir savo žinių, bei įpročių perdavimo vaikams.

3.3. Ekologiškų daržovių auginimas naudojant antrines žaliavas

Vaikų ugdytojai žino: aplinka – trečiasis pedagogas, skatinanti stebėti, žavėtis, žaisti, kurti, tyrinėti, eksperimentuoti (Markevičienė, 2012), o vaikai – iš prigimties tyrinėtojai, aktyviai ieškantys informacijos apie juos supančią aplinką. Mokslininkai teigia, kad lavinant pažinimo poreikius ankstyvajame amžiuje, mažyliui būtini žaislai, daiktai, įspūdžiai, jam reikia matyti liesti, girdėti uosti, skanauti. Jei įspūdžių nepakanka ir vaikas patiria „sensorinį badą“, tuomet lėtėja ne tik pažinimo, bet ir visa vaiko raida (Monkevičienė et al., 2001). Juk vos tik išmokęs vaikščioti, vaikas pradeda užmegzti ryšį su gamta: žaisti su vandeniu, smėliu, sniegu. Mažylio dėmesį patraukia gyvūnai, augalai, ryškūs gamtos reiškiniai. Be to, vaiko jausmai, protas, mąstymas bei tolimesnis gyvenimas vystosi atsižvelgiant į sąveiką su gamta pobūdį. Būtent todėl yra ypač svarbu jau nuo mažens padėti vaikui formuoti tinkamus santykius su jį supančia aplinka bei ugdyti ekologinį sąmoningumą. Ekologinis sąmoningumas yra dvasinė vertybė, padedanti žmogui suprasti, kad jo veikla turi įtakos visai aplinkai, elgesio kultūrai bei nuomonės susidarymui (Subotkevičienė et al. 2011: 104–115). Tai yra ne tik susiję su gamtos išteklių tausojimu bei santykio su supančiu pasauliu (savimi, žmonėmis, gamta) formavimu, bet ir skatinimu rūpintis savo sveika gyvensena (Kalinauskienė, 2008). Ugdant ekologinį sąmoningumą nereikia apsiriboti vien ugdymo metodais, kurie būtų susiję su išteklių tausojimu, būtina žvelgti kur kas plačiau ir kūrybiškiau. Vienas iš ekologinio sąmoningumo ugdymo uždavinių yra stebėti augančius augalus, aiškintis augalų prisitaikymą prie kintančių aplinkos sąlygų (Bareikienė et al., 2003: 364). Būtent todėl mūsų antrasis veiksmo tyrimas – ekologiškų daržovių auginimas, panaudojant antrines žaliavas.

Grupėje kartu su vaikais galima auginti pačias įvairiausias daržoves: ridikėlius, salotas, krapus, špinatus ir kt. Vis dėl to pradžioje reikėtų pradėti nuo paprasčiausių ir greičiausiai užaugančių, kad vaikai neprarastų susidomėjimo ir rezultatas būtų greitai pastebimas, o vėliau galima užduotis pasunkinti. Tad mes nusprendėme pradėti nuo svogūnų laiškų auginimo. Vaikų įsitraukimas, noras dalyvauti ir ekologiškų daržovių svarbos mūsų organizmui suvokimas mus tikrai nustebino. Pirmiausia su vaikais daug kalbėjome apie ekologiškų daržovių svarbą ir naudą mūsų organizmui. Juk paties užauginta daržovė – tikrai saugi, genetiškai nemodifikuota ir nepertęsta, nors galbūt ne tokia daili kaip parduotuvėje. Nudžiugino tai, kad vaikai jau namų aplinkoje yra supažindinti su sveikais maisto produktais, tačiau juos valgyti, kaip patys teigė, dažnai atsisako. Laimei, yra būdų, kaip vaikus sudominti daržo gėrybėmis taip, kad apie salotos lapą ar ridikėlį mažyliai pasakotų patys, o sutikę lėkštėje – nedvejodami ragautų. Norint to pasiekti reikia, kad daržovių auginimo procesą vaikai galėtų stebėti iš arti ir, esant galimybei, patys prie jo prisidėtų. Kiekviena daržovė yra įdomi, turinti savo istoriją, kilmę, maistines savybes ir vertę, tačiau, kad mažam vaikui šie dalykai būtų įdomūs, reikalingas artimas augalo pažinimas, pajutimas, tam tikra individuali patirtis. Vaikų pasodinti bei prižiūrimi daigeliai ne tik suteikia neišdildomų įspūdžių, bet ir padeda greičiau pamėgti daržoves. Po atlikto tyrimo mes galime patvirtinti šiuos teiginius. Sodavimo metu vaikai suartėjo su aplinkine gamta, pradėjo analizuoti, kaip viskas vyksta, kodėl daržovės auga, ko reikia, kad užaugtų ir kokie yra skirtumai tarp pačių užaugintos daržovės nuo pirktos parduotuvėje. Analizuodami šiuos klausimus, vaikai sudaro ekologinio sąmoningumo pagrindą, kadangi išugdo supratimą jog, tai ką galime išauginti namuose yra kur kas sveikiau bei naudingiau mūsų sveikatai (Terlecka K., M. 2014: 35). Sodavimo, augalų prižiūrėjimo procesas vyko pasitelkus žaidimo metodą, kadangi vaikams tai yra bene patraukliausias ugdymosi būdas. Nustatyta, kad žaidimai turi didelę naudą lavinant vaiko asmenybę, formuojantis jo psichikai. Tam neprieštarauja ir mokslininkų S. Edwards ir A. N. Cutter-MacKenzie (2011) duomenys, kurie parodė, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų ekologiniam ugdymui

yra labai naudingi įvairių rūšių žaidimai. Tokiuose žaidimuose vaikai įtraukiami į įvairias ekologines praktikas ir susipažįsta su ekologijos sąvokomis.

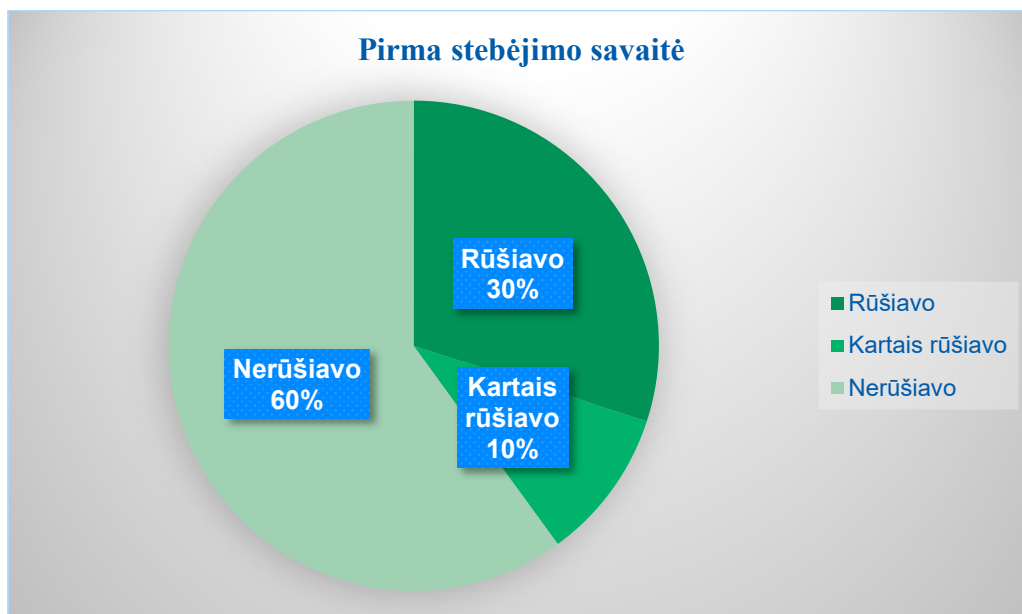
Po svogūnų sodinimo grupėje, dabar vaikai žino, kad sodinti daržoves galima skirtingais metų laikais patalpoje, o tai reiškia, jog neprivaloma laukti vasaros, kad maitintis šviežiomis daržovėmis. Visų metų eigoje darželyje gali būti gyvasis kampelis, kur būtų pasodintos daržovės kuriomis vaikai rūpintųsi. Juk vaikai kurie auga gamtos, augalų apsuptyje kur kas greičiau išugdo ekologinį sąmoningumą (Фокина, В., Г., Газина, О., М. 2013: 70). Antrinių žaliavų naudojimas veiklose yra tiesiogiai susijęs su gamtos išteklių tausojimu. Būtent dėl to antrinių žaliavų panaudojimas skirtingoms veikloms yra aktualus ir naudingas šiuolaikinėje visuomenėje. Be to, vaikams tai įdomi ir skatinanti kūrybiškumą veikla bei vienas iš labiausiai paplitusių metodų ugdant ekologinį sąmoningumą. Veiksmo tyrimui taip pat naudojome antrines žaliavas – plastikinius butelius. Daugumai vaikų tai sukėlė nuostabą ir susižavėjimą bei žadino smalsumą. Taigi pasitvirtino faktas, jog pačių vaikų pasodintos bei prižiūrimos daržovės daug skanesnės ir patrauklesnės jiems. Vaikai su džiaugsmu skynė, pjaustė svogūnų laiškų ir ragavo. Jie dalinosi idėjomis, ką dar būtų galima užsiauginti. Pastebėjome, kad labiau pradėjo valgyti ir priešpiečiams patiekiamas morkas, obuolius, kriaušes ir t.t. Sulaukėme ir kai kurių tėvelių teigiamų komentarų ir padėkų, nes vaikai po truputį ir namuose keitė valgymo įpročius, o mamoms pasiūlė ant palangių auginti daržoves, nes darželyje tai puikiai pavyko.

Vaikų veikla ir jų reakcija į antrinių žaliavų panaudojimo galimybes, patvirtino mūsų keltą hipotezę, kad vienas iš tinkamų ekologinio ugdymo metodų yra daržovių auginimas darželio grupėje, panaudojant antrines žaliavas.

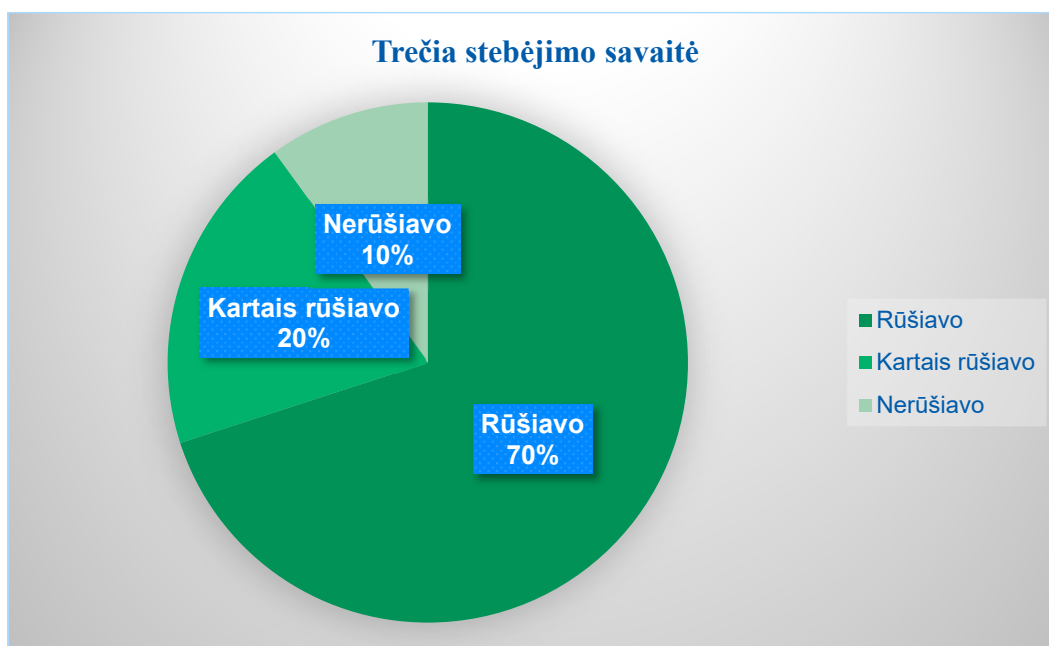
3.4. Stebėjimo apibendrinimas

Kaip teigia V. Gražienė (1997: 18–19), vienas iš svarbiausių strateginių principų, lemiančio ugdymo proceso planavimo ir individualizavimo sėkmę – stebėjimas. Tai dvejopas uždavinys, reikia parinkti objektus vaikams stebėti arba tiesiog sudaryti sąlygas naujiems vaikų įgūdžiams rasti; išmokyti stebėti vaikus, daryti atitinkamas išvadas ir, tuo remiantis, įsivaizduoti tolesnę veiklą. Stebėdamas vaiką, pedagogas išsiaiškina jo poreikius, interesus, elgesio ypatumus, perpranta jo ugdymų poveikių pagavą bei ugdymosi ypatumus, įsitikina, ar dienotvarkė tinkamai atliepia vaiko gyvenimo ritmą bei kuria ugdymosi situacijas (Monkevičienė et al., 2011: 35). Būtent dėl šių priežasčių ir atlikome stebėjimo tyrimą, kurio rezultatai atsispindi pateiktose skritulinėse diagramose.

Lapkričio antrąją savaitę buvo vykdomi visos „A“ grupės stebėjimai įvairiu dienos metu (ryte, per pietus, vakare), kurių tikslas buvo išsiaiškinti, ar vaikai pagal paskirtį naudoja šiukšlių rūšiavimo dėžes kasdienėje veikloje. Taip pat stebėjimai buvo organizuojami ir ketvirtąją lapkričio savaitę įvairiu dienos metu (ryte, per pietus, vakare), kurių tikslas buvo išsiaiškinti, kaip pakito vaikų įsitraukimas į rūšiavimo procesą per pastarąsias dvi savaites. Skritulinėse diagramose (žr. 12 pav. ir 13 pav.) yra pateikti stebėjimo rezultatai procentais, kiek vaikų, tą dieną buvusių grupėje, rūšiavo, kartais rūšiavo, visai nerūšiavo. Kaip matome, pirmąją savaitę daugiau nei pusė grupės vaikų visai nerūšiavo šiukšlių arba tai darė pasyviai, o į rūšiavimo procesą įsitraukė vos 10 % grupės vaikų. Džiugu, kad trečiąją savaitę matome kardinaliai pasikeitusius rezultatus. Net 80 % grupės vaikų rūšiuoja atliekas ir tai yra 50 % daugiau nei pirmąją savaitę. Vis dėl to dar išliko rūšiuojančių pasyviai vaikų ir tik 6 % nerūšiuojančių, kas atitinka vieną vaiką. Taigi, remiantis stebėjimo rezultatais, galima drąsiai teigti, jog mūsų iškelta hipotezė pasitvirtino. Pasirinktas ugdymo metodas – atliekų rūšiavimas yra vertingas ir gali sėkmingai ugdyti 5–6 metų amžiaus vaikų ekologinį sąmoningumą. Tik reikia nenutrūkstančio proceso ir kasdienio šio rūšiavimo įgūdžio ugdymo, kad jis iki galo susiformuotų ir tai jau pirmasis žingsnis sveikesnio gyvenimo link.

12 pav. Vaikų įsitraukimo į rūšiavimą rezultatai (proc.)

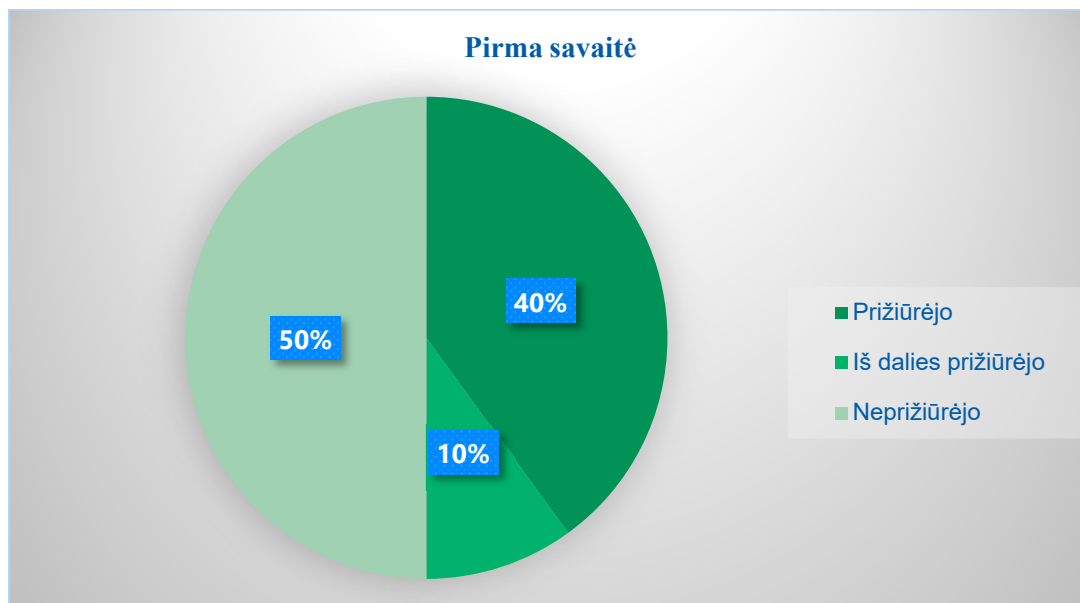
13 pav. Vaikų įsitraukimo į rūšiavimą rezultatai

Lapkričio antrąją savaitę buvo vykdomi visos „B“ grupės stebėjimai įvairiu dienos metu (ryte, per pietus, vakare), kurių tikslas buvo išsiaiškinti, ar vaikai prižiūri, rūpinasi pasodintais svogūnais. Taip pat stebėjimai buvo organizuojami ir ketvirtąją lapkričio savaitę įvairiu dienos metu (ryte, per pietus, vakare), kurių tikslas buvo išsiaiškinti, kaip pakito vaikų įsitraukimas į augalų priežiūros procesą per pastarąsias dvi savaites. Skritulinėse diagramose (žr. 14 pav. ir 15 pav.) yra pateikti stebėjimo rezultatai procentais, kiek vaikų, tą dieną buvusių grupėje, stebėjo svogūnus, rūpinosi jais.

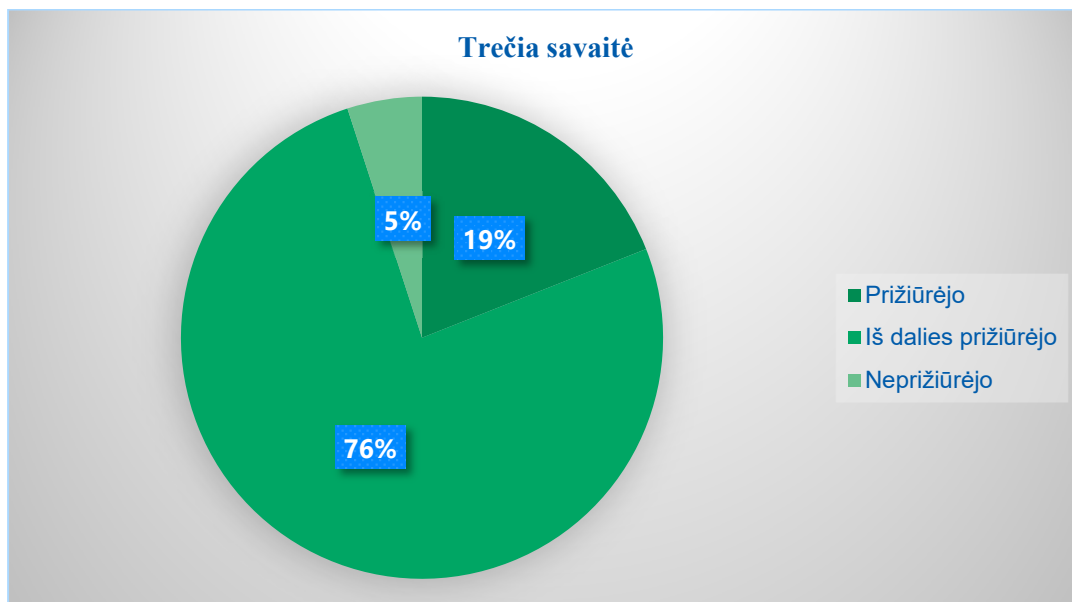
Pirmosios savaitės rezultatų diagramoje matome, jog pasiskirstymas tarp besirūpinančių, iš dalies besirūpinančių svogūnais ir visai apatiškų šiai veiklai vaikų procentas yra vienodas (50 % ir 50

%). Pastebime, kad svogūnų auginimas procentiškai pirmą savaitę vaikams buvo patrauklesnė veikla nei šiukšlių rūšiavimas. Kaip ir buvo tikėtasi, trečiąją stebėjimo savaitę besirūpinančių augalais vaikų skaičius ženkliai, beveik dvigubai išaugo nuo 40 % iki 76 %. Nesirūpinančių liko 5 %, panašiai, kaip ir šiukšlių rūšiavimo tyrime 6 %. Abiejų tyrimų rezultatai labai panašūs, nors šiukšlių rūšiavimas procentiškai galutiniame rezultate yra pranašesnė veikla.

Taigi, remiantis stebėjimo rezultatais, galima teigti, jog mūsų iškelta hipotezė vėl pasitvirtino. Pasirinktas ugdymo metodas – ekologiškų daržovių auginimas, panaudojant antrines žaliavas, yra vertingas ir gali sėkmingai ugdyti 5–6 metų amžiaus vaikų ekologinį sąmoningumą.

13 pav. Vaiko įsitraukimo į augalų priežiūrą rezultatai

14 pav. Vaiko įsitraukimo į augalų priežiūrą rezultatai.

4. IŠVADOS

- Projekto metu atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad pirmąją savaitę vaikai pasyviai rūšiavo atliekas, o trečiąją savaitę aktyvumas pakilo net 50 %. Panaši situacija susiklostė ir prižiūrint ekologiškas daržoves, tik vaikų aktyvumas dalyvaujant šioje veikloje pakilo 36 %. Naudojant tuos pačius metodus kiekvieną dieną, rodant gerą pavyzdį vaikams, galima padėti jiems formuoti tinkamus ir vertingus įpročius. Kryptingai siekiant užsibrėžto tikslo, galima pasiekti norimus rezultatus.
- Atlikus gautų tyrimų rezultatų analizę ir interpretaciją, remiantis moksline pedagogine literatūra, buvo prieita išvados, jog vaikams reikia palikti tokį paveldą, kurio negalima sugadinti ar pamesti tai – žinios ir įgūdžiai. Būtent todėl tyrimų pagalba buvo nustatyti vieni iš veiksmingiausių ekologinio sąmoningumo ugdymo metodų – šiukšlių rūšiavimas bei ekologinių daržovių auginimas, panaudojant antrines žaliavas.
- Galime teigti, jog mūsų hipotezė pasitvirtino. Pasirinkti ugdymo metodai – atliekų rūšiavimas ir ekologiškų daržovių auginimas, panaudojant antrines žaliavas, yra tinkami ir gali sėkmingai ugdyti 5–6 metų amžiaus vaikų ekologinį sąmoningumą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Žinoma, naudojant šiuos metodus reikia kantrybės, kūrybos ir darbo tęstinumo, kad norimi rezultatai būtų pasiekti. Mūsų parinkti metodai yra ekologinio sąmoningumo ugdymo pradžia, turinti be galo didelę vertę vaikų ugdyme dabar ir ateityje.

5. PERSPEKTYVOS

Atsižvelgus į atliktus tyrimus, išanalizuotą ir interpretuotą literatūrą, į padarytus apibendrinimus ir išvadas, pateikiamos tokios plečiamosios perspektyvos ateičiai:

1. Surengti pristatymą visai darželio bendruomenei: vaikams, pedagogams, tėvams bei kitiems darbuotojams apie tai, kaip mums sekėsi įgyvendinti šį projektą ir pakviesti prisijungti prie mūsų iniciatyvos ir pradėti rūšiuoti atliekas dėl gražesnio rytojaus;
2. Įkurti grupėje „Gyvąjį kampelį“, kuriame vaikai visais metų laikais galės patys rūpintis kambarinėmis gėlėmis, pasodintomis daržovėmis ar net gyvūnais: gyvalazdėmis, vėžliais.

Gilinamosios perspektyvos ateičiai:

1. Daugiau dėmesio skirti ekologijos temai nagrinėti pedagoginėje ir tėvų bendruomenėje, nes ši tema labai plati ir svarbi dabartinėje visuomenėje (galimos temos: gamtinių išteklių tausojimas, oro tarša, gyvūnija ir t.t.).
2. Bendradarbiaujant su ikimokyklinės įstaigos vadovais įrengti šiukšlių rūšiavimo konteinerius darželio kieme, kad surūšiuotų šiukšlių nereikėtų išmesti už darželio ribų esančiuose specialiai tam pritaikytuose konteineriuose;
3. Bendradarbiaujant su ikimokyklinės įstaigos administracija ir tėveliais įrengti lauko teritorijoje daržą, kuriame pavasario, vasaros metu vaikai galėtų auginti įvairias daržoves.

6. SUMMARY

The topic of our final project is "What methods are needed to raise children's environmental awareness in the age group of 5–6 years?". The development of competences in the pre-school age becomes an important argument for developing a positive relationship with nature and involving children in various activities, knowing the world around it and the problems existing in it (Beišienė and Lukavičienė, 2015). So we set the goal of identifying and testing some of the most valuable methods of raising environmental awareness of children aged 5–6. We chose to organize two action studies and observation.

The first action research is the production and practical use of waste sorting bins. The study involved group „A“ children who were introduced to waste sorting. The children made their own trash cans: drawing, coloring, carp, gluing. The bins were placed in the group. An observation was made to find out whether children used rubbish bins in their daily activities for their intended purpose. Observational data showed that the first week, children sorted waste passively. By the third week, the situation had changed dramatically, because almost the entire group of children sorting their waste fairly. The second action study is the cultivation of organic vegetables using secondary raw materials. The study involved group „B“ children who themselves filled the pots, planted the onions, watered them. The pots were placed in a group on the windowsill. An observation was made to see if children were looking after the planted plants. During the first week of observation, not all children focused on vegetable care, but by the third week, the situation improved significantly.

So, the action research and observation confirmed the hypothesis that the selected educational methods are valuable and can successfully raise the ecological awareness of children aged 5–6 years. Of course, using these methods requires patience, creativity and continuity of work to achieve the desired results. The methods we have chosen are the beginning of eco-awareness, which are of immense value in the education of children now and in the future.

7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Baltrėnas, P., Butkus, D., Oškinis, V., Vasarevičius, S. ir Zigmontienė, A. (2008). *Aplinkos sauga*. Vilnius: Technika.
2. Bareikienė, M., Jackūnas, Ž., Jonynienė, V., Monkevičienė, O., Motiejūnienė, E., Neseckienė, I. ir Pacevičiūtė, A. (2003). *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai*. Vilnius: Sapnų sala.
3. Beišienė, M. ir Lukavičienė, V. (2015). Ekologinės aplinkosauginės veiklos organizavimas ikimokyklinėje įstaigoje. *Gamtamokslinis ugdymas*, 12, 32-44.
4. Edwards, S. ir Cutter-MacKenzie, A. N. (2011). Environmentalising early childhood education curriculum through pedagogies of play. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36 (1), 51-59.
5. Glebavičiūtė, L., Ivenkovė, I., Rimkuvienė, R. ir Zykutė, J. 2011. *Gyvenk ekologiškai*. Vilnius: Alma littera.
6. Gražienė, V., (1997). *Artyn vaiko I*. Vilnius.
7. Gražienė, V., (1998). *Artyn vaiko II*. Vilnius.
8. Jankauskauskienė, L., Monkevičienė, O. ir kt. (2006). *Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
9. Kalinauskienė, R. (2011). *Ekologinio sąmoningumo ugdymas*. Konferencijos medžiaga. Prieiga per internetą: <<https://www.kpkc.lt/failai/dokumentai/konferencijos/2011/12/1/1gr/R.Kalinauskien%C4%97.pdf>>

10. Landsbergienė, A. (2018). *Žiema. Inovatyvi programa XXI a. tėvams ir pedagogams*. Vilnius: Alma littera.
11. Markevičienė, E. (2012). *Reggio Emilia ikimokyklinio ugdymo idėjos. Pirmoji pažintis*. Vilnius.
12. Monkevičienė, O., Tarasonienė, A., Bortkevičienė, R., Matlašaitienė, R., Gražienė, V., Glebuvienė, V. S., . . . Aukštakalnytė, D. (2001). *Ankstyvojo ugdymo vadovas. Vaikas iki trejų metų*. Vilnius: Minklės leidykla.
13. Monkevičienė, O., Glebuvienė, V. S., Stankevičienė, K., Mazolevskienė, A., Montvilaitė, S., Jonilienė, . . . Mauragienė, V. (2011). *Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams*. Klaipėda: Klaipėdos banga.
14. Stanaitis, A., Titova, O., ir Subotkevičienė, R. (2009). Buitinių atliekų rinkimas ir rūšiavimas – visuomenės sąmoningumo kriterijus. *Tiltai*, (4), 155-165. Prieiga per internetą: <<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168679972/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>
15. Subotkevičienė, R. ir Stanaitis, S. (2011). Geografijos mokytojo žinių, gebėjimų ir vertybių ypatumai. *Pedagogika*, 102, 104-115.
16. Terlecka, K., M. ir kt. (2014). *Edukacja ekologiczna. Wybrane problemy*. Krosno.
17. Zenonas, V. (2012). *Aplinkos politika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
18. Фокина, В., Г., Газина, О., М. (2013). *Теория и методика экологического образования детей дошкольного возраста*. Москва.

8. PRIEDAI

1 Priedas

STEBĖJIMO PROTOKOLAS NR. 1¹²

Vaikų amžius: 5–6 m.;

Data: 2019–11–11;

Laikas: 07.00–10.00 val.;

Stebėtojas: K

Stebėjimo tikslas: Išsiaiškinti, ar vaikai pagal paskirtį naudoja šiukšlių rūšiavimo dėžes, kokios jų fizinės bei emocinės veiksenos.

Situacija	Veiksenos
Rytas	Fizinės
Praeitą savaitę vaikai daug kalbėjo apie ekologiją, šiukšlių rūšiavimą bei gamino šiukšlių rūšiavimo dėžes. Šiandien ryto rato metu buvo klausiama, ką vaikai prisimena iš praeitos savaitės veiklų. Dauguma galėjo papasakoti apie šiukšliadėžių spalvas ir kokioms medžiagoms mesti jos skirtos, o taip pat ir rūšiavimo naudą mūsų aplinkai bei sveikatai. Tai reiškia, jog vaikai buvo įsitraukę, susidomėję ir daug informacijos išsaugojo atmintyje. Žinoma, buvo ir tokių, kurie visai nieko negalėjo pasakyti šia tema, būtinai į tai atsižvelgsime ir dirbsime.	Ryte kai kurie vaikai kvietė tėvus į grupę pažiūrėti, kokias šiukšlių dėžes jiems pavyko drauge su bendraamžiais pagaminti. Taip pat buvo ir tokių, kurie jau iš namų atsinešė šiukšlių, kad galėtų įmesti į reikiamą konteinerį, tai kėlė šypseną, bet kartu ir labai džiugino.
	Emocinės
	Vaikams buvo smagu prisiminti praeitos savaitės veiklas. Įspūdžiai dar nebuvo išblėkę, todėl vaikai su džiaugsmu dalinosi patirtimis, papildė, pataisė vieni kitus. Tvyrojo gera nuotaika bei šilta atmosfera.

¹² Projekte pateikiama dar 11 užrašytų stebėjimų, bet jie čia nepublikuojami.

Individualus studento projektinės veiklos dienoraštis¹³

Studento (-ės) vardas, pavardė: K

Grupė: X

Projekto pavadinimas: „Kokius metodus taikyti, ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą 5–6 metų amžiaus grupėje?“

I savaitė 09.09–09.15	Susipažinimas su PSBP rekomendacijomis ir priedais. Detaliai išnagrinėjau PSBP reikalavimus: bendrąsias nuostatas, projekto tikslą, reikalavimus studentams, baigiamojo darbo įforminimą ir kt.
II savaitė 09.23–09.29	Susipažinimas su PSBP struktūra. Struktūrinių dalių analizė. Kilo nemažai klausimų dėl tiriamosios dalies bei tyrimo duomenų analizės ir interpretavimo, todėl paskaitų metu konsultavausi su dėstytoja dėl kilusių neaiškumų.
III savaitė 09.30–10.06	Susipažinimas su projektinės veiklos metodologija (projekto metodo) pagrindimas). Skačiau leidinius: „Artyn vaiko I“ (1997), „Artyn vaiko II“ (1998), „Projekto metodo pagrindai“ (2009m.), „Pedagogika ir demokratija“ (1999 m.), kurie man padėjo labiau suprasti projekto metodą. Įsigilinau į tai, kuo toks metodas naudingas, vertingas, svarbus ir kuo jis kitoks.
IV savaitė 10.07–10.13	Savarankiškai gilinamasi, susipažinama su projektinės veiklos vaikų darželiuose patirtimi bei gerosios praktikos pavyzdžiais. Analizavau knygas „Artyn vaiko“ (I, II dalys). Knygose pateikta daug įvairių projektų, vykdytų įvairiuose Lietuvos darželiuose, kurie pasirodė labai įdomūs ir vertingi. Pasigilinus į juos, man kilo daug naujų idėjų apie tai, koks galėtų būti mūsų projektas.
V savaitė 10.14–10.20	Projektinės grupės formavimas, atsakomybių ir funkcijų pasidalijimas. Tikslinama dalyko paskaitų metu aptarta projekto problema. Projekto tikslo, uždavinių, hipotezės tikslinimas. Buvo patvirtinta projekto tema „Kokius metodus taikyti ugdant vaikų ekologinį sąmoningumą 5–6 metų amžiaus grupėje?“, o taip pat ir tikslas, hipotezė bei uždaviniai.
VI savaitė 10.21–10.27	Konkreči veikla projektinėje grupėje: projekto idėjų banko pildymas, aktualių šaltinių paieška, tyrimų metodų numatymas. Pateikiau tokius pasiūlymus idėjų bankui: komposto talpos su sliekais darželio teritorijoje tyrinėjimas, šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir naudojimas praktiškai, lauko aplinkos tvarkymas, knygos ekologijos tema kūrimas. Lankiausi pedagogikos bei agrotechnologijų fakultetų bibliotekose ir ieškojau tinkamų mūsų nagrinėjamai temai šaltinių, duomenų bazių. Grupėje patvirtinome, jog vykdysime du veiksmo tyrimus–šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir naudojimas praktiškai bei ekologiškų daržovių sodinimas. Taip pat po veiksmo tyrimų numatėme organizuoti stebėjimus. Aprašiau tyrimų metodologiją, kurioje atsispindi, kodėl mes pasirinkome būtent šiuos tyrimus, kokia jų apimtis, nauda, vertė ir kt. Grupės narių bendras susitikimas.
VII savaitė 10.28–11.3	Konkreči veikla projektinėje grupėje: veiksmų plano tikslinimas. Veiksmo planą kūrė visos grupės narės, buvo sudaryta aiški veiksmų plano lentelė. Už kiekvieną veiklą buvo atsakingos visos grupės narės, nes visos veiklos skilo į keletą smulkių veiklų. Grupės narių bendras susitikimas.
VIII savaitė 11.04–11.10	Konkreči veikla projektinėje grupėje: veiksmo tyrimo vykdymas (vyksta pasiruošimas, administracijos informavimas apie tyrimą). Buvo vykdomi du veiksmo tyrimai ir vieną iš jų organizavau aš ir O. mano darbovietėje. Veiksmo tyrimas–šiukšlių rūšiavimo dėžių gaminimas ir panaudojimas praktiškai.

¹³ Prieduose pateikiami dar du individualūs veiklos projekte dienoraščiai, bet jie čia nepublikuojami.

IX savaitė 11.11–11.17	Konkreči veikla projektinėje grupėje: tyrimo rezultatų apibendrinimas. Po veiksmo tyrimo buvo vykdomi šeši stebėjimai, kurių metu siekta išsiaiškinti, kaip aktyviai vaikai naudoja pasigamintas atliekų rūšiavimo dėžes. Stebėjimų metu buvo pildomi protokolai. Aš vykdžiau šios savaitės tris stebėjimus – ryto metu, popietės bei vakaro. Stebėjimai buvo skirtingomis dienomis. Buvau atsakinga už stebėjimų dalies apibendrinimą.
X savaitė 11.18–11.24	Šaltinių paieška, tyrimų rezultatų interpretavimas, projekto išvadų ir perspektyvų formulavimas. Buvau atsakinga už rezultatų interpretavimo dalį, kurioje konkrečiai aprašomas 5-6 metų amžiaus vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymas. Šioje dalyje aprašiau, kodėl tyrimui atlikti buvo pasirinktas būtent šis vaikų amžiaus tarpsnis. Taip pat analizavau įvairius metodus bei strategijas, kurias būtų galima taikyti vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymui ir, žinoma, ne mažai dėmesio skyriau darnaus vystymosi temos aptarimui. Pateikiau galimas išvadas bei keletą perspektyvų ateičiai. O grupėje iš visų narių siūlytų idėjų sudarėme jau argumentuotas, konkrečias išvadas bei plečiamąsias, gilinančias perspektyvas. Grupės narių bendras susitikimas.
XI savaitė 11.25–12.01	Projekto teksto kūrimas (kiekviena pasidalina dalimis), priedų segtuvo kūrimas. Pasiskirstėme dalimis, kas kuria dalį rašys. Taigi aš buvau atsakinga konkrečiai už tyrimų metodologiją, už tyrimo duomenų analizės ir interpretacijos dalį, kurioje aprašoma 5–6 m. amžiaus vaikų ekologinio sąmoningumo ugdymas ir už stebėjimo interpretaciją ir analizę. Kai kurias projekto dalis rašėme visos kartu susitikę. Tas dalis, kurias rašėme kiekviena individualiai, dar kartą peržiūrėjome, papildėme, pataisėme susitikimų metu. Taip pat sukūriau priedų segtuvą, kuriame sudėjau grupės narių ir savo stebėjimų protokolus bei dienoraščius. Parašiau baigiamojo projekto santrauką ir išverčiau ją į anglų kalbą. Visų stebėjimų duomenis pateikiau keturiose skritulinėse diagramose procentais. Remdamasi autoriais, aprašiau gautus tyrimų duomenis, rezultatus ir taip patvirtinau mūsų išsikeltą hipotezę. Grupės narių bendras susitikimas.
XII savaitė 12.02–12.08	Projekto prezentacijos kūrimas. Grupės narių bendras susitikimas.
XIII savaitė 12.09–12.15	Prezentacijos pristatymas ir darbų pasidalijimas aprašo bei prezentacijos tvarkymui. Pataisiau perspektyvų ateičiai dalį. Suskirsčiau mūsų perspektyvas į gilinančias ir plečiamąsias. Siek tiek patikslinau stebėjimų rezultatų dalį, kur pateikiamos diagramos. Susitikimas su projektinio darbo vadovu.
XIV savaitė 12.16–12.19	Galutinis projekto teksto tvarkymas, priedų segtuvo tvarkymas. Galutinio prezentacijos varianto rengimas. Projekto logistikos sprendimo priėmimas, aptariami projekto apiforminimo klausimai (spausdinimas, įrišimas). Susitikimas su projektinio darbo vadovu.

Individualaus indėlio į projektą įsivertinimas

Kadangi darbai buvo po lygiai padalinti visoms grupės narėms, tai ir mano indėlis yra lygus jų indėliui. Užduotis, kurias galima rasti mano dienoraštyje, vykdžiau sąžiningai, atsakingai ir kruopščiai. Skyriau daug laiko kiekvienai užduočiai atlikti ir padėjau komandos draugėms, patariau joms, išsakiau savo nuomonę, pastabas. Labai rimtai žiūrėjau į šį darbą ir stengiausi panaudoti visas savo sukauptas žinias ir gebėjimus, kad pasiekti kuo geresnį rezultatą ir manau tai visai neblogai pavyko. Bendradarbiavau ir bendravau su komandos draugėmis įvairiais kilusiais klausimais, todėl dėl glaudaus komandiško ryšio didelių sunkumų nekilo, nors negalėčiau teigti, jog buvo lengva. Aš ir mano kolegės įdėjome daug darbo ir pastangų į šį projektą.

KAIP PAGERINTI GRUPĖJE DIRBANČIŲ UGDYTOJŲ SĄVEIKĄ?

Studentės:

Milda Stanislovaitytė
Justina Verbickaitė
S. R.
K. A.

Baigiamojo projekto
vadovė:

Elena Markevičienė

1. PROBLEMOS APIBŪDINIMAS

Nors grupėje dirbančios ugdytojos dirba pagal ugdymo įstaigoje patvirtintą, sutartą sistemą, pedagogai kartais nepasidalina idėjomis, nebando surasti alternatyvių sprendimų, tam tikrais atvejais dviejų ugdytojų požiūris gali net prieštarauti vienas kitam. Tarkime, viena pedagogė leidžia žaisti su mašinytėmis ant palangės, o kita ne. Viena ugdytoja vaikus kviečia skambindama varpeliu, kita žodžiu ar dar kitokiu būdu. Be to, patys pedagogai sutrinka, kai vaikai elgiasi taip, kaip juos ugdo kolegė. Vaikai prieštarauja, laužo taisykles, dėl to patiems pedagogams būna sunkiau susikalbėti su vaikais bei ugdyti juos. Todėl tokioje situacijoje vaikai pasimeta, nebežino, kurios ugdytojos reikia klausytis, nėra tęstinumo, o dėl to kenčia tiek vaikų, tiek tėvų požiūris į pedagogus.

Remiantis darbo darželyje ir pedagoginės praktikos patirtimi, supratome, kad tarp pedagogų nevyksta kokybiška sąveika, todėl kyla nesutarimų ugdymo atžvilgiu. Kokybiškos sąveikos stoka turi įtakos ugdytojų tarpusavio bendravimui bei bendradarbiavimui, tinkamo mikroklimato kūrimui ir kokybiškam ugdymo procesui. Dėl šių priežasčių ir kyla klausimas, kaip pagerinti grupėje dirbančių ugdytojų kokybišką sąveiką?

Projekto tikslas: bandyti patobulinti grupėje dirbančių ugdytojų sąveiką.

Projekto uždaviniai:

1. Siekiant pagerinti ugdytojų sąveiką, atlikti veiksmo tyrimą ir pusiau struktūruotą interviu;
2. Remiantis teoriniais šaltiniais interpretuoti tyrimo rezultatus;
3. Suformuluoti projekto perspektyvas.

Hipotezė – sistemingai aptariant gerąją patirtį, gerėtų grupėje dirbančių ugdytojų tarpusavio sąveika.

2. TIRIAMOJI DALIS

2.1. Idėjų bankas

Idėjos	Kas pasiūlė
1. Susiburti pedagogams ir kalbėti apie sąveikos privalumus ir trūkumus.	S
2. Interviu su pedagogaais apie sąveiką ugdymo proceso metu.	K
3. Tyrimo objektų charakteristika, ypatybės (amžiaus, patirties skirtumas).	M
4. Eksperimentas (pedagogai 3 savaites kartu atlieka veiklą (pvz. rašo kartu savaitės planą, kuria ugdančią aplinką, reflektuoja).	J
5. Grupės pedagogai susitinka su muzikos, kūno kultūros mokytojais, logopedu, psichologu ir kitais specialistais, dirbančiais darželyje ir analizuoja sąveikos problemas.	K
6. Grupėje dirbantys pedagogai pasidalina gerąja patirtimi ir naujomis idėjomis.	K
7. Grupėje dirbantys pedagogai organizuoja bendras integruotas veiklas.	K
8. Pasidalinimas darbais (kiekvienas pedagogas pasirenka veiklą, kuri jam artimesnė pagal pomėgius ar tuo metu gali tai atlikti).	M
9. Pedagogai kalbasi tarpusavyje apie bendravimą su tėvais.	K
10. Darbo komandoje refleksija (taip pat gal būti su kitais specialistais dirbančiais darželyje).	M
11. Nauji komunikacijos būdai (socialiniai tinklai, el. paštu, lenta grupėje, Padlet platforma, OneDrive).	M
12. Pedagogai aptaria, susitaria ir atnaujiną ugdymo metodus.	K

Iš viso idėjų banko, kuriame pateikta 12 idėjų, išsirinkome 2 idėjas: grupėje dirbantys pedagogai pasidalina gerą patirtimi ir naujomis idėjomis; interviu su pedagogais apie sąveiką ugdymo proceso metu.

2.2. Veiksmų planas

- Pasirinkusios idėją „Grupėje dirbantys pedagogai pasidalina gerą patirtimi ir naujomis idėjomis“, sukonkretinome idėją, kurios metu pedagogai turi tarpusavyje pasidalinti tradicija ir ją įgyvendinti, siekiant ugdymosi tęstinumo ir kokybiško bendradarbiavimo.
- Kaip gerą patirtį pasirinkome „pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualą ir praktikos metu S ir J savo grupėse bandė jį įvesti.
- Norėdamos pagrįsti veiksmo tyrimą, nusprendėme, jog praktikos metu M ir K atliks pusiau struktūruotą interviu, kuris pagrįs arba paneigs atlikto veiksmo tyrimo išvadas.
- Atlikusios veiksmo tyrimą ir pusiau struktūruotą interviu, analizuosime ir interpretuosime gautus rezultatus.

2.3. Veiksmo tyrimo aprašymas

„Pasisveikinimas – atsisveikinimas“ tai paveikslas, kuriame vaikas gali pasirinkti vieną iš keturių pasisveikinimo – atsisveikinimo būdų (apsikabinimas, „medūza“, „žaibas“, „duok penkis“). S su J šio ritualo idėją pasidalino su kitomis pedagogėmis, dirbančiomis jų grupėse, aptarė, kaip galėtų pritaikyti šį ritualą savo kasdieninėje veikloje. Su pedagogėmis buvo sutarta, kad pasisveikinimas vyksta prieš ryto ratą, o atsisveikinama vakarais, kai vaikai išeina namo. S su J kitom pedagogėms paaiškino kaip turėtų būti atliekamas kiekvienas pasisveikinimo – atsisveikinimo veiksmas, kad išlaikyti tęstinumą. J grupės (I gr.) ir S grupės (II gr.) paveikslų kūrimas (1 Priedas). Paveikslo pristatymas vaikams. Paveikslo pristatymas dviem atskiroms vaikų grupėms ryto rato metu esant abiem pedagogėms kiekvienoje grupėje. „Pasisveikinimo – atsisveikinimo“ veikla. Praėjus 4 savaitėms grupėse vyko dirbančių ugdytojų refleksija. Atlikome pusiau struktūruotą interviu (pokalbis – 2 Priedas), kurio metu M apklausė dvi pedagoges, dirbančias Y darželyje, o K – dvi pedagoges, dirbančias Z darželyje.

2.4. Veiksmo tyrimas

Veiksmo tyrimo pavadinimas: „Pasisveikinimo ir atsisveikinimo ritualas“

Tyrimo atlikimo vieta: X darželis

Vaikų amžius: 2–5 metai

Bendras vaikų, dalyvavusių tyrime, skaičius: I grupėje dalyvavo 19 vaikų. II grupėje dalyvavo 19 vaikų. Iš viso dalyvavo 38 vaikai.

Tikslas: bandyti patobulinti grupėje dirbančių ugdytojų sąveiką.

2.5. Veiksmo tyrimo analizė

	I gr.	II gr.	Išvados
I sav.	Pasiūliau „pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualo Idėją kitai grupės pedagogei ir bandėme ją kartu vystyti. Paveikslo gaminimo procese dalyvavo ir vaikai.	Pasiūliau „pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualo idėją kitai savo grupės pedagogei. Vyko abiejų pedagogų sąveika paveikslo gaminimo procese, į kurį įsitraukė	Abiejų grupių pedagogės sutiko pasiūlytą idėją įgyvendinti. Paveikslo gaminimo procesas buvo sėkmingas. Vaikams abiejose grupėse, ryto rato metu, buvo

	I gr.	II gr.	Išvados
	Paveikslą vaikams pristatėme penktadienį, ryto rato metu. Kartu su vaikais analizavime simbolius ir praktiškai juos išmėginome.	ir vaikai. Savaitės pabaigoje, ryto rato metu vaikams pristatėme paveikslą, susipažinome su simboliais, jų reikšme, bandėme eksperimentuoti ir išmėginti ritualą praktiškai.	pristatytas ritualo paveikslas. Ritualą abi grupės išbandė praktiškai.
II sav.	„Pasisveikinimo – atsisveikinimo“ tradicijos įgyvendinimas grupėje. Ryto rato metu vaikams primename Paveikslą ir pasakome, kad kiekvieną dieną mes pasisveikinsime ir atsisveikinsime naudodami paveikslą.	„Pasisveikinimo“ – „atsisveikinimo“ tradicijos įgyvendinimas grupėje. Ryto ir vakarinio rato metu su vaikais prisimename simbolius, jų reikšmes, praktiškai pasisveikiname, pasikalbame, kad tai mūsų grupės tradicija ir šį paveikslą naudosime pasisveikindami ir atsisveikindami.	Naujos praktikos įgyvendinimas grupėje vyko sklandžiai. Vaikams nuolat primename apie „pasisveikinimo“ ir „atsisveikinimo“ ritualą ir kiekvieną dieną atliekama praktiškai.
III sav.	Prieš ryto rytą vaikai sustoja traukinuku prie paveikslo ir laukia savo eilės paveiksliuko „paspaudimui“ ir pasisveikinimui. Vakare kiekvienas vaikas kviečia pedagogę, kad ši su jais atsisveikintų.	Rytai, kai vaikai ateina su tais kurie nori pasisveikiname remiantis paveikslu. Ryto rato metu dainuojame dainelę ir kiekvienas vaikas išgirdęs savo vardą išsirenka draugą ir keliauja prie paveikslo pasisveikinti, paspaudžia ant paveiksliuko ir pasisveikina su draugu. Vakare išeinant vaikams namo, vaikai pasikviečia pedagogę atsisveikinti.	„Pasisveikinimo“ – „atsisveikinimo“ ritualą kiekviena grupė atlieka savaip: 1-oji grupė „traukinuko“ forma, 2-oji „dainelėmis“. Abi grupės naudodamos skirtingus būdus įtraukia naują praktiką į kasdienybę. Ja naudojamosi sėkmingai, vaikams šis procesas patinka. Proceso dalyvauja ir vaikų tėveliai.
IV sav.	Ritualo plėtojimas ir analizė. Penktadienį, kartu su kolege, analizavome ir aptarėme duomenis. „Pasisveikinimo“ –	Ritualo plėtojimas ir analizė. Savaitės gale aptarėme su kolege bendrus rezultatus, kaip sekėsi vaikams naudotis šia idėja ir išsiskyrėme	Ritualo plėtojimas ir analizė. Remiantis abiejų grupių duomenimis išryškėja skirtumas tarp pasirinkamų pasisveikinimo ir

	I gr.	II gr.	Išvados
	„atsisveikinimo“ metu, vaikai daugiausia naudojo „medūzos“ (7 vaikai) arba „žaibo“ (6 vaikai) būdą. Rečiau vaikai naudojo apsikabinimą (4 vaikai), o „duok penkis“ vaikai beveik nesinaudojo (2 vaikai).	kokiais būdais labiausiai vaikai pasisveikina ir atsisveikina. „Pasisveikinimo“ metu vaikai daugiausiai naudojo „duok penkis“ (8 vaikai) arba „apsikabinimo“ (5 vaikai) būdus. Rečiau naudojo „žaibo“ (3 vaikai) ir „medūzos“ (3 vaikai) būdus. „Atsisveikinimo metu vaikai daugiausiai naudojo „apsikabinimo“ (11 vaikų) būdą, rečiau „duok penkis“ (4 vaikai), „medūzos „2 vaikai“ ir „žaibo“ (1 vaikas) būdus.	atsisveikinimo simbolių. 1-oji grupė daugiausiai naudojo „medūzos“ ir „žaibo“ būdus, o 2-oji grupė „duok penkis“, „žaibo“ ir „apsikabinimo“ būdus. Mažiausiai 1-oji grupė naudojo „duok penkis“ būdą, o 2-oji „žaibo“ būdą.
Privalumai	Buvo malonu dalintis mintimis. Gera jaučiausi, galėdama „įnešti“ į grupę inovaciją, plėtoti tvirtesnę ryšį tarp savęs ir kitos pedagogės, dirbančios šioje grupėje. Vaikams tapo daug aiškesnės taisyklės, kad nepaisant to, kokia ugdytoja dirba – vaikai turi pasisveikinti ir atsisveikinti.	Labiausiai džiaugiuosi tuo, kad dirbdamos kartu, supratome viena kitą. Džiaugiuosi, kad šią idėją palaikė ne tik kolegė, bet ir tėvai įsitraukdami į ritualo įgyvendinimo procesą. Mūsų, kaip pedagogių sąveika labai sutvirtėjo, dabar esame kaip viena komanda. Vaikams ši idėja ne tik naujovė grupėje, tačiau ji taip pat gerina dienos ritmo kokybę.	Naujo ritualo įgyvendinimas grupėse paskatino mus ir toliau veikti grupėse, bei „įnešti“ daug naujovių. Taip pat „išjudino“ grupės pedagoges iš savo rėmų ir ne tik veikti kartu, tačiau ir atsiverti, pasidalinti savo džiaugsmiais, bei vargais, juk dviese dirbti yra paprasčiau, nei vienai. Kaip sakoma: „vienas lauke – ne karys“. Be to, vaikams buvo suteikta laisvė rinktis simbolį, taip pat keisti, tobulinti, eksperimentuoti ir sugalvoti savo „pasisveikinimo“ – „atsisveikinimo“ būdą.

	I gr.	II gr.	Išvados
Trūkumai	Igyvendinant šią idėją matėsi žymiai didesnis mano dominavimas. Vyresnioji kolegė nesiūlė jokių idėjų, jis pasitikėjo manimi.	Iš pat pradžių nesutapo mūsų mintys. Kolegei atrodė, kad ši idėja nebus įdomi vaikams ir jie ilgai ja nesinaudos. Tačiau proceso eigoje kolegė savo nuomonę pakeitė.	Supratimas ateina kartu su patirtimi. Reikia pradėti kartu veikti, kad įvyktų sąveika tarp pedagogų. Reikia ir padėti kolegei, kuri dirba kartu.

„Pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualo nuotraukos – 3 Priedas.

2.6. Veiksmo tyrimo apibendrinimas

Projekto metu atliktas veiksmo tyrimas atskleidė, kad:

- „Pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualo procesas ir jo vykdymas pagerino pedagogų tarpusavio bendradarbiavimą. Tyrimo metu abi pedagogės bendradarbiavo ir laikėsi susitarimo, jog jeigu ryte šitaip pasisveikina viena ugdytoja, tai vakare atsisveikina kita. Kartu ugdytojos galėjo laisvai dalintis mintimis, patirtimi, reflektuoti.
- Palyginus abi grupes, galima teigti, kad tiek 1-oje, tiek 2-oje grupėje ši idėja paskatino kokybišką sąveiką tarp pedagogų. Ugdytojos aktyviai ir su džiaugsmu įsitraukė į paveikslų kūrimo procesą, kuo aiškiau ir suprantamiau padėjo supažindinti vaikus su „Pasisveikinimo – atsisveikinimo“ galimybėmis, kartu išbandyti paveikslą ir nuolat vaikams priminti apie ritualą ir jo svarbą darželio grupėse. Labiau pasigilinus, buvo nustatyta, kad 2-os grupės ugdytoja labiau įsitraukė į proceso vykdymą, o 1-os grupės ugdytoja buvo pasyvesnė ir daugiau leido dominuoti J. Tačiau viso tyrimo metu paaiškėjo, jog idėja padėjo ugdytojoms daugiau sąveikauti tarpusavyje. Kūryba, dalinimasis, diskutavimas, idėjos vykdymas buvo naudingi ugdytojų tarpusavio bendradarbiavimui.
- Tyrimo metu pastebėta, kad naudodami patirtinio ugdymo metodą, paskatinome vaikus aktyviai dalyvauti naujų idėjų įgyvendinime. Šios ritualo naudojimas sudarė palankias galimybes pažinti ugdytinius, jų poreikius, galimybes.
- Tyrimo metu paaiškėjo, kaip svarbu grupėje ugdyti ritmiškumą. Ritmas padeda vaikams jaustis saugiams ir savimi pasitikinčiais, nes tik žinodami, kas po ko seka, vaikai atsipalaiduoja ir nejaučia jokio streso bei įtampos. Taip pat kiekvienam vaikui skiriamas individualus dėmesys – kiekvienas vaikas pasisveikina taip, kaip jis tuo metu nori.
- Tiek 1-oje, tiek 2-oje grupėje vaikai noriai padėjo kurti paveikslą, kartu su ugdytojomis aiškinosi ženklus ir smalsiai juos išbandė. Palyginus abi grupes, nustatyta, jog 1-oje grupėje „Pasisveikinimo“ metu vaikai daugiausiai naudojo „medūzos“ ir „žaibo“ būdus, o 2-oji grupė „duok penkis“, „žaibo“ ir „apsikabinimo“ būdus. Mažiausiai 1-oji grupė naudojo „duok penkis“ būdą, o 2-oji „medūzos“ būdą. Lyginant abi grupes, galima teigti, jog labiausiai abiejose grupėse naudojamas simbolis buvo: „žaibo“.

2.6. Pusiau struktūruotas interviu

Interviu atlikimo vieta: Y ir Z darželių grupės.

Interviu metu dalyvavusių pedagogų skaičius ir darbinė patirtis: 4 pedagogės. Dvi pedagogės ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirba jau virš 20 metų, kitų dviejų pedagogių darbo patirtis 3–4 metai. Visos apklaustos pedagogės turėjo tik po vieną pagrindinę kolegę, tai reiškia jog

darželiuose pedagogų kaita nėra labai didelė ir tai teoriškai gali joms leisti išlaikyti bendradarbiavimo tęstinumą ir kokybiškumą.

Interviu forma: pusiau struktūruotas interviu žodžiu.

Interviu tikslas: patikslinti veiksmo tyrimo metu gautus duomenis apie pedagogų bendradarbiavimą, tarpusavyje keičiantis gerąja patirtimi.

Prieš imant interviu respondentai buvo supažindinti su pagrindiniais tyrimo etikos principais. Tyrimo metu respondentai savanoriškai pasidalino savo nuomone, jiems nebuvo prieštaraujama ir nebuvo bandoma jų perkalbėti bei pakeisti jų nuomonės. Be to, respondentai buvo supažindinti su tyrimo konfidencialumu, t. y., tuo, kad bus saugomas dalyvių bei tyrimo duomenų anonimiškumas, kuris neleis nustatyti tiriamųjų tapatybės. Su respondento sutikimu pokalbis buvo įrašomas naudojantis diktofonu.

M apklausė du pedagogus (R1 ir R2), kurie Y darželyje vienoje grupėje dirba jau 20 metų, o K apklausė du pedagogus (R3 ir R4), kurie Z darželyje vienoje grupėje dirba 3 – 4 metus.

Respondentams buvo užduota 11 klausimų, kuriais bandėme išsiaiškinti jų požiūrį į bendradarbiavimą jo naudą bei patiriamus pedagogų tarpusavio sunkumus. Taip pat sužinojome, kokiais būdais pedagogai bendrauja tarpusavyje, kokiomis praktikomis dalinasi, kokia to nauda. Tokių klausimų dėka patikslinome veiksmo tyrimo metu gautus rezultatus.

2.7. Interviu analizė

Klausimas	Teiginys	Pedagogų mintys
Kaip manote, kodėl ugdytojams svarbu bendradarbiauti?	Į klausimą kodėl ugdytojams svarbu bendradarbiauti visi pedagogai vienu ar kitu aspektu paminėję ugdymo tęstinumą ir kokybišką ugdymosi procesą	„Bendradarbiavimas yra svarbus planuojant veiklą, numatant veiklos tęstinumą“ (R1); „Tik bendradarbiaujant galima užtikrinti ugdymosi tęstinumą“ (R4); „Galima pasidalinti savo pastebėjimais, kaip vaikai jaučiasi, kaip sekasi, kokius pastebėjo pokyčius, pasiekimus“ (R2).
	Pedagogai paminėję, jog bendravimas svarbus norint planuoti veiklas, šventes ir pramogas. Visi pedagogai taip pat paminėję apie ugdytojų bendradarbiavimo svarbą vaikams.	„Bendradarbiavimas svarbus veiklą siekiant geresnių vaikų pasiekimų“ (R1); „pasitari kokių veiksmų imtis didinant vaikų pasiekimus ir pan.“ (R2); „nuo pačių pedagogų bendradarbiavimo priklauso visi asmenys esantys susiję su grupe“ (R3); „vaikai jaustųsi gerai ir užtikrinai“ (R4).
	Beveik visos respondentės paminėjo tai, jog bendradarbiavimas svarbus ir pačioms ugdytojoms.	„Bendradarbiaujant stiprėja pasitikėjimas kolege“ (R1); „bendradarbiauti svarbu, kad kiltų mažiau nesutarimų tarp pedagogų“ (R3); bendradarbiaujant galima išvengti pykčių ir nesutarimų dėl grupėje esančių taisyklių“ (R4).
	Dvi pedagogės paminėję ir tai, jog bendradarbiavimas tarp ugdytojų svarbus dar ir norint palaikyti gerą mikroklimatą	„Tai svarbu norint grupėje palaikyti gerą mikroklimatą“ (R3); „Tiek tėvai, tiek vaikai, tiek ir mes pačios jaustumės gerai ir užtikrintai“ (R4)
Kokie yra kokybiško ir veiksmingo bendradarbiavimo su kitu ugdytojų būdai?	Kalbėdamos apie kokybiškus ir veiksmingus bendradarbiavimo su kitais ugdytojais būdus visos pedagogės akcentuoja, jog svarbiausia yra kalbėtis.	„Kasdieną aptariame svarbius įvykius, klausimus, vaikų pasiekimus, sunkumus“ (R1); „labai daug bendraujame, kalbamės, ieškom kartu įvairių problemų sprendimų, diskutuojame ką galėtume daryti kitaip“ (R2); „svarbiausia, ką mes darome tai nuolatos kalbamės ir reflektuojame tai kaip sekėsi ir kas nepasisekė“ (R3); „Mes dažnai kalbamės ir tariamės dėl įvairiausių smulkmenų (R4)“.

	Taip pat pedagogės akcentuoja, jog svarbu išlaikyti teigiamas emocijas.	„palaikome viena kitą, pagiriame, patariame, padėsiname, paskatiname remiantis pasitikėjimu“ (R1); „kartais išeiname kartu pabendrauti ne darželio aplinkoje, kad nuimti darbinę įtampą ir stresą“ (R4).
Kiek laiko per savaitę skirate pokalbiams ir idėjų pasidalinimui?	Paklaustos apie tai, kiek laiko per savaitę skiria pokalbiui, visos pedagogės akcentuoja tai, kad bendrauja pagal poreikį.	„Dažniausiai kiekvieną dieną skiriame nuo 30 minučių iki 1 valandos laiko pasitarimams“ (R1); „tariamės kone kiekvieną dieną. Mažiausiai 30 min., kartais ir visą valandą pradedame kaip ką keisti reiktų“ (R2); „Vieną savaitę galim skirti pasitarimams valandą laiko, o kitą savaitę galim kalbėtis, kad ir šešias valandas.“ (R3); „Vidutiniškai bendraujam porą valandų per savaitę“ (R4).
	Todėl, pasak visų pedagogų, nėra konkretaus skaičiaus valandų, kiek reiktų skirti bendravimui, kiekvieną kartą žiūrima pagal poreikį, nes prieš šventes pasak vienos pedagogės, tariamasi ilgiau.	„Dažniausiai daugiau tariamės prieš šventes ir renginius, bei iš karto po jų. Kitais atvejais užtenka ir trumpų kasdienių pasitarimų dėl planų ir jų įgyvendinimų“ (R3).
Kokiais informacijos šaltiniais dalinatės?	Paklaustos kaip bendrauja, pedagogės akcentuoja gyvus pokalbius ir susirašinėjimus socialinėje erdvėje.	„Pastaruoju metu dar ir socialiniuose tinkluose imame bendrauti, pasidaliname rastomis idėjomis vaikams, čia daugiau susiję su menine veikla“ (R2); „bendrujame dažniausiai rytais, kol vaikai laisvai žaidžia. O tai, ko nespėjome aptarti arba pamiršome tai susirašome per Messenger programėlę“ (R3); „pagrindė bendraujam kol kartu dirbame iki pietų arba susirašant per socialinius tinklus“ (R4).
	Tačiau viena iš apklaustųjų nurodo ir daugiau bendravimo būdų.	„bendrujame įvairiais būdais: telefonu ir susitikus, rašome laiškėlius, priminimus viena kitai, perduodame svarbią informaciją“ (R1).
Kokie kyla sunkumai bendradarbiaujant su kitu ugdytoju (-a)?	Kalbėdamos apie sunkumus kylančius bendradarbiaujant su kitais pedagogaus nuomonės išsiskyrė. Dvi pedagogės, kurios ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirba trumpesnė laikotarpį neižvelgė kokių nors didesnių sunkumų. Tačiau čia reiktų atsižvelgti, jog ne visi žmonės yra linkę dalintis sunkumais, galbūt jie bando nuslėpti neigiamas puses, kad patys atrodytų geresni.	„Lyg ir nepatiriame kažkokių sunkumų. Nebent tai, kad kartais abi turim per daug idėjų dėl vaikų veiklos ir sunku išsirinkti, kurią įgyvendinsime vienu ar kitu metu“ (R3); „neturime kažkokių didelių sunkumų“ (R4).
	Kitos dvi pedagogės išskyrė aiškius sunkumus kylančius bendradarbiaujant su kitu ugdytoju: nepasitikėjimas; kritikos baimė; savikritika, kuri perauga į tai, kad ir iš kitų reikalaujama daugiau; kitos pedagogės atsakomybės stoka.	„Kyla nepasitikėjimo, nesaugumo jausmas, kritikos baimė, nesusikalbėjimas, vengimas sakyti tiesą, pastabas, bijant neigiamos reakcijos, konflikto (R1)“; „Gal kiek atsakomybės didesnės. Aš pati esu savikritiška, keliu tikslus sau sunkesnius / didesnius ir tikriausiai iš kitų tada norisi matyti geresnių rezultatų.“ (R2).
Kokias tradicijas perėmėte iš kito pedagogo ir kokias perdavėte jam?	Į klausimą ar pedagogės keičiasi tradicijomis beveik visos atsako jog taip, tačiau sunku prisiminti kurią tradiciją pasiūlė kolegė ir kurią pati respondentė. Taip pat buvo atsakymų,	„Tikrai žinau, kad yra tradicijų, žinau, kad yra ir kolegės sugalvotų, bet dabar taip sunku prisiminti...“ (R2); „jau nebeprisimenu, kuri pasiūlėm šią idėją“ (R2); „pasikeitė įvairiausiomis idėjomis, kūrėme ir savas grupės

	jog visos tradicijos kuriamos kartu pasitarus tarpusavyje.	taisykle kartu. Todėl sunku pasakyti ką siūliau aš, ką pasiūlė mano kolegė“ (R3); „dažniausiai kuriame tradicijas kartu.“ (R4).
	Dažniausiai respondenčių tradicijos yra orientuotos į vaikus arba norint parodyti vaikų pasiekimus tėvams. Kitos respondenčių paminėtos tradicijos yra kaip malonios smulkmenos: gimtadienio šventimai, pokalbiai prie arbatos, grupės darbuotojų išvykos, pliusinių žaislų kelionė per vaikų namus. Todėl tradicijų iš tiesų labai daug ir grupės ugdytojos jomis keičiasi, perima naujas, dalinasi savomis.	„Ryto rato metu pasisveikinti sakant eilėraštką – taip net maži, mažiau kalbantys vaikai, bent per metus išmoka nors vieną eilėraštką“ (R2); „Taisyklė gražiai susilankstyti rūbus einant miegoti“ (R2); „Pasiūliau kolegei kabinti segtukus su vaikų vardais ant tam tikrų lentelių, kuriose nurodyta kai vaikas elgėsi dienos metu. Taip ne tik skatiname vaikų drausmę, bet ir parodom tėvams kaip elgėsi jų vaikai bei taip pat kolegė atėjusi į grupę vėliau gali pasižiūrėti į kokių vaikų elgesį reikėtų labiau atkreipti dėmesį būtent šiandieną“ (R3)
Ar Jums pavyksta tęsti kito pedagogo puoselėjamas tradicijas?	Paklaustos ar pavyksta tęsti kito pedagogo puoselėjamas tradicijas visos atsako jog pavyksta, jeigu jos yra priimtinos ir / ar priimtoms bendru susitarimu.	„Savaime tradicijas tęsiame“ (R1); „jeigu matau, kad pasiūlytos idėjos duoda naudos, tai visada. Jeigu man jos nepriimtinos, tai vargu jų laikysiuosi ir tęsiu“ (R2); „kai mes kartu susitariame dėl tradicijos taikymo mūsų grupėje tuomet ir stengiuosi, kad man pavyktų perprasti ir suprasti kolegės pasiūlytas tradicijas“ (R3).
	Viena iš pedagogių pamini, jog jeigu sekasi labai sunkiai, tai aptarus su kolege dažniausiai pavyksta perprasti tradiciją iš antro karto.	„Jei labai jau nesiseka, tai susitinkam su kolege ir aptariame, kad galbūt reikėtų pakeisti arba patobulinti šią idėją, kad jos įgyvendinimas vyktų sklandžiau“ (R4).
Kaip manote, ką ugdomajam procesui suteikia pedagogų tradicijų vientisumas?	Kalbėdamos apie tai, ką ugdomajam procesui suteikia tradicijų vientisumas, visos pedagogės pabrėžė tęstinumą.	„Tradicijų vientisumas ugdomajam procesui suteikia pastovumo, nuoseklumo, tęstinumo“ (R1); „tęstinumą. Žinau kad man išėjus kolegė tęs veiklą“ (R2); „vaikai jaučiasi saugiau ir ramiau, nes žino, jog abi pedagogės nepriklausomai nuo aplinkybių išlaikys tas tradicijas“ (R3).
	Be to, dvi pedagogės paminimi, jog tradicijų vientisumas leidžia vaikams jaustis saugiau ir geriau, nes abi pedagogės puoselėja tas pačias tradicijas.	„Pedagoginių tradicijų vientisumas leidžia vaikams jaustis užtikrinčiau ir saugiau. Vaikams tai sukuria saugią emocinę aplinką, nes jie žino kad abi pedagogės vadovaujasi tomis pačiomis tradicijomis“ (R4); „nėra prieštaravimų tarp vienos pedagogės ir kitos pedagogės žodžių ir vaikai supranta, jog taip tikriausiai ir reikėtų elgtis, taip ir yra teisingai. Tai stiprina pasitikėjimą suaugusiaisiais“ (R3).

Apibendrinta pedagogų nuomonė

1. Atlikus interviu sužinojome, kad pedagogų bendradarbiavimas yra labai svarbus norint išlaikyti proceso tęstinumą bei vientisumą. Tik bendradarbiaujantys pedagogai gali pasitikėti vieni kitais (bei dar labiau kelti pasitikėjimą), išvengti konfliktų, palaikyti teigiamus tarpusavio santykius bei sukurti tinkamą mikroklimatą grupėje, kad vaikai galėtų kokybiškai ugdytis.
2. Svarbiausias pedagogų bendravimo būdas – pokalbiai ir čia nėra nustatytos ribos, kiek reikia kalbėtis su kitu ugdytoju, kiekvienoje grupėje ir kiekviena situacija yra individuali ir unikali. Be to, atviri pokalbiai padeda išvengti kylančių problemų ir nesutarimų, nes šiame etape

pedagogai gali pasidalinti savo lūkesčiais, norais bei galimybėmis. Tik tarpusavyje tardamiesi ugdytojai gali į grupę įvesti naujas ar perimti vieno iš pedagogo pasiūlytas idėjas ir jas sėkmingai taikyti, kad vyktų ugdomojo proceso kokybiškas tęstinumas ir vientisumas.

3. TYRIMŲ DUOMENŲ TEORINĖ INTERPRETACIJA

Kaip teigia dauguma autorių (Žukaitė, 2008; Stulpienė, 2010; Chreptavičienė ir Tautkevičienė, 2010) pedagoginį bendravimą sudaro bendra ugdymo dalyvių veikla, grįsta jų tarpusavio susitarimu dėl tikslų, turinio, veiklos būdų. Remiantis Kinicki ir Kreitner (2006), dirbdami grupėje, o ne pavieniui žmonės kartu priima sprendimą, kartu numato sprendimų įgyvendinimą, yra labiau suinteresuoti bendro tikslo pasiekimu ir tuomet visi grupės ugdytojai tampa atsakingi už sprendimų įgyvendinimą. Pasak Dewey (2013), bendravimas praplečia patirtį, ugdo ir turtina vaizduotę, stiprina atsakomybę už žodžio ir minties tikslumą bei vaizdingumą. Remiantis literatūra, galime teigti, jog pedagoginis bendravimas yra svarbus norint pasiekti bendrą tikslą. Iš interviu metu pateiktų pedagogų samprotavimų paaiškėjo, kad bendradarbiavimas yra svarbus planuojant veiklą, numatant veiklos tęstinumą ir organizuojant kokybišką ugdymo(si) procesą. Pedagogai taip pat mini, jog bendradarbiavimas svarbus norint pasitikėti vieni kitais bei pabrėžia, jog tik nuo pedagogų bendradarbiavimo priklauso visi ugdymo proceso dalyviai. Dewey (2013) akcentuoja, kad bendradarbiavimas yra dalijimosi patirtimi procesas, paverčiantis patirtį bendra visiems. Jis veikia visų proceso dalyvių požiūrį. Veiksmingam ir kokybiškam pedagogų bendradarbiavimui yra svarbus aiškus vienas kito veiklos suvokimas, tai reiškia, kad kiekvienas ugdytojas žino, kur gauti reikiamą patarimą, pamokymą, kas nutarta dėl vaiko ugdymo, kodėl ir kas už tai atsakingas. Kuo daugiau bendradarbiaujantys pedagogai sužino vienas apie kitą ir vienas kitą supranta, tuo daugiau jie gali ieškoti būdų, kurie pasitarnautų siekiant bendro tikslo (Stulpienė, 2010). Kaip teigia Dirmeitytė (2018), labai svarbu, kad vienoje grupėje dirbantys ugdytojai vaiko ugdyme turėtų vienodą darnų požiūrį į vaiką, taikytų tas pačias priemones, vadovautųsi vienodomis taisyklėmis. Būtent šaltas, nekolegiškas elgesys darželyje gali įnešti daug chaoso, išsekinti ir kurti netinkamą aplinką vaikams. Veiksmo tyrimo metu suvienodinus taisykles ir sukūrus bendrą ritualą, buvo išvengta chaoso ir tarpusavyje kylančių nesutarimų, to dėka buvo sukurtas darnesnis požiūris į vaiką. Atlikto interviu metu respondentai tvirtino, jog veiksmingam ir kokybiškam bendradarbiavimui reikia sutarti ugdymo klausimais; ieškoti bendrų kompromisų ugdymo klausimais. Veiksmo tyrimo metu pedagogai galėjo kartu laisvai įgyvendinti idėjas ir jų metu diskutuoti ir reflektuoti ugdymo klausimais. Pasak Brandt ir Reece (1998), norint, kad santykiai būtų efektyvūs ir kokybiški, yra būtinas grįžtamasis ryšys ir refleksija.

Interviu metu išsiaiškinome, kad pedagogams yra labai svarbu pažinti, suprasti ir palaikyti vienas kitą; palaikyti ryšius ne tik darbinėje aplinkoje, bet ir už jos ribų. O pasak Bender (2005), vyrauja asmeninis ir profesionalus bendravimo būdai. Profesionaliam bendravime pagrindinis dėmesys skiriamas su darbu susijusiai informacijai. Kita vertus, asmeninis bendravimas yra sutelktas į vienas kito pažinimą ir palaikymą įvairiose situacijose. Tai leidžia pedagogams labiau pažinti vienas kitą ir sukurti emociskai palankią aplinką. Dvi pedagogės interviu metu pamini, jog bendradarbiavimas tarp ugdytojų svarbus, norint palaikyti gerą mikroklimatą. Tinkamas mikroklimatas svarbus ne tik patiems pedagogams, bet ir grupės vaikams bei tėvams.

Szarkowicz (2011) akcentuoja, kad svarbiausi pedagogų sąveikos būdai efektyviam darbui yra: kalbėjimas; nurodymas; klausinėjimas; pavyzdžio parodymas; parama; stebėjimas; idėjų siūlymas. Chreptavičienė ir Tautkevičienė (2010) teigia, kad paprastai bendradarbiavimas tarp pedagogų pasireiškia pokalbiais, bendrų idėjų dalijimusi, problemų aptarimu, siūlymais. Taip pat šiuo metu labai aktualu visų minėtų aspektų dalijimosi per interneto tinklą. Pasak Schleicher (2019), technologijos gerina bendravimo ir bendradarbiavimo orientaciją į tikslą, motyvaciją, atkaklumą ir

veiksmingų mokymosi strategijų kūrimą. Technologijos gali padėti sudaryti mokytojų bendruomenes, kad jos galėtų dalytis ir praturtinti mokymo išteklius ir praktiką bei bendradarbiauti siekiant tobulėjimo. Atlikto interviu metu pedagogės akcentuoja gyvus pokalbius ir bendravimą socialinėse erdvėse. Be to, ir tyrimo metu pedagogės daugiausiai bendravo, dalinosi idėjomis, mintimis gyvai.

Interviu metu kalbėdamos apie kylančius bendradarbiavimo sunkumus pedagogės atskleidė skirtingas problemas. Mažiau darbinės patirties turinčios pedagogės negalėjo išskirti konkrečių sunkumų, tačiau daugiau patirties turinčios ugdytojos aiškiai įvardino su kokiais bendradarbiavimo sunkumais susiduria: nepasitikėjimu; kritikos baimė; savikritika, kuri perauga į tai, kad ir iš kitų reikalaujama daugiau; kitos pedagogės atsakomybės stoka. Be to, veiksmo tyrimo metu pedagogėms taip pat iškilo bendradarbiavimo sunkumų: vieno iš pedagogų dominavimas; nepritarimo baimė. Ugdytojai kiek įmanoma turi stebėti vienas kitų darbą ir atvirai išsakyti savo nuomonę apie tai, kas atlikta, o kas galbūt nepadaroma. Ugdomajam darbui atvira kitų nuomonė labai praverčia. Būtent pedagogai turi pasidalyti su kolegomis savo žiniomis, išradingumu, pačių patirtais emociniais išgyvenimais, padėti rasti galimų sprendimo būdų ir atgauti pusiausvyrą (Staerfeldt, Mathiasen, 1999).

Harris ir Anthony (2001) nurodo, kad vien palankios aplinkos neužtenka kolegoms tobulėti kaip komandai. Kad kolegos galėtų iš tikrųjų bendradarbiauti ir kartu įsitraukti į ugdymo procesą, jie turi turėti bendras vertybes, tikslus ir bendrą ugdymo viziją. Pedagogų santykiai turi būti grįsti pasitikėjimu, rūpesčiu ir abipuse pagarba. Jiems turi būti patogiu pasidalinti abejonėmis bei kartu džiaugtis pasiekimais. Tikrose kolegialiuose santykiuose pedagogai turi būti pasirengę duoti ir gauti konstruktyvų grįžtamąjį ryšį. Todėl norint išvengti tarp pedagogų kylančių sunkumų tokių kaip nepasitikėjimas, kritikos baimė, vieno iš pedagogų dominavimas, patys pedagogai turi nuolatos tarpusavyje atvirai kalbėtis, dalintis idėjomis ir savo jausmais, kad kitas pedagogas suprastų kaip jaučiasi kolega. Gebėdami pripažinti kolegoms kaip jaučiasi, pedagogai gali išvengti daugelio nesusipratimų ir atsikratyti juos kamuojančių baimių dėl bendradarbiavimo.

Pastebėta, kad darbas grupėse labai stimuliuoja naujų idėjų kūrimą – vieno grupės nario idėja skatina naujus ir vis įvairesnius kitų tos pačios bendradarbiaujančios grupės narių pasiūlymus (Aleksandraitė, 2015). Kaip minėta anksčiau, bendradarbiavimas yra bendras tikslo siekimas įvairiais būdais. Idėjų pasidalinimas leidžia pedagogams siekti bendro tikslo bei gerinti kolegialius santykius. Interviu ir veiksmo tyrimo metu pedagogai pabrėžia, kad aktyviai dalinasi mintimis, idėjomis bei tradicijomis. Pedagogės akcentuoja, kad neprisimena, kuri pasiūlė vieną ar kitą idėją, nes pati mintis eigoje keičiasi ir prie jos prisideda abi kolegės, taip ją patobulindamos, kad idėja tiktų tiek joms, tiek grupėje besiuogdantiems vaikams.

Visa pedagoginė aplinka neišvengiamai yra susijusi su atitinkama komunikavimo Sistema, be kurios neegzistuoja jokie metodai. Pedagogas, pasiūlydamas naują idėją, skatina kolegą interpretuoti, kurti, atrasti. Tokia abipusė sąveika leidžia būti aktyviems abiem ugdymo proceso dalyviams (Banaitytė, 2012). Interviu metu pedagogai dalinosi mintimis bei idėjomis bei akcentavo, kad jie geba tęsti tradicijas tik tuo atveju, jei jos yra priimtinos visiems ugdytojams. Be to, pedagogai pamini, jog jeigu mintis yra nepriimtina, tuomet ji pakeičiama ir patobulinama, kad tiktų visiems ugdymosi proceso dalyviams. Veiksmo tyrimo metu taip pat buvo pastebėta tokia situacija, kai idėja iš pradžių netiko, bet bendrai susitarus ir ją patobulinus, vyko sėkmingas jos įgyvendinimas.

Pasak Jankauskienės ir Monkevičienės (2006), pedagogams prasminga rasti bendras idėjas, kurios leistų siekti ugdymo vientisumo. Prasmingos idėjos padeda ne tik pedagogams siekti ugdymo tęstinumo, bet ir leidžia vaikui atrasti įvairias ugdymosi galimybes ir eiti unikaliu savo raidos keliu. Interviu metu kalbėdamos apie tai, ką ugdomajam procesui suteikia pedagoginių tradicijų / idėjų vientisumas, pedagogės vienareikšmiškai pabrėžia ugdymo tęstinumą. Taip pat pedagogės mini, jog vientisumas leidžia pasitikėti kolega ir kartu kurti vaikams saugią aplinką, kurioje vaikai gali ugdytis

bei pasitikėti suaugusiaisiais. Taip pat, pastovumas, pasitikėjimas suaugusiuoju – labai svarbūs veiksniai vaiko prierašumui susiformuoti. Tolesniame vaiko raidos etape atsiranda poreikis bendrauti, užmegzti ir palaikyti santykius su kitais – tiek su bendraamžiais, tiek su suaugusiais žmonėmis (Plytnykienė, 2012). Pasak psichologės Kuraitės (2012), vaikui didelį neigiamą poveikį sudaro nepastovi ir nenuspėjama aplinka. Reikia stengtis išlaikyti kuo daugiau pastovumo aplinkose, kurias gali pats pedagogas kontroliuoti, tuomet pokyčiai darželyje neturės tokios didelės įtakos vaikui.

4. IŠVADOS

- Veiksmo tyrimo metu išsiaiškinome, kad pedagogams kokybiškiau bendradarbiauti leidžia gyvi pokalbiai, informacinės technologijos ir popieriniai laiškai.
- Veiksmo tyrimo ir pusiau struktūruoto interviu metu mes supratome kad, ugdytojų tarpusavio bendradarbiavimas svarbus norint išlaikyti ugdymo tęstinumą. Kokybiškas bendradarbiavimas padeda sukurti tinkamą mikroklimatą, kuris yra svarbus ugdytojams, vaikams, tėvams. Tik bendradarbiaujantys pedagogai gali pasitikėti vieni kitais, išvengti konfliktų, palaikyti teigiamus tarpusavio santykius.
- Išanalizavus šaltinius (Stulpienė 2010, Kuraitė, Plytnykienė 2012, Aleksandraitė 2015) išsiaiškinome, kad dirbant su vaikais ir siekiant vaikų ugdymo kokybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pedagogų tarpusavio bendravimas ir bendradarbiavimas yra svarbus, nes suteikia galimybę dalytis gerąja darbo patirtimi: idėjomis, ugdymo inovacijomis, konkrečiais patarimais.
- Veiksmo tyrimas vyko remiantis patirtiniu ugdymu. Bendradarbiaujantys pedagogai įtraukė vaikus į naują tradiciją – „pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualą. Vaikams buvo skiepijamos tokios vertybės kaip: pagarba kitam (geranoriškai, konstruktyviai bendrauti su pedagogais ir kitais vaikais), tolerantiškumas (pripažinti ir gerbti kito norus, toleruoti kitokią nuomonę, elgesį), laisvė rinktis (veikti laisvai, išradingai, kūrybiškai, drąsiai eksperimentuoti, keisti, daryti savaip).
- Hipotezė, kad sistemingai aptariant gerąją patirtį, pagerės grupėje dirbančių ugdytojų tarpusavio sąveika, pasitvirtino.

5. PERSPEKTYVOS

1. Planuojame ateityje tęsti projektą, įtraukdamos daugiau pedagogų.
2. Ateityje siūlysiame išskirti kartu dirbančius pedagogus ir sudaryti laikinas poras. Tai padėtų įgyti bendravimo ir bendradarbiavimo patirties.
3. Dažniau lankysimės kolegų grupėse stebėsime jų bendravimą ir bendradarbiavimą bei diskutuosime gerosios patirties sklaidos klausimais.
4. Analizuosime, kaip darni pedagogų sąveika gerina vaikų ugdymosi kokybę.
5. Skatinsime vaikų ir tėvų idėjų banką ir jo įgyvendinimą.
6. Ateityje norime sužinoti ir palyginti tėvų ir pedagogų nuomonę, kurios pedagogo savybės jiems yra svarbiausios.
7. Atnaujinsime „pasisveikinimo – atsisveikinimo“ ritualo paveikslą, skatinsime vaikus pasiūlyti naujų pasisveikinimo ir atsisveikinimo būdų, vaikams pasiūlysiame ritualo metu įtraukti daineles.

6. SUMMARY

One of the most important factors of qualitative education is suitable educators' collaboration. It ensures educational integrity, sustainability, quality of educational process, children's emotional and physical safety, open and warm relationship between all persons who are related to children's development.

The aim of this project is to try to improve attempt educator's interaction. This goal is achieved by action researched and semi-structured interview, review of scientific, pedagogical literature and other sources, interpretation of results and articulate possible future perspectives.

Following action researched, while educators shared between themselves 'welcome – goodbye' ritual, showed, that collaboration is a process of experience sharing which transform experience common to everyone. While creating 'welcome – goodbye' picture not only educators were involved but children too. This way it is not only getting higher quality interaction between teachers and colleagues, but also between children and educators.

Semi-structured interview helped us clarify the idea, that teachers who collaborate can trust their colleagues, avoid conflicts, maintain positive interrelationship, create suitable microclimate in the class so children could get qualitative education. Teachers who collaborate between one another can bring new ideas into the class or exchange ideas and successfully apply them into the educational process so it could be qualitative integrity and sustainability.

Received results we compared with authors such as Aleksandraitė (2015), Banaitytė (2012), Bender (2005), Chreptavičienė ir Tautkevičienė (2010) and other authors thoughts, who confirmed our received results and also emphasized the importance of educators collaboration not only for themselves but also for qualitative children education.

After accomplished researches seven perspectives are seen as the future project sustainability. This projects' perspectives are meant to examine information about collaboration between educators, find out parents and children thoughts about interaction between teachers, encourage children to be involved in ritual process and share their thoughts and ideas. Also, in the future this project will be larger in comprehension, more of the teachers will be involved and they will exchange their colleagues to gain more collaboration experience.

Key words: improve, qualitative educators' integrity, pre-school education educator, pre-school education institution.

7. LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Aleksandraitė, A. (2015). *Mokymo(si) bendradarbiaujant metodų taikymo reikšmingumas vyresniųjų klasių mokinių pasiekimams* (magistro darbas Šaulių universitetas).
2. *Ar nekenkia darželinukui, kad kasmet keičiasi grupės auklėtoja?* Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/duk/2433?item=12731&fbclid=IwAR1CDm8i9wm3Xalc69mBFpJIOzge4w8pf_EAcsiWGVPdsBEZ6qsOA6a7CPo>
3. Banaitytė, L. (2012). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimas per interakcinę veiklą pasitelkiant bendraamžius* (magistro darbas, Šiaulių universitetas).
4. Bender, Y. (2005). *The tactful teacher: Effective communication with parents, colleagues, and administrators*. The United States: Nomad Press.
5. Chreptavičienė, V., ir Tautkevičienė, G. (2010). Informacinių technologijų panaudojimas pedagogų bendradarbiavimui. *Socialiniai mokslai*: 2,(68), 85–93.
6. Dewey, J. (2013). *Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją*. Klaipėda: Baltic Printing House.
7. Dirmeitytė, U. (2018). *Elgesio laisvės ir aiškių ribų santykis Valdorfo darželyje* (baigiamasis darbas, Kauno kolegija).

8. Gražienė, V. (1997). *Artyn vaiko: knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams*. Gimtasis žodis.
9. Gražienė, V. (1998). *Artyn vaiko: knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams*. Gimtasis žodis.
10. Gražienė, V. (2009). *Projektų metodo pagrindai. Studijų knyga*. Vilnius: Gimtasis žodis.
11. Harris, D. ir Anthony, H. (2001). Collegiality and its role in teacher development: perspectives from veteran and novice teachers. *Teacher Development*, 5 (3), 371–390.
12. Jankauskauskienė, L., Monkevičienė, O. ir kt. (2006). *Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras
13. Kinicki, A. ir Kreitner, R. (2006). *Organizational behavior key concepts, skills and best practices*. The United States: McGraw-Hill Irwin.
14. Rauckis, J. ir Drungilienė, D. (2003). *Ankstyvojo amžiaus vaikų kūno kultūros programa ir metodinės rekomendacijos*. Klaipėda: VŠĮ Fotoreporterių gildija.
15. Reece, B.L. & Brandt, R. (1998). *Effective Human Relations in Organizations*. The United States: Houghton Mifflin College Div.
16. Schleicher, A. (2019). *Helping Our Youngest to Learn and Grow: Policies for Early Learning. International Summit on the Teaching Profession*. France: OECD Publishing.
17. Staerfeldt, E. ir Mathiasen, Ch. (1999). *Pedagogika ir demokratija*. Vilnius: Aidai.
18. Stulpienė, R. (2010). *Ugdymo dalyvių bendradarbiavimas, tenkinant specialiuosius vaikų ugdymosi poreikius* (magistro darbas, Šiaulių universitetas).
19. Szarkowicz, D. (2011). *Stebėjimas ir refleksija vaikystėje*. Klaipėda: Žemaitijos spauda.
20. Žukaitė, S. (2008). *Ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir logopedų nuostatos į bendradarbiavimą, tenkinant vaikų specialiuosius poreikius* (magistro darbas, Šiaulių universitetas).

8. PRIEDAI

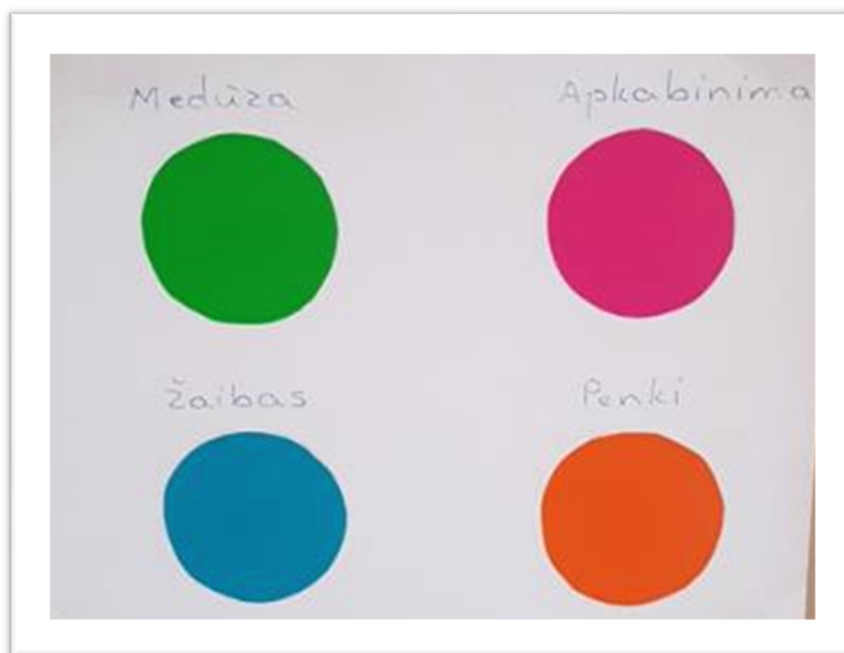
1 Priedas

Paveikslai

I gr.

II gr.

Pusiau struktūruoto interviu pokalbis

Kiek laiko dirbate ikimokyklinio ugdymo įstaigose?

R1: Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbu 20 metų (darbininke, muzikos vadove, auklėtojos padėjėja), 14 metų dirbu ikimokyklinio ugdymo pedagoge.

R2: Šioje įstaigoje dirbu jau apie 20 metų.

R3: Dirbti pradėjau iš karto pasibaigusi studijas, tad šiuo metu dirbu jau trečius metus.

R4: Dirbu jau trečius ar ketvirtus metus.

Kiek iš to laiko dirbate kartu su kitu pedagogu vienoje grupėje?

R1: Su kolege vienoje grupėje dirbu 20 metų.

R2: Su savo kolege dirbu 20 metų, tik iš pradžių ji dirbo auklėtojos padėjėja.

R3: Trečius metus dirbu su ta pačia vaikų grupe ir kolege pedagoge, kuri pradėjo darbą kartu su manimi po studijų. Buvome grupiokėmis, tad nusprendėme ir dirbti kartu kadangi gerai sutarėme.

R4: Su kolege dirbame 3–4 metus, nuo pat pradžių, nes po studijų mus kartu ir priėmė į vieną grupę.

Kaip manote, kodėl ugdytojams svarbu bendradarbiauti?

R1: Bendradarbiavimas yra labai svarbus planuojant veiklą, numatant veiklos tęstinumą siekiant geresnių vaikų pasiekimų. Bendradarbiaujant stiprėja pasitikėjimas, kolegialus bendradarbiavimas – bendravimas, pagalba.

R2: Svarbu, nes galime pasidalinti savo pastebėjimais susitikus, keičiantis darbo pamainai, kaip vaikai jaučiasi, kaip sekasi, kokius pastebėjo pokyčius, pasiekimus vaikų. Pasiplanuoji, pasitari kokią toliau veiklą planuoti, šventes, pramogas. Kokių veiksmų imtis didinant vaikų pasiekimus ir pan.

R3: Manau jog tai labai svarbu norint grupėje palaikyti gerą mikroklimatą. Taip pat, ugdytojams bendradarbiauti svarbu dar ir dėl to, kad vyktų kokybiškas ugdymosi procesas, kiltų mažiau nesutarimų dar pačių pedagogų, tarp pedagogų ir vaikų bei tarp pedagogų ir tėvų. Manau jog nuo pačių pedagogų bendradarbiavimo priklauso visi asmenys esantys susiję su grupe ir jos veikla.

R4: Bendradarbiaujant galima išvengti pykčių ir nesutarimų dėl grupėje esančių taisyklių ir nuostatų. Be to, tik bendradarbiaujant galima užtikrinti ugdymosi tęstinumą, kad tiek vaikai, tiek tėvai, tiek ir mes pačios jaustumėmės gerai ir užtikrintai.

Kaip manote, ko reikia veiksmingam ir kokybiškam bendradarbiavimui?

R1: Veiksmingam, kokybiškam bendradarbiavimui reikalingas pasitikėjimas, saugumo, empatijos jausmas išsakant nuomonę, supratingumas, atsakomybės jausmas ne tik už save, bet ir už kolegą (-ę), palaikymas, pagalba, paskatinimas, padaršinimas.

R2: Pasitikėjimo, atvirumo, tarpusavio supratimo ir aišku vienodos krypties matymo, nes jeigu aš vienaip įsivaizduosiu savo darbą, ji kitaip, tai nebus tolygus, tęstinis ugdymas. Turime sutarti ugdymo klausimais kokiais 80-90 proc.

R3: Manau pradžiai reiktų gerai pažinti savo kolegę, kad suprastum kodėl ji siūlo vienokias ar kitokias idėjas ir kodėl renkasi vienokias ar kitokias strategijas. Pažinus kolegę manau svarbu nuolatos palaikyti ryšius ne tik darbinėje aplinkoje, bet ir už jos ribų, kad bendravimas ir bendradarbiavimas būtų be įtampos ir streso, o paremtas draugiškais tarpusavio ryšiais. Na ir svarbiausia tai atsiradus nesutarimams ieškoti bendrų kompromisų, kurie tenkintų abiejų pusių nuomonę. Nors žinoma, kartais tenka ir nusileisti arba tau, arba kolegei.

R4: Kokybiškam bendradarbiavimui svarbiausia perprasti kitą grupėje dirbantį pedagogą, bei nuolatos tartis, ieškoti bendrų kompromisų. Kartu planuoti ir organizuoti ugdymosi procesą, kad abi pusės jaustųsi svarbios ir reikšmingos. Kitaip vienas perims vadovavimą, o kitas tiesiog jam paklus. Manau jog tokiu atveju neįmanomas veiksmingas ir kokybiškas bendradarbiavimas.

Kokie yra kokybiško ir veiksmingo bendradarbiavimo su kitu ugdytoju būdai?

R1: Kasdieną aptariame svarbius įvykius, klausimus, vaikų pasiekimus, sunkumus, numatome atečiai individualias veiklas vaikams. Palaikome viena kitą, pagiriame, patariame, padrąsiname, paskatiname remiantis pasitikėjimu.

R2: Labai daug bendraujame, kalbamės, ieškom kartu įvairių problemų sprendimų, diskutuojame ką galėtume daryti kitaip ir manau, kad stengiamės laikytis savo nusistatytų „taisiklių“, susitarimų.

R3: Kadangi mes pažįstamos nuo studijų laikų, tai gavome tokias pačias žinias. Taip pat pradėjusios dirbti iš karto vienoje grupėje turime labai panašią patirtį, Todėl manau, kad mums yra kur kas lengviau bendrauti ir bendradarbiauti tarpusavyje. Mums nebereikia pažinti ir pratintis vieną prie kitos. Puikiai žinome kokius sprendimus kokioje situacijoje kuri pasiūlys. Bet prie to priėjome palaipsniui nuolatos tardavomės, ieškojome abejoms tinkančius problemų sprendimus. Manau jog svarbiausia ką mes darome, kad mūsų bendradarbiavimas būtų veiksmingas yra tai, jog nuolatos kalbamės ir reflektuojam tai kas sekėsi ir kas nepasisekė.

R4: Mes dažnai kalbamės ir tariamės dėl įvairiausių smulkmenų. Norime, kad visais klausimais prieitume bendrą susitarimą, kuris tiktų tiek man, tiek mano kolegei. Be to, kartais išeiname kartu pabendrauti ne darželio aplinkoje, kad nuimti darbinę įtampą ir stresą.

Kiek laiko per savaitę skiriate pokalbiams ir idėjų pasidalinimui?

R1: Aptarimai vyksta pagal poreikį. Dažniausiai kiekvieną dieną skiriame nuo 30 minučių iki 1 valandos laiko pasitarimams.

R2: Kadangi mūsų darbo grafikas yra toks, kad mes keičiantis pamainai visada susitinkame, tai kalbamės, tariamės kone kiekvieną dieną. Mažiausiai 30 min., kartais ir visą valandą pradiskutuojame kaip ką keisti reiktų.

R3: Tiksliai nežinau, kiekvieną kartą skirtingai. Vieną savaitę galim skirti pasitarimams valandą laiko, o kitą savaitę galim kalbėtis kad ir šešias valandas. Dažniausiai daugiau tariamės prieš šventes ir renginius, bei iš karto po jų. Kitais atvejais užtenka ir trumpų kasdienių pasitarimų dėl planų ir jų įgyvendinimų.

R4: Vidutiniškai bendraujam porą valandų per savaitę. Kartais daugiau, kartais mažiau.

Kokiais informacijos šaltiniais dalinatės?

R1: Bendraujame įvairiais būdais: telefonu ir susitikus, socialiniuose tinkluose, rašome laiškelius, priminimus viena kitai, perduodame svarbią informaciją.

R2: Dažniausiai bendraujame susitikus, kai keičiamės pamainomis. Pastaruoju metu dar ir socialiniuose tinkluose imame bendrauti, pasidaliname rastomis idėjomis vaikams, čia daugiau susiję su menine veikla.

R3: Bendraujam dažniausiai rytais kol vaikai laisvai žaidžia (kadangi iki pietų grupėje dirba du pedagogai). O tai, ko nespėjome aptarti arba pamiršome tai susirašome per Messenger programėlę. Tai labai patogus ir greitas būdas bendrauti.

R4: Pagrinde bendraujam kol kartu dirbame iki pietų arba susirašant per socialinius tinklus.

Kokie kyla sunkumai bendradarbiaujant su kitu ugdytoju / kita ugdytoja?

R1: Kyla nepasitikėjimo, nesaugumo jausmas, kritikos baimė, nesusikalbėjimas, vengimas sakyti tiesą, pastabas, bijant neigiamos reakcijos, konflikto.

R2: Na gal kiek atsakomybės kartais pasigendu didesnės... pvz., planus rašant, veiklą organizuojant, bet čia aš gal pati esu labai savikritiška, keliu tikslus sau sunkesnius/didesnius ir tikriausiai ir iš kitų tada norisi matyti geresnių rezultatų. Man dažnai yra sunku pasakyti kolegei, kad ji gal nelabai gerai elgiasi ar daro kažką, kas mano manymu trukdo jos darbui, nes žinau, kad ji nelabai moka priimti kritiką, labai jautriai reaguoja.

R3: Nežinau. Lyg ir nepatiriam kažkokių sunkumų. Nebent tai, kad kartais abi turim per daug idėjų dėl vaikų veiklos ir sunku išsirinkti kurią įgyvendinsime vienu ar kitu metu. Bet ir tai gan greitai išsprendžiam. Tai nežinau ar tai galima laikyti sunkumų.

R4: Neturime kažkokių didelių sunkumų. Tik kad kartais kyla nesutarimų dėl vienu ar kitų dalykų, bet manau tai natūralus dalykas. Greitai išsprendžiam tokius nesutarimus.

Kokias tradicijas perėmėte iš kito pedagogo ir kokias perdavėte jam?

R1: Tradicijos: rytinis ir vakarinis vaikų pasisveikinimas ir atsisveikinimas B. Brazdžionio eil. „Labą rytą“, „Labanakt“, tęstinio projekto vykdymas „Šeima, kai esame kartu“, grupės darbuotojų gimtadienių paminėjimas, pokalbiai prie arbatos ar kavos puoduko, vasaros atostogų metu grupės darbuotojų išvykos susiorganizavimas. Daugiausia šių tradicijų perėmiau iš kolegės. Jos mielos, malonios, sukuria jaukų grupės mikroklimatą.

R2: Tikrai žinau, kad yra tradicijų, žinau, kad yra ir kolegės sugalvotų, bet dabar taip sunku prisiminti... ilgiausiai gyvuojanti tradicija, mano sugalvota ryto rato metu pasisveikinti sakant eilėrašutką – taip net maži, mažiau kalbantys vaikai, bent per metus išmoksta nors vieną eilėrašutką arba savaitės dienas kad įsimintų skaičius su užrašais pakabinau ir vaikai kiekvieną dieną persega segtuką ir pasako kokia šiandien diena, kiek dienų liko iki savaitgalio arba tradicija kasmet daryti šeimos projektą, jau nebe pamenu kuri pasiūlėm šią idėją. Kolegė įvedė gal sakyčiau taisyklę gražiai susilankstyti rūbus einant miegoti, tai aš irgi pasižiūriu atkreipiu vaikų dėmesį, kad susilankstytų rūbelius. Tokios atrodo kartais smulkmenos, bet jos irgi būna svarbios.

R3: Pasikeitėme įvairiausiomis idėjomis, kūrėme ir savas grupės taisykles kartu. Todėl sunku sakyti ką pasiūliau aš, ką pasiūlė mano kolegė, tačiau kažkuriuo metu pasiūliau kolegei kabinti segtukus su vaikų vaikais ant tam tikrų lentelių, kuriose nurodyta kaip vaikas elgėsi dienos metu. Taip ne tik skatiname vaikų drausmę, bet ir parodom tėvams kaip elgėsi jų vaikai, bei taip pat kolegė atėjusi į grupę vėliau gali pasižiūrėti į kokių vaikų elgesį reikėtų labiau atkreipti dėmesį būtent šiandieną. O iš kolegės perėmiau tradiciją jog kiekvieną dieną pasirinktas pliusinis žaislas keliauja pas kiekvieną vaiką į namus ir kitą rytą atėjęs vaikas ryto rato metu dalijasi su kitais vaikais savais įspūdžiais. Tai pasiūlė kolegė ir šią žaislų kelionę į namus tradiciją jau tęsiame antrus metus.

R4: Dažniausiai kuriame tradicijas kartu. Kiekviena grupės tradicija sukurta atsižvelgiant į vaikus ir tai, kas galėtų palengvinti mūsų darbą. Iš svarbiausių galiu išskirti kolegės pasiūlyta idėją kiekvieną dieną žymėti kaip vaikai elgėsi visiems matomoje vietoje. O iš mano pačios pasiūlytų tai aktyviai naudojama ryto rato metu vienas iš vaikų pasakoja apie tai kaip praleido praėjusį vakarą su po namus keliaujančiu pliusiniu žaisliuku. Žaislas apkeliauja visus vaikus ir tuomet yra siunčiamas kitas žaislas.

Ar Jums pavyksta tęsti kito pedagogo puoselėjamas tradicijas?

R1: Savaiame tradicijas tęsiame. Tai skatina geresnį vienas kito pažinimą, draugystę, norą bendrauti ir bendradarbiauti.

R2: Jeigu matau, kad jos pasiūlytos idėjos duoda naudos, tai visada. Jeigu man jos bus nepriimtinos, tai vargu ar jų laikysiuosi ir tęsiu...

R3: Kai mes kartu susitariame dėl tradicijos taikymo mūsų grupėje tuomet ir stengiuosi, kad man pavyktų perprasti ir suprasti kolegės pasiūlytas tradicijas. Iš pat pradžių gal sekasi sunkiau, bet kai jau įprantu tai tampa rutina, kuri nei kiek nebesunkina darbo, o dažnu atveju net ir palengvina jį.

R4: Manau kad taip. O jei labai jau nesiseka, tai susitinkam su kolege ir aptariame kad galbūt reikėtų kaip nors pakeisti ar patobulinti šią idėją, kad jos įgyvendinimas vyktų sklandžiau.

Kaip manote, ką ugdomajam procesui suteikia pedagogų tradicijų vientisumas?

R1: Tradicijų vientisumas ugdomajam procesui suteikia pastovumo, nuoseklumo, tęstinumo, padeda įgyvendinti, įtvirtinti ugdomąsias žinias ir gebėjimus, numatytus veiklos tikslus ir uždavinius.

R2: Tęstinumą. Žinau, kad man išėjus namo kolegė tęs veiklą.

R3: Manau jog tuomet vaikai jaučiasi saugiau ir ramiau, nes žino, jog abi pedagogės nepriklausomai nuo aplinkybių išlaikys tas tradicijas. Tai leidžia vaikui žinoti kas bus toliau, o tai dažnai mažina jų nerimą ir stresą. Taip pat ir pačioms pedagogėms yra lengviau kaip ir lengviau suvaldyti vaikus, nes nėra prieštaravimų tarp vienos pedagogės ir kitos pedagogės žodžių ir vaikai

supranta, jog taip tikriausiai ir reikėtų elgtis, taip ir yra teisingai. Tai stiprina ir vaikų pasitikėjimą suaugusiaisiais.

R4: Pedagoginių tradicijų vientisumas leidžia tiek pačioms pedagogėms, tiek vaikams jaustis užtikrinčiau ir saugiau, nes pedagogė žino jog ji elgiasi teisingai, kad ji ne viena stengiasi, o kita pedagogė puoselėja tokias pat tradicijas. Vaikams tai sukuria saugią emocinę aplinką, nes jie žino, kad abi pedagogės vadovaujasi tomis pačiomis tradicijomis.

„Pasisveikinimo“ ir „Atsisveikinimo“ ritualo nuotraukos (nepatalpintos dėl duomenų apsaugos)

Individualūs kiekvieno (-s) studento (-ės) projektinės veiklos dienoraščiai

Studento (-ės) vardas, pavardė: M

Grupė: VP17

Projekto pavadinimas: „Kaip pagerinti grupėje dirbančių ugdytojų sąveiką?“

Veiklos savaitėmis (data)	Veiklos pobūdis
I sav. Rugsėjo 16 d. – 22 d.	Susipažinau su Pedagoginių studijų baigiamojo projekto aprašu, rekomendacijoms ir priedais.
II sav. Rugsėjo 23 d. – 29 d.	Susipažinau su Pedagoginių studijų baigiamojo projekto struktūra, reikalavimais.
III sav. Rugsėjo 30 d. – Spalio 6 d.	Savarankiškai gilinausi į projektinės veiklos metodologiją. Skačiau ir analizavau V. Gražienės (2009) „Projektų metodo pagrindai“ ir E. Staerfeldt, Ch. Mathiasen (1999) „Pedagogika ir demokratija“.
IV sav. Spalio 7 d. – 13 d.	Savarankiškai susipažinau su gerosios patirties pavyzdžiais darželyje. Analizavau pavyzdžius V. Gražienės (1997, 1998) sudarytose knygose „Artyn vaiko: knyga auklėtojams, studentams, dėstytojams ir tėvams.“ Pasirinkau projektą iš antros „Artyn vaiko“ knygos. Nagrinėjau Kauno 4-ojo lopšelio-darželio – VPC parengtą projektą „Kaip demokratinis santykių kūrimas veikia vaikus“. Vėliau paskaitų metų aptariau šį mano nagrinėtą projektą su dėstytoja.
V sav. Spalio 14 d. – 20 d.	Projektinių grupių susiformavimas: rinkomės komandą, vyko atsakomybių ir funkcijų pasidalinimas. Šią savaitę svarstėme apie galimas temas. Aš pasiūliau temą – „Kaip pakeisti grupės dienos ritmą atsižvelgiant į vaiko kultūrą?“. Vėliau pasitarusios su grupe mes sujungėme kelias temas į vieną ir diskusijų metų sukūrėme galutinę projekto temą – „Kaip pagerinti grupėje dirbančių ugdytojų sąveiką?“. Paskaitų metu tiksliname projekto tikslą, uždavinius, hipotezę. Diskutuodamos parašėme tokių tikslą, uždavinius, hipotezę, kurios tiktų visoms grupės narėms. Sukūriau socialiniame tinkle grupę, kad galėtume bendrauti nuotoliniu būdu. Toliau dėl projekto bendravome nuotoliniu būdu.
VI sav. Spalio 21 d. – 27 d.	Kūrėme idėjų banką, pasiūliau 4 idėjas: Tyrimo objektų charakteristika, ypatybės (amžiaus, Pasidalinimas darbais (kiekvienas pedagogas pasirenka veiklą, kuri jam artimesnė pagal pomėgius ar tuo metu gali tai atlikti); Darbo komandoje refleksija (taip pat gali būti su kitais specialistais dirbančiais darželyje); Nauji komunikacijos būdai (socialiniai tinklai, el. paštu, lenta grupėje, Padlet platforma, OneDrive). Iš visų pasiūlytų idėjų pasirinkome dvi idėjas: pasidalinti tradicijomis, naujomis idėjomis, mintimis; interviu su pedagogais apie sąveiką ugdymo proceso metu. Kartu su grupe nutarėme atlikti du tyrimus: veiksmo tyrimą ir pusiau struktūruota interviu. Skačiau Barry L. Reece ir Rhonda Brandt (1998) knygą ‘Effective Human Relations in Organizations’ ir T. Wubbels ir kt. (2012) knygą ‘Interpersonal relationships in education: An overview of contemporary research’, kurių pagalbą gilinausi į tarpusavio santykių sampratą, prasmę, bendravimą ir bendradarbiavimą tarp pedagogų. Bendravome nuotoliniu būdu.

Veiklos savaitėmis (data)	Veiklos pobūdis
VII sav. Spalio 28 d. – Lapkričio 3 d.	Kartu su grupe kūrėme veiksmų planą ir nutarėme, kad aš kartu su K atliksime pusiau struktūruotą interviu. Skaičiau John Dewey (2013) knygą „Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją“. Gilinausi į tai, kokią ugdomąją reikšmę turi bendravimas. Taip pat skaičiau Andreas Schleicher (2019) knygą „Helping Our Youngest to Learn and Grow: Policies for Early Learning. International Summit on the Teaching Profession“. Bendravome nuotoliniu būdu.
VIII sav. Lapkričio 4 d. – 10 d.	S K kūrėme interviu klausimus. Diskutavome kokius klausimus iškelti, ką norime sužinoti. Ieškojau mokslinių straipsnių užsienio kalba mūsų projekto tema. Nagrinėjau D. Harris ir H. Anthony (2001) straipsnį „Collegiality and its role in teacher development: perspectives from veteran and novice teachers“, A. Manouchehr (2012) straipsnį „Collegial Interaction and Reflective Practice“, P. Jucevičienės ir B. Stanikūnienės (2003) straipsnį „The university Teacher’s Educational Competence in the Context of Learning Paradigm“, kuriame gilinausi į pedagogų kompetencijas. Taip pat skaičiau A. Lieberman ir D. H. Pointer Mace straipsnį „Teacher learning: The key to educational reform“. Bendravome nuotoliniu būdu. Pamaketavau projekto darbą, sudėjau turinį. Padariau dienoraščio šabloną ir pasidalinau su kolegomis.
IX sav. Lapkričio 11 d. – 17 d.	Surašiau interviu metu gautus duomenis ir su K susitarėme, kad aš atliksiu literatūros analizę, o Kamila interviu analizę. Nagrinėjau Y. Bender (2005) knygą „The tactful teacher: Effective communication with parents, colleagues, and administrators“. Gilinausi į bendravimo svarbą ir sužinojau apie bendravimo būdus. Susitikome su grupe, aptarti projekto įdirbo ir tolimesnius veiksmus.
X sav. Lapkričio 18 d. – 24 d.	Gavau iš K interviu analizę, todėl galėjau pradėti atlikti šaltinių analizę. Skaičiau D. Szarkowicz (2011) knygą „Stebėjimas ir refleksija“ ir O. Monkevičienės ir V. S. Glebuvičienės (2011) sudarytą knygą „Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams“. Susitikome, kad aptartume tolimesnius veiksmus.
XI sav. Lapkričio 25 d. – gruodžio 1 d.	Susitikome su grupe aptarti projekto įdarbį ir tolimesnius veiksmus, pradėjome rašyti tyrimų rezultatus, išvadas ir perspektyvas. Projekto teksto kūrimas ir priedo segtuvo kūrimas. Į galutinį projekto tekstą įkėliau interviu lentelę. Susitikome, kad aptartume tolimesnius veiksmus.
XII sav. Gruodžio 2 d. – 8 d.	Projekto prezentacijos rengimas. Šią savaitę du kartus susitikau su darbo vadove dėl projekto kūrimo ir tobulinimo. Pirmą kartą savaitės pradžioje kartu su J, antrą kartą savaitės pabaigoje su J ir K. Su K susitarėme rašyti santrauką užsienio kalba. K rašė santrauką lietuvių kalba, o aš ją išverčiau į anglų kalbą. Susitikome su grupe aptarti tolimesnius veiksmus. Kūriau projekto prezentaciją (ppt), tariausi su grupe, kokią informaciją įtraukti į pristatymą.
XIII sav. Gruodžio 9 d. – 15 d.	Prezentacijos pristatymas ir darbų pasidalinimas prezentacijos tvarkymui. Patikslinome projekto duomenis pagal dėstytojus pasiūlymus. Šią savaitę keturis kartus susitikau su grupės narėmis. Taip pat susitikome su projekto vadove ir dalyvavau V. Gražienės paskaitoje, kurių metu tobulinome projektą.
XIV sav. Gruodžio 16 d. – 22 d.	Galutinai peržvelgėme prezentaciją ir pasiskirstėme kuri grupės narė, kurią dalį pristatys. Su grupe susitarėme, kad aš atspausdinsiu projektą ir priedus. Savaitės pradžioje susitikome su projekto vadove aptarti galutinį projekto variantą.

Studento/-ės komentarai apie jo/jos indėlį į projektą:

- Projekto metu prisidėjau prie problemos apibūdinimo – tikslo, uždavinių, hipotezės kūrimo; tiriamosios dalies kūrimo – idėjų banko (kuriame pasiūliau keturias idėjas), veiksmų plano ir veiksmo tyrimo aprašymo. Prisėjau prie išvadų ir perspektyvų rašymo.
- Atlikau kokybinį tyrimą – pusiau struktūruotą interviu. Prisidėjau prie interviu klausimyno kūrimo. Sukūriau interviu analizės lentelę. Prisidėjau prie interviu rezultatų literatūrinės analizės, bei bendros tyrimų duomenų teorinės interpretacijos.
- Prisidėjau prie literatūros ieškojimo: buvau atsakinga už užsienio kalbos literatūros paiešką, be to skaičiau ir kitus mokslinius straipsnius ir knygas lietuvių kalba.
- Išverčiau į anglų kalbą santrauką užsienio kalba (summary).

1. Projekto metu sukūriau socialiniame tinkle erdvę, kurioje galėjome bendrauti nuotoliniu būdu. PSBP paskaitų metu dokumentavau informaciją ir pasidalindavau su komandos narėmis. Sukūriau projekto dokumento ir pristatymo šabloną ir pasidalinau su grupės narėmis. Dalyvavau visose PSBP paskaitose ir visuose susitikimuose su grupės narėmis ir projekto vadove.